

Universiteit Utrecht

Migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana

Onderzoek naar het Ghanese denken over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling

Masterscriptie Geo-communicatie

J.D. van der Zwan

Universiteit Utrecht

Colofon

Migratie- en ontwikkelingsdebat In Ghana

Onderzoek naar het Ghanese denken over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling

Masterscriptie

Universiteit Utrecht

Faculteit Geowetenschappen

Departement Sociale Geografie & Planologie

Master Geo-communicatie

Utrecht, januari 2013

Auteur

J.D. (Hans) van der Zwan

Studentnummer 3116026

j.d.vanderzwan@students.uu.nl

Begeleiders

Dr. T. Béneker

Geo-communicatie, Universiteit Utrecht

t.beneker@uu.nl

Dr. G. Nijenhuis

International Development Studies, Universiteit Utrecht

g.nijenhuis@uu.nl

© J.D. van der Zwan, 2013

Dit materiaal mag niet worden gekopieerd, gereproduceerd of gepubliceerd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie voor de masteropleiding Geo-communicatie aan de Universiteit Utrecht. Mijn begeleidster G. Nijenhuis kwam met het idee om onderzoek te doen naar de *beeldvorming over internationale migranten in Ghana* en uiteindelijk is daar het onderwerp *migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana* uit voort gekomen.

De masterscriptie is het resultaat van een klein jaar lezen, schrijven, wonen in Ghana, interviewen en analyseren. Ik wil mijn begeleidsters mevrouw T. Béneker en mevrouw G. Nijenhuis bedanken voor hun betrokkenheid, feedback en adviezen. Daarnaast was het onderzoek dat ik voor deze masterscriptie heb verricht niet mogelijk geweest zonder medewerking van de respondenten. Ik wil dan ook alle respondenten bedanken voor hun medewerking en de tijd die zij hiervoor vrij hebben willen maken. In het bijzonder wil ik de heer E. Asubonteng-Manu van het Centre for Migration Studies van de University of Ghana bedanken voor zijn adviezen en hulp bij het benaderen van contactpersonen.

Tevens wil ik middels dit voorwoord alle andere mensen bedanken die me hebben geholpen bij het afronden van het onderzoek. Deze steun zowel inhoudelijk als mentaal was erg fijn en heeft bijgedragen aan het eindresultaat van deze masterscriptie.

J.D. van der Zwan
Utrecht, januari 2013

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
Hoofdstuk 1: Inleiding	6
1.1: Aanleiding	6
1.2: Doel onderzoek	6
1.3: Definitie en afbakening	7
1.4: Relevantie	7
1.5: Onderzoeksaanpak	8
Hoofdstuk 2: Migratie- en ontwikkelingsdebat	9
2.1: Migratie en ontwikkeling	9
2.1.1: Migratie	9
2.1.2: Ontwikkeling	10
2.1.3: Transnationalisme	11
2.2: Remittances	12
2.2.1: Financiële remittances	12
2.2.2: Geefgedrag	13
2.2.3: Sociale remittances	14
2.2.4: Reverse remittances	14
2.3: Debat	15
2.3.1: Historische ontwikkelingen in het migratie- en ontwikkelingsdebat	15
2.3.2: Migratie-mythen	17
2.3.3: Optimisten en pessimisten	20
2.3.4: Actoren	21
2.4: Conclusie	22
Hoofdstuk 3: Ghana uitgelicht	24
3.1: Profiel van Ghana	24
3.1.1: Kenmerken	24
3.1.2: Migratie vanaf de jaren zestig	25
3.2: Profiel Ghanese migranten	26
3.2.1: Wil om te migreren	26
3.2.2: Geefgedrag	27
3.3: Migratie in de Ghanese politiek	28
3.4: Conclusie	29

Hoofdstuk 4: Methodologie	30
4.1: Karakter onderzoek	30
4.2: Methode van dataverzameling	30
4.3: Afbakening.....	31
4.4: Topiclijst	34
4.5: Methoden van data-analyse.....	36
Hoofdstuk 5: Migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana	37
5.1: Migratie en ontwikkeling in de Ghanese media.....	37
5.2: Kenmerken	38
5.2.1: Voordelen	38
5.2.2: Nadelen	40
5.2.3: Kwesties.....	41
5.3: Perceptie	44
5.3.1: Positieve Ghanese perceptie over migratie	44
5.3.2: Verandering zichtbaar	45
5.3.3: Wil om te migreren	45
5.4: Bijdrage migratie aan ontwikkeling.....	46
5.4.1: Optimisme	46
5.4.2: Pessimisme	47
5.5: Debat	47
5.5.1: Publieke debat.....	47
5.5.2: Actoren	49
5.5.3: Plaats debat.....	51
5.6: Nationale overheid.....	53
5.7: Toekomst.....	54
5.8: Conclusie	55
Hoofdstuk 6: Conclusie	59
6.1: Conclusie	59
6.2: Tot besluit.....	61
Literatuurlijst	63
Bijlage A: Interviewverslagen	68
Bijlage B: Toelichting analyse Ghanese media	68
Bijlage C: Summary	74

Hoofdstuk 1: Inleiding

Dit hoofdstuk geeft de achtergrond weer van het onderwerp en het onderzoek. De probleemstelling wordt geformuleerd en die zal de leidraad vormen voor het verdere onderzoek.

1.1: Aanleiding

Migratie en ontwikkeling zijn al vele jaren onderwerp van discussie in de westerse samenleving. In de tweede helft van de vorige eeuw vonden veel goedkope arbeidskrachten uit minder ontwikkelde landen hun weg naar de meer ontwikkelde westerse landen. Het Westen zat verlegen om goedkope mankracht en kon de migranten dus goed gebruiken. Tegenwoordig wordt de komst van relatief arme arbeidsmigranten door veel mensen juist als negatief ervaren, terwijl veel mensen in bijvoorbeeld Afrika nog steeds graag naar de westerse landen willen migreren. Er wordt gezocht naar oplossingen om de constante stroom aan migranten tegen te gaan. Het laatste decennium was een veelgehoorde opvatting uit de westerse ontwikkelde landen dat ontwikkelingslanden geholpen moesten worden bij hun ontwikkeling om zo de internationale migratie tegen te gaan. Politici gingen er vanuit dat armoede en misère de oorzaken waren van de drang om zich in het Westen te vestigen. Ontwikkelingshulp en het afbreken van handelsbarrières moesten ervoor zorgen dat de levensomstandigheden in bijvoorbeeld de Sub-Sahara landen zouden verbeteren. De lokale bevolking zou dan minder behoefte hebben om naar het Westen te migreren en daardoor zou het ook wegtrekken van de (schaarse) hoogopgeleide inwoners afnemen. De Afrikaanse migranten die zich al wel in het Westen hebben gevestigd zorgden de laatste jaren voor een nieuw onderwerp in het migratie- en ontwikkelingsdebat, namelijk de financiële remittances. Zijn deze remittances, geldstromen die migranten naar hun herkomstland sturen, positief of negatief voor de ontwikkeling van een land? Vooral het beeld dat remittances in herkomstlanden zal leiden tot een passieve afhankelijkheid waar alleen nog maar geconsumeerd wordt, zorgde voor een afwachtende westerse houding. Landen als Ghana zien echter de voordelen van de remittances in (in 2009 al 11% van het Ghanese bnp) en fixeren zich steeds meer op het binnenhalen van deze remittances. De westerse opvatting lijkt nu voorzichtig ook te gaan verschuiven, want politici en ontwikkelingsorganisaties zien langzamerhand in dat migratie én ontwikkeling ook samen kunnen zorgen voor een beter toekomstperspectief van de Afrikaanse landen. De westerse opvattingen over het migratie- en ontwikkelingsdebat zijn al meerdere malen onderzocht, in tegenstelling tot de opvattingen van mensen uit landen als Ghana. Hoe denkt men in Ghana over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling, is er een migratiedebat gaande en welke actoren spelen daar een rol in? Dat zijn de vragen waar dit onderzoek zich op focust.

1.2: Doel onderzoek

Het doel van dit onderzoek is het analyseren van de Ghanese visies op de bijdrage van migratie aan ontwikkeling. In hoeverre verschillen die standpunten en in hoeverre is er sprake van een migratie- en ontwikkelingsdebat. Welke actoren houden zich in Ghana bezig met migratie en de bijdrage aan ontwikkeling en met welke standpunten trachten zij het eventuele debat te beïnvloeden. Daaruit zal blijken of deze opvattingen wezenlijk anders zijn dan de westerse visies op het migratie- en ontwikkelingsdebat. Om dat te onderzoeken is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

“In hoeverre is er sprake van een migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana, welke actoren zijn daarin actief en op welke manier beïnvloeden zij het debat?”

De hoofdvraag wordt onderzocht middels een theoretische analyse en een empirische analyse. In het theoretische deel worden vooral de achtergronden van het migratie- en ontwikkelingsdebat geanalyseerd en wordt een eerste blik geworpen op Ghana en haar relatie met migratie en ontwikkeling.

Vanuit de volgende deelvragen wordt het theoretische deel onderzocht:

- Wat houdt het migratie- en ontwikkelingsdebat in?
- Wat zijn de recente ontwikkelingen op het gebied van migratie en ontwikkeling in Ghana?

Nadat in het theoretische deel de achtergronden zijn geanalyseerd, kan in het empirische deel volledig gefocust worden op het migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana. Vanuit de volgende deelvragen wordt het empirische deel geanalyseerd:

- Wat is de beeldvorming over migratie in Ghana?
- Welke actoren zijn in Ghana actief bezig met migratie en wat zijn hun opvattingen over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling?
- Op welke manier en vanuit welke belangen worden er discussies gevoerd over migratie en ontwikkeling in Ghana?

1.3: Definitie en afbakening

Migratie- en ontwikkelingsdebat, beeldvorming, opvattingen en actoren zijn de belangrijkste begrippen in de hoofd- en deelvragen. Onder de begrippen wordt het volgende verstaan.

Migratie- en ontwikkelingsdebat

Debat over migratie en ontwikkeling waarbij er verschillende opvattingen zijn over de potentiële bijdrage van migratie aan ontwikkeling.

Beeldvorming

Het ontstaan van bepaalde voorstellingen of opvattingen met betrekking tot personen, zaken en feiten.

Opvattingen

Meningen over het migratie- en ontwikkelingsdebat.

Actoren

Personen, organisaties, media en instanties die betrokken zijn bij het migratie- en ontwikkelingsdebat.

1.4: Relevantie

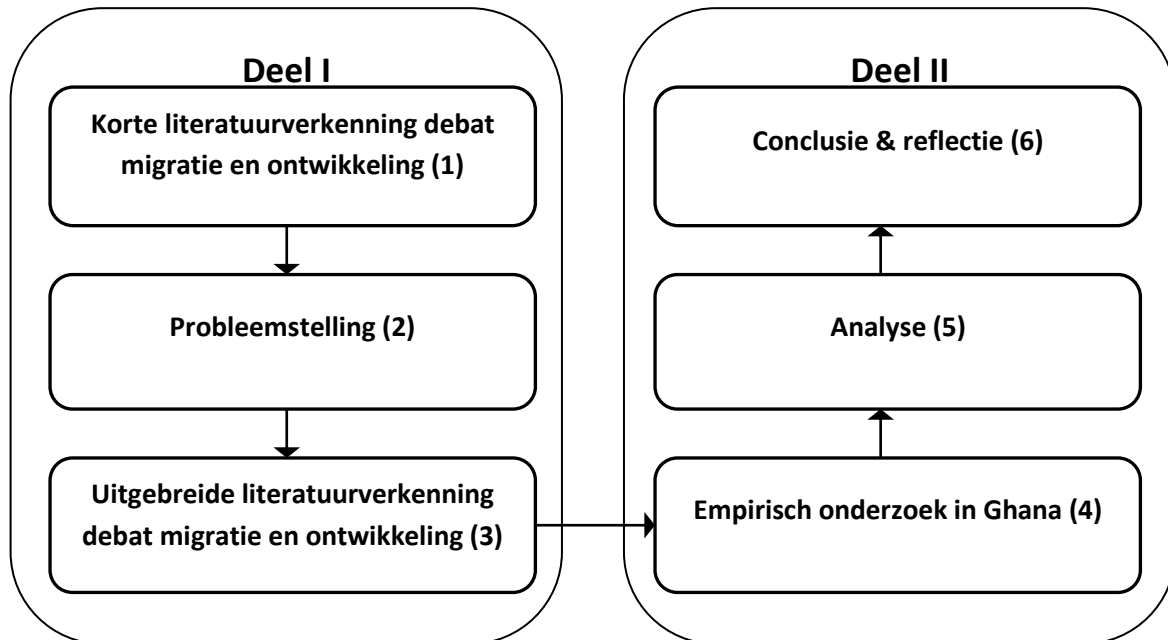

Discussies over migratie en ontwikkeling worden al tientallen jaren gevoerd. Door de opkomst van remittances is het denken over migratie en ontwikkeling de laatste jaren aan verandering onderhevig. Waar de westerse maatschappij vrij kritisch dacht over de remittances, lijken ze de laatste jaren toch ook de positieve kanten van de financiële remittances te erkennen. De opbrengsten van remittances zijn in veel ontwikkelingslanden de traditionele ontwikkelingshulp voorbijgegaan en dat biedt kansen voor ontwikkeling van de minder ontwikkelde landen. Naast de optimisten zijn er ook nog steeds veel migratie pessimisten die migratie niet als een oplossing zien voor ontwikkeling. De nadelen die internationale migratie met zich meebrengt worden volgens de pessimisten niet voldoende gecompenseerd door voordelen als brain gain. In ieder geval zijn de laatste woorden over de positieve of negatieve relatie tussen migratie en ontwikkeling nog lang niet gesproken. Wat dit onderzoek ook relevant maakt is het feit dat de Afrikaanse, en dus Ghanese, perspectieven over het debat nog niet of nauwelijks zijn onderzocht. De discussie over de voor- en nadelen van migratie voor ontwikkeling en de onderbelichte Afrikaanse opvattingen maken dit onderzoek zowel maatschappelijk als wetenschappelijk relevant.

1.5: Onderzoeksaanpak

Dit onderzoek is verdeeld in twee delen. Het eerste deel is de literatuurverkenning, het theoretische deel van het onderzoek, en het tweede deel is het empirische deel van het onderzoek. In Afbeelding 1 is het onderzoeksmodel weergegeven. De manier van werken is, zoals te zien in het onderzoeksmodel, chronologisch van aard.

Afbeelding 1: Onderzoeksmodel

Toelichting van het onderzoeksmodel:

- Korte literatuurverkenning migratie- en ontwikkelingsdebat (1): Aan de hand van een klein aantal internetbronnen en wetenschappelijke literatuur inlezen over de onderwerpen migratie, remittances en Ghana.
- Probleemstelling (2): Formulering van probleemstelling voor vervolgonderzoek. Deze hoofdvraag is de basis voor de vraagstellingen in het restant van het eerste deel en het gehele tweede deel.
- Uitgebreide literatuurverkenning migratie- en ontwikkelingsdebat (3): Aan de hand van wetenschappelijke literatuur, vakliteratuur en internetbronnen zullen de onderwerpen migratie, ontwikkeling, remittances en actoren worden bekeken en geanalyseerd.
- Empirisch onderzoek in Ghana (4): Door middel van een media-analyse en interviews met actoren die betrokken zijn of invloed hebben op het migratie- en ontwikkelingsdebat, wordt in Ghana geprobeerd informatie in te om de probleemstelling te beantwoorden.
- Analyse (5): De uitkomsten van het empirische deel van het onderzoek worden geanalyseerd.
- Conclusie & reflectie (6): In de conclusie worden de uitkomsten van het theoretische en het empirische onderzoek samengevoegd. Op basis van de resultaten worden uitspraken gedaan over het gehele onderzoek. Ten slotte volgt een korte reflectie.

Hoofdstuk 2: Migratie- en ontwikkelingsdebat

Dit hoofdstuk vormt samen met het volgende hoofdstuk het theoretische deel van dit onderzoek, ook wel de literatuurverkenning genoemd. Zoals vermeld in het vorige hoofdstuk zullen de begrippen migratie en ontwikkeling in dit hoofdstuk worden gedefinieerd en afgebakend.

2.1: Migratie en ontwikkeling

Dit onderzoek focust zich op het migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana. Om dit debat goed te kunnen begrijpen moet antwoord worden gegeven op de vraag wat het migratie- en ontwikkelingsdebat precies inhoudt. Daarvoor moet eerst de relatie tussen migratie en ontwikkeling worden uitgewerkt, waarbij gerelateerde begrippen als transnationalisme en remittances zullen worden gedefinieerd.

2.1.1: Migratie

De eerste deelparagraaf van dit hoofdstuk zal gaan over migratie. De afgelopen eeuw zijn honderden miljoenen mensen gemigreerd en het is dan ook niet verwonderlijk dat migratie binnen de geografie een populair onderwerp is. Over migratie zijn al vele boeken volgeschreven. Voor een dergelijk veelbeschreven onderwerp is de definitie betrekkelijk eenvoudig. Migratie kan heel algemeen worden omschreven als een permanente of semi-permanente verandering van woonplaats (Lee, 1966). Deze opvatting van het begrip migratie is erg breed en daarom zal deze paragraaf gebruikt worden om in te gaan op de verschillende soorten van migratie.

Het categoriseren van migratie en migranten is lastig. Golini (1996) maakt in zijn boek een onderscheid naar het schaalniveau waarop migratie plaatsvindt. Hij vormt daarbij drie categorieën, namelijk *intra-regionale migratie*, *interregionale migratie* en *internationale migratie*. Met intra-regionale migratie doelt Golini op binnenlandse migratie dat binnen één regio plaatsvindt. Bij interregionale migratie gaat hij uit van binnenlandse migratie tussen twee regio's en internationale migratie is buitenlandse migratie waarbij de migrant van land naar land of van werelddeel naar werelddeel migreert. Dit onderzoek zal zich focussen op de internationale migratie. Binnen het migratie- en ontwikkelingsdebat ligt de focus op Zuid-Noord migratie, waarbij migranten uit het Zuiden (zoals Afrika en Zuid-Amerika) naar de rijkere noordergelegen landen (zoals Europa, Noord-Amerika en Japan). Daarnaast wordt in dit onderzoek gekeken naar Ghana als immigratieland, een land dat meer migranten ontvangt dan dat er migranten vertrekken. Deze vorm van Afrikaanse migratie is ook internationale migratie, want landgrenzen worden overschreden.

Golini is niet de enige die migratie heeft proberen te categoriseren. Volgens Legrain (2007) verdelen immigratielanden de toestroom van migranten vaak onder in drie categorieën, namelijk *politieke vluchtelingen*, *gezinsherenigingmigranten* en *economische migranten*. Mensen die asiel aanvragen vanwege geweld en vervolging in eigen land worden binnen deze categorisatie politieke vluchtelingen genoemd. Gezinsherenigingmigranten zijn personen die hun land verlaten om met familie in het buitenland te worden herenigd en economische migranten zijn migranten die op zoek zijn naar werk. In de werkelijkheid blijkt het onderscheid tussen deze categorieën echter moeilijk te maken, omdat het vaak om een combinatie van verschillende factoren gaat (Van Duijvenbouden, 2009).

Een andere categorisatie waarbij het lastig is om een onderscheid te maken, is de onderverdeling naar migratiemotieven. Deze verdeling heeft slecht twee categorieën, te weten de *verbeteringsmigranten* en de *overlevingsmigranten*. Volgens Van Wijk (2007) zijn verbeteringsmigranten migranten die uit vrije wil migreren, omdat ze bijvoorbeeld op zoek zijn naar betere sociale of economische omstandigheden of uit zijn op hereniging met hun familie. Overlevingsmigranten zijn migranten die niet uit vrije wil migreren, maar gedwongen zijn om te migreren. Bijvoorbeeld vanwege vervolging, oorlog of een ecologische ramp. Zoals gezegd is het ook bij deze categorisatie lastig om een strikte scheiding te maken, want de twee soorten migratie sluiten elkaar niet uit. Migrant als asielzoekers zijn volgens deze verdeling overlevingsmigranten, maar in de praktijk blijkt dat asielzoekers vaak ook op zoek zijn naar betere economische omstandigheden en dan zouden ze dus in beide categorieën vallen.

Naast het onderscheid tussen schaalniveaus en motieven kan er ook een onderscheid gemaakt worden tussen verschillende typen van migratie die afhankelijk zijn van tijd en ruimte. In zijn boek maakt Spaan (1999) een onderscheid tussen drie verschillende typen: *pendelmigratie*, *circulaire migratie* en *permanente migratie*. Volgens Spaan heeft elke type van migratie een eigen impact op zowel de mensen die migreren als op de achterblijvers van de migranten. Pendelmigratie omschrijft hij als het verlaten van een woonplaats voor minstens zes uur, voordat men weer terugkeert op een dagelijkse basis. Circulaire migratie kent in tegenstelling tot pendelmigratie geen vastgesteld criterium wat betreft de duur dat men weg van huis is. Spaan verstaat daaronder de verplaatsing over de grenzen van de eigen woonplaats heen voor een periode langer dan een dag maar met de intentie om terug te keren. Permanente migratie is internationale migratie zonder de bedoeling terug te keren naar een permanent verblijf in het herkomstland (Spaan, 1999; Duijvenbooden, 2009). Dit onderzoek richt zich onder andere op internationale noord-zuid migratie en dus zal permanente migratie binnen dit onderzoek het meest voorkomende type van migratie zijn.

Nog dagelijks proberen vele migranten de Europese Unie binnen te komen, maar waar deze in de jaren zestig en zeventig nog een warm welkom kregen, is de vraag naar economische migranten nu flink afgenomen. Europa heeft door de jaren heen geprobeerd zijn grenzen steeds verder te sluiten voor economische migranten. Dat in een tijdperk van globalisering waarin de Europese economie steeds opener was geworden. Dit proces wordt dan ook wel de “paradox van de globalisering” genoemd. Oude grenzen worden afgebroken ten behoeve van een vrije economie, terwijl nieuwe grenzen worden opgetrokken als het gaat om (economische) migratie (Van Wijk, 2007). Europa vormt hierin geen uitzondering, ook andere ontwikkelde landen als de Verenigde Staten en Australië zijn de afgelopen decennia steeds strengere immigratieregels gaan hanteren. Voor migranten uit arme, instabiele of onveilige landen wordt het steeds moeilijker om deze landen op een reguliere manier te betreden. Ze zoeken daarom steeds vaker hun heil in het illegale circuit. Dit proces, waarbij migranten op een illegale manier bestemmingslanden trachten binnen te komen, kan worden omschreven als het proces van illegale of irreguliere migratie (Van Wijk, 2007).

2.1.2: Ontwikkeling

Ontwikkeling is naast migratie het tweede begrip dat in de naam van het migratie- en ontwikkelingsdebat zit verscholen. De relatie tussen deze twee begrippen is uitermate complex en meerduidig van aard (Van Duijvenbooden, 2009). Om meer inzicht te krijgen in deze relatie zal eerst de definitie van ontwikkeling duidelijk moeten worden.

Diverse theoretici hebben geprobeerd het begrip ontwikkeling te definiëren en uit de definities blijkt dat het begrip niet gemakkelijk te definiëren valt. In zijn boek zegt Neumann (2008) dat je niet moet zoeken naar de juiste definitie van ontwikkeling, maar dat je moet kijken naar de specifieke context waarin de ontwikkeling naar voren komt. Hettne (1990) geeft ongeveer hetzelfde aan door te stellen dat mensen alleen maar suggesties kunnen doen over wat ontwikkeling zou moeten inhouden in bepaalde contexten. Neumann (2008) geeft ten slotte aan dat een eenvoudige definitie van het begrip ontwikkeling niet bestaat en daar is Power (2000) het mee eens. Power noemt het opmerkelijk dat er zo weinig consensus bestaat over een begrip dat veelvuldig wordt gebruikt door allerlei natiestaten, organisaties, bedrijven en wetenschappers. Dat gebrek aan consensus is volgens Power ook de kracht van ontwikkeling. Het begrip kan aanzetten tot dromen en verbeelding en wordt daarom vaak als iets positiefs gezien. Dat ligt in dezelfde lijn als wat de Zuid-Afrikaanse filosoof Ajei schrijft. Ajei (2007) ziet dat ontwikkeling door veel westerlingen vaak geassocieerd wordt met iets met positiefs. Volgens hem moet gekeken worden naar het ontwikkelingsconcept om te zien wat ontwikkeling in een bepaalde context betekent. Het concept bevat de definities en richtlijnen over wat in een specifiek geval onder ontwikkeling verstaan wordt.

Misschien wel vanwege het ontbreken van een algemeen aanvaarde definitie, heeft ontwikkeling lange tijd synoniem gestaan voor economische groei. Volgens de economische visies wordt ontwikkeling hoofdzakelijk gemeten aan de hand van economische indicatoren. De hoogte van het bruto nationaal product, de mate van industrialisatie en stijging van individuele inkomens zijn voorbeelden waarmee ontwikkeling gemeten kan

worden. Vanuit deze visie zou de impact van migratie alleen maar aan de hand van economische indicatoren bepaald kunnen worden. De wereldwijde financiële overmakingen, ook wel 'remittances' genoemd, die migranten naar hun land van herkomst sturen is vanuit deze visie een typisch voorbeeld van de bijdrage die migranten aan ontwikkeling kunnen leveren (Van Duijvenbooden, 2009).

Kijkende naar het westerse migratie- en ontwikkelingsdebat dan blijkt dat deze economische visie op ontwikkeling in de jaren zestig en zeventig de meest gangbare visie was. Vanaf de jaren tachtig ontstonden twee stromingen die deze economische visie bekritiseerden. Migratie kan immers ook bijdragen aan verbeteringen op niet-economische vlakken zoals onderwijs, politiek, ongelijkheid, etnische relaties en sterftcijfers. De nieuwe stromingen stelden dat de mensen om wie het uiteindelijk gaat, de migranten, meer inspraak zouden moeten krijgen bij het definiëren en problematiseren van het begrip ontwikkeling. Chambers (1983) zegt daarvoor: "putting the last first". Door deze kritische stromingen wordt ontwikkeling nu breder opgevat dan economische zin alleen (Van Duijvenbooden, 2009). Sindsdien worden naast economische indicatoren ook sociale en politieke indicatoren gebruikt bij het analyseren van ontwikkeling. Deze ruimere benadering van het begrip ontwikkeling zorgt ervoor dat de potentiële ontwikkelingsimpact niet alleen gemeten wordt met financiële remittances, maar ook met sociale en culturele remittances zoals de overdracht kennis, ideeën, identiteiten, praktijken en sociaal kapitaal (De Haas, 2010). Deze drie soorten remittances kunnen worden vertaald naar de transnationale activiteiten die migranten in het vestigingsland verrichten, maar die gericht zijn op het land van herkomst (Van Duijvenbooden, 2009). In de volgende paragraaf zal het begrip transnationalisme worden behandeld.

2.1.3: Transnationalisme

De relatie tussen migratie en ontwikkeling komt tot uiting in het transnationalisme. Algemeen beschreven heeft transnationalisme betrekking op alle grensoverschrijdende verbindingen en oriëntaties die migranten met hun herkomstland onderhouden (Portes et al., 1999). Het eindeloos oprekken van het begrip heeft ertoe geleid dat transnationalisme tegenwoordig wordt opgevat als een grenzeloos verschijnsel, waarbinnen alle contacten van migranten en hun nakomelingen vallen (Jansen, 2010). De migranten die deze grensoverschrijdende economische, sociale en culturele contacten onderhouden worden transmigranten genoemd (Snel et al., 2004).

Volgens Snel et al. (2004) gaat de oude veronderstelling dat er een onderscheid gemaakt kan worden tussen verschillende typen van migratie die afhankelijk zijn van tijd en ruimte tegenwoordig niet meer op. Deze verdeling, die in de vorige paragraaf werd beschreven zou achterhaald zijn, want het onderscheid tussen circulaire en permanente migratie is tegenwoordig moeilijker te maken. Volgens Snel et al. (2004) is de hedendaagse transmigrant iemand die in meerdere werelden thuis is en meerdere talen spreekt. Deze transmigrant verplaatst zich niet van de ene samenleving naar de andere, maar leeft dus in beide werelden. Als gevolg daarvan zijn nieuwe transnationale activiteiten ontstaan (Snel et al., 2004). Deze activiteiten zorgen ervoor dat migranten steeds minder vaak de banden met het herkomstland verbreken. Dat klassieke patroon heeft plaatsgemaakt voor het transnationalisme. Transnationalisme is echter geen nieuw verschijnsel, maar vindt wel onder andere omstandigheden plaats. Door globalisatie en technologische ontwikkelingen is het tegenwoordig makkelijker om contact met het land van herkomst te houden en dat maakt de geografische afstand tussen migrant en het herkomstland minder relevant (Jansen, 2010). Dat betekent echter niet dat afstand tussen migrant en achterblijvers helemaal niet relevant meer is. Volgens Coe (2011), die onderzoek deed naar de impact van migratie op Ghanese huishoudens, doet afstand er in transnationale netwerken nog wel degelijk toe. Afstand bemoeilijkt relaties en kan, wanneer de migrant en/of de achterblijvers niet genoeg zorg aan de relatie besteden, zorgen voor conflicten en verdenkingen die zelfs kunnen leiden tot scheidingen. Bij huishoudens met internationale migranten komen deze conflicten vaker voor dan huishoudens met interregionale migranten.

Naast de hierboven beschreven meer algemene benadering van het begrip transnationalisme, zijn er ook wetenschappers die transnationalisme meer als een proces zien. "Transmigrants maintain, build and reinforce multiple linkages with their country of origin" (Glick Schiller et al., 1992). Volgens deze wetenschappers geeft het proces transnationalisme aan dat veel migranten tegenwoordig sociale netwerken opbouwen die geografische, culturele en politieke grenzen overstijgen (Basch et al., 1994). Daarmee verschilt deze visie op het begrip

transnationalisme met die van Portes, Guarnizo & Landolt (1999), die het begrip meer letterlijk vertalen naar interacties van migranten tussen twee nationale staten. Het proces denken over transnationalisme wordt door De Haas (2010) ook wel gezien als “transnational turn” binnen het migratie- en ontwikkelingsdebat, want vanaf toen ging men de transnationale verrichtingen pas echt erkennen binnen het al langlopende debat. Binnen dit onderzoek zal transnationalisme meer als een proces worden gezien, waarbij transnationalisme een proces is waar migranten sociale netwerken creëren dwars door nationale en continentale grenzen heen. Transnationale activiteiten zijn dan activiteiten die migranten verrichten in het gastland en die gericht zijn op het herkomstland. De transnationale activiteiten worden vaak sceptisch benaderd door media en politiek, terwijl wetenschappers vaak juist de positieve punten benadrukken (Carling, 2008). Diezelfde wetenschappers verdelen de verschillende soorten activiteiten in verschillende categorieën. Dit is belangrijk voor het migratie- en ontwikkelingsdebat, want volgens diverse wetenschappers wordt er te eenzijdig naar migranten en haar transnationale activiteiten gekeken. Al-Ali et al. (2001) hebben een typologie ontworpen om verschillende (directe en indirecte) transnationale activiteiten van migranten in kaart te brengen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vier verschillende categorieën, namelijk *economische*, *sociale*, *politieke* en *culturele* activiteiten. De economische categorie omvat alle economische betrekkingen die migranten onderhouden tussen gast- en herkomstland. Daarbij moet gedacht worden aan financiële remittances, materiële remittances, investeringen en liefdadigheidsgiften. Binnen het migratie- en ontwikkelingsdebat wordt vaak teveel gefocust op deze economische transnationale activiteiten. De overige activiteiten worden vaak nauwelijks genoemd en onderschat, terwijl juist deze andere dimensies volgens wetenschappers als Ellerman (2011) belangrijk zijn voor de ontwikkeling van een land. Er wordt bijvoorbeeld zelden gekeken naar de politieke transnationale activiteiten van migranten. Migranten zijn vaak lid van politieke partijen in het land van herkomst en het gebeurt niet zelden dat ze meedoen aan de verkiezingen van het herkomstland. Daarnaast kunnen zij culturele activiteiten organiseren, zoals het organiseren van evenementen om hun cultuur te promoten. De belangrijkste ‘vergeten’ transnationale activiteit zijn sociale activiteiten als sociale remittances, een bezoek brengen aan familie en vrienden in het land van herkomst en lidmaatschap van migrantenorganisaties. Sociale remittances zijn niet-financiële remittances zoals overdracht van kennis, ideeën en waarden en normen (Al Ali et al., 2001). Omdat remittances, zowel de financiële als de sociale, belangrijk zijn voor het migratie- en ontwikkelingsdebat zullen deze in de volgende paragraaf uitgebreid worden omschreven.

2.2: Remittances

Remittances hebben tegenwoordig een belangrijk aandeel in het migratie- en ontwikkelingsdebat. Migranten willen vaak een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van hun herkomstland en remittances zijn één van de manieren om hun verbondenheid met het land van herkomst te uiten (Guarnizo, 2003). In de vorige paragraaf werd een onderscheid gemaakt tussen twee soorten remittances, namelijk de financiële en de sociale remittances. In deze paragraaf worden eerst de financiële remittances, en het daarbij horende geefgedrag, besproken alvorens de sociale remittances aan bod komen.

2.2.1: Financiële remittances

In de wetenschappelijke literatuur verstaat met onder financiële remittances vooral de internationale geldtransfers naar ontwikkelingslanden. Deze financiële stromen omvatten het geld dat door een individuele migrant wordt verstuurd of meegenomen naar familie of vrienden die in het herkomstland zijn achtergebleven. Anderen zoals De Bruyn & Wets scharen daarnaast ook individuele financiële investeringen in huizen of kleine bedrijven binnen deze vorm van remittances (De Bruyn & Wets, 2006b). Net als door Al Ali, Black & Koser (2001) worden ook liefdadigheidsgiften door individuele migranten of migrantenorganisaties voor hulpprojecten in het herkomstland door De Bruyn & Wets (2006b) financiële remittances genoemd. Barendse et al. (2006) herkennen deze vaagheid rondom het begrip en definiëren (financiële) remittances als kleine grensoverschrijdende transacties van migranten naar gerelateerde mensen.

Daarnaast bestaat er ook nog het onderscheid tussen monetaire en non-monetaire remittances. Monetaire remittances zijn de financiële geldovermakingen en onder non-monetaire remittances vallen onder andere het

versturen van goederen, het verlenen van diensten en de overdracht van kennis, vaardigheden en ideeën. Behalve het versturen van goederen, worden de andere non-monetaire remittances vaak geschaard onder de sociale remittances (Guarnizo, 2003).

Het is lastig om de geldstromen die migranten naar hun land van herkomst sturen te meten, omdat veel geld vaak via niet-officiële instanties het land van herkomst bereikt. De remittances die wel geregistreerd zijn, waren in 2005 al de tweede grootste bron van externe financiering van ontwikkelingslanden geworden. Rechtstreekse Buitenlanders Investerings zijn de grootste bron van financiering, gevolgd door geregistreerde remittances en de Official Development Aid (ODA) (Maimbo & Ratha, 2005). Belangrijk verschil tussen remittances en de ODA is de privéaard van de remittances. Het grootste aandeel van remittances zijn de geldstromen die individuele migranten naar hun familie of vrienden in het herkomstland versturen. In tegenstelling tot bij ODA hebben de allerarmsten in de samenleving dus weinig directe voordelen van de remittances, omdat zij vanwege geldgebrek vaak geen familieleden in het buitenland hebben (De Bruyn & Wets, 2006b).

Carling (2005) heeft zich verdiept in de verschillende soorten financiële remittances. In zijn literatuur gaat hij uit van vier mogelijke zenders en vier mogelijke ontvangers. Als zenders noemt hij migranten, het collectief (zoals een migrantenorganisatie), de overheid en private bedrijven. Onder ontvangers verstaat hij migranten, niet-migrant, het collectief (zoals bijvoorbeeld liefdadigheidsprojecten of kerken) en de overheid. Tussen deze zenders en ontvangers bestaan volgens Carling zeven verschillende vormen van remittances. Als eerste noemt hij de remittances die van migrant naar migrant gaan. Bij deze vorm van remittances zet de migrant zijn in het gastland verdiende geld op een bank in zijn herkomstland. Hij gebruikt dan vervolgens zijn eigen geld voor consumpties, het doen van investeringen of het bouwen van een huis. De tweede vorm van remittances zijn de geldstromen van migrant naar niet-migrant. Dit type is in veel landen de meeste belangrijke vorm van remittances, waarbij de ontvanger eigenlijk zelf kan bepalen waaraan het ontvangen geld wordt besteed. De derde vorm is van migrant naar het collectief, bijvoorbeeld een moskee of kerk, en de vierde vorm bestaat uit remittances tussen het collectief en het collectief, waarbij migrantenorganisaties hun eigen projecten in het herkomstland ondersteunen. Als vijfde vorm noemt Carling de remittances van migrant naar overheid, wat meestal belastingen op remittances of ander soort belastingen zijn. Overheden of private bedrijven die geld overmaken naar migranten zijn de zesde mogelijkheid. Dit zijn vaak teruggekeerde migranten die nog geld ontvangen van bedrijven of overheden, zoals een pensioen. De laatste vorm van remittances zijn die tussen migranten en overheden, hierbij moet gedacht worden aan migranten die rechtstreeks geld doneren aan overheidsinstellingen als scholen en ziekenhuizen om op die manier zorg en educatie voor vrienden of familie te financieren (De Bruyn & Wets, 2006b).

Hoewel er verschillende definities en typen van financiële remittances zijn zal in dit onderzoek de definitie van De Bruyn & Wets (2006b) en Al Ali et al. (2001) worden gebruikt. Dat wil zeggen dat onder financiële remittances alle financiële stromen worden verstaan die van een individuele migrant of migrantenorganisatie wordt verstuurd of meegenomen naar familie of vrienden in het land van herkomst. Daaronder vallen investeringen in huizen, scholen en kleine bedrijven, maar ook liefdadigheidsgiften aan hulpprojecten in het land van herkomst. Net als Al Ali et al. (2001) worden de goederen die door migranten naar het land van herkomst worden verstuurd ook in dit onderzoek materiële remittances genoemd.

2.2.2: Geefgedrag

Waar sociale remittances vaak onbewust worden verstuurd, daar worden financiële en ook materiele remittances bewust naar het land van herkomst verstuurd. Barendse et al. (2006) hebben in hun onderzoek gekeken naar de motieven voor het geefgedrag van migranten en volgens hen wordt er over het algemeen onderscheid gemaakt tussen de vijf motieven, namelijk *altruïsme*, *plichtsgetrouwheid*, *verzekering*, *investering* en *status*. Altruïsme betekent onzelfzuchtigheid of het handelen in het belang van anderen. Er is sprake van dit motief wanneer een migrant zijn familie of vrienden financieel ondersteunt, omdat hij zich gehecht voelt aan het land van herkomst. Belangrijk is daarbij dat de migrant daar geen direct eigen belang bij heeft. Sommige wetenschappers betwisten het bestaan van puur altruïsme. Het tweede motief dat Barendse et al. (2006) noemen is de plichtsgetrouwheid. In tegenstelling tot bij het altruïstische motief gaat het bij plichtsgetrouwheid

niet om een vrijwillige handeling. Sociale druk van familie of vrienden uit het land van herkomst zorgen ervoor dat de migrant zich verplicht voelt om remittances naar zijn herkomstland te sturen (De Bruyn & Wets, 2006a). Bij het derde motief, verzekering, maakt de migrant geld over naar vrienden of familie in het herkomstland om de sociaaleconomische positie te ondersteunen en om de investeringen die zij voor de migrant hebben gemaakt terug te betalen. Anders dan bij de voorgaande motieven, komt bij het investeringsmotief meer eigen belang kijken. Remittances worden bij dit motief gebruikt als investeringskapitaal voor zowel de zender als ontvanger. Daarmee kunnen de migranten naast het ondersteunen van de sociaaleconomische positie van hun naasten, ook zelf wat bijverdienen. Het laatste motief is status en dit motief wordt door De Bruyn & Wets (2006a) ook wel trots genoemd. Bij dit motief wil de migrant laten zien dat het hem voor de wind gaat en dat hij de mogelijkheid om geld of goederen te sturen naar zijn naasten. Het verwerven van sociale status en prestige zijn daarbij voor de migrant belangrijk (Barends et al., 2006).

Het grootste deel van de remittances die naar Afrika wordt overgemaakt zijn privaat van karakter (Diets et al., 2011). Het gaat hierbij om het ondersteunen van familie bij het betalen van rekeningen, het betalen van de studie voor jongere familieleden, het bouwen of uitbreiden van een woning of het investeren in landbouw of een ander soort onderneming. Daarnaast zijn er ook remittances die publiek van karakter zijn, zoals het financieel ondersteunen van een begrafenis.

2.2.3: Sociale remittances

Naast de financiële en materiele remittances mogen ook de sociale remittances niet vergeten worden. Over deze vorm van remittances is in de wetenschap veel minder geschreven dan de financiële remittances. De laatste jaren komt het begrip echter steeds vaker voor in de wetenschappelijke literatuur. Levitt (2001) was één van de eersten die de term sociale remittances gebruikte en hij refereerde daarmee naar de ideeën, gewoonten, identiteiten en andere vormen van sociaal kapitaal dat vanuit het gastland wordt doorgegeven aan familie of vrienden in het land van herkomst. Volgens Suksomboon (2007) zijn de sociale remittances de sociale en culturele gebruiken die migranten met zich meebrengen naar het land van herkomst. Ideeën en vaardigheden die het herkomstland bereiken zorgen voor nieuwe culturele producten die zich mengen met de gebruiken uit het herkomstland. Migranteng brengen bewust en vaak ook onbewust hun ideeën of vaardigheden over op bezoekende familieleden of door middel van brieven, video's, e-mails en telefoongesprekken. De definitie van Gakunzi (2006) is vrijwel identiek. In zijn paper definieert hij het begrip als ideeën, vaardigheden, gedachtegangen, blikken op de wereld, normen en waarden, gedragsnormen en sociaal kapitaal (kennis en ervaring) die diaspora-migranteng bewust of onbewust overbrengen van gastland naar herkomstland. De door hem geïnterviewde migranteng verklaren dat zij deze vorm van remittances voornamelijk verkrijgen door professionele werkervaring, educatie en door deel uit te maken van de sociale gemeenschap in het gastland. Door goedkopere transportmogelijkheden en de digitale revolutie is het voor deze migranteng steeds makkelijker om deze opgedane ervaringen te delen met de achterblijvers in het land van herkomst. Gakunzi noemt ook enkele voorbeelden van sociale remittances, waaronder innovatie, waardevolle transnationale netwerken, politieke overtuiging, democratische houding, ideeën voor vrede, nieuwe technologische vaardigheden, werkmentaliteit en culturele invloeden. Volgens hem zijn deze sociale remittances misschien wel belangrijker dan de, vaak belangrijker geachte, financiële remittances. Om beide remittances optimaal te benutten moeten beide vormen worden erkend in nieuw politiek beleid (Gakunzi, 2006).

2.2.4: Reverse remittances

Naast de al genoemde financiële, materiële en sociale remittances wordt het begrip 'reverse remittances' steeds vaker genoemd in de wetenschappelijke literatuur. Reverse remittances zijn remittances die worden verstuurd door naasten uit het herkomstland van de migrant naar de overzeese migrant. In haar onderzoek naar deze vorm van remittances kwam Mazzucato (2010) verschillende soorten van reverse remittances tegen. Van het versturen van goederen als voedsel, medicijnen, video's en kleding tot diensten als kinderopvang, investeringen voor huisvesting en zaken en hulp bij het verkrijgen van een verblijfsvergunning in het gastland. Voor de achterblijvers is dit een manier om een goede band op te bouwen met de overzeese migrant. Dit zorgt voor meer sociale

zekerheid en wanneer zij investeringen moeten maken dan bestaat de mogelijkheid om de migrant om hulp vragen.

2.3: Debat

In de vorige paragrafen van dit hoofdstuk zijn de begrippen uitgewerkt die gerelateerd zijn aan het migratie- en ontwikkelingsdebat. Dat maakt het mogelijk om in deze paragraaf antwoord te geven op de vraag wat het migratie- en ontwikkelingsdebat precies is en wat de westerse opvattingen en actoren binnen dit debat zijn.

2.3.1: Historische ontwikkelingen in het migratie- en ontwikkelingsdebat

Binnen de literatuur staat de impact van internationale migratie op de ontwikkeling van het herkomstland hevig ter discussie. Het onderscheid dat voornamelijk gemaakt wordt is het onderscheid tussen de migratieoptimisten en de migratiepessimisten (Jansen, 2010). In zijn onderzoek naar het Westerse migratie- en ontwikkelingsdebat beschrijft De Haas (2010) de historische ontwikkeling van deze twee uiteenlopende visies op het debat. In Tabel 1 (zie pagina 16) is deze historische ontwikkeling schematisch weergegeven.

Optimisme over ontwikkeling en migratie tot begin jaren zeventig

Volgens De Haas (2010) vond de oorsprong van het debat ongeveer vijf decennia geleden plaats. Tot begin jaren zeventig was de neoklassieke migratie theorie de meest dominante visie op het migratie- en ontwikkelingsdenken. De neoklassieke migratie theorie gaat uit van een optimale verdeling van productiefactoren met opbrengsten voor zowel het zendende als het ontvangende land. De transitie door de factor arbeid van ruraal-agrarische gebieden naar meer urbane-industriële gebieden wordt gezien als een voorloper van economische groei en maakt volgens deze theorie uit van het algemene ontwikkelingsproces dat een land doormaakt (Todaro, 1969). Neoklassieken verwachten dat in een vrije markt arbeidskrachten naar de kapitaalkrachtige landen migreren, omdat daar een tekort is aan arbeid. Kapitaal bewandelt juist de omgekeerde weg en vloeit via terugkerende migranten terug naar de minder ontwikkelde landen. Inkomensverschillen zorgen voor arbeidsmigratie tussen arme en rijke(re) landen en uiteindelijk zal er een equilibrium ontstaan, wat het einde van migratie in luidt. Er wordt verondersteld dat de individuele migranten een perfecte kennis van kosten en baten hebben en rationale keuzes maken (Doomernik, 2011). Voor andere migratiemotieven als migratie of familiedruk is binnen deze theorie geen plaats.

In de dominante visies over het ontwikkelingsdenken uit de jaren vijftig en zestig werden terugkerende migranten gezien als belangrijke indicatoren voor verandering en innovatie. Men verwachtte dat deze migranten niet alleen geld mee terug brachten, maar ook nieuwe ideeën, kennis en gedrag. Van migranten werd verwacht dat zij een positieve rol zouden spelen wat betreft ontwikkeling in ontwikkelingslanden. Ook remittances werden al genoemd en deze zouden de economische groei stimuleren (De Haas, 2010). Daarnaast speelde ook de 'developmentalist' visie een belangrijke rol in het ontwikkelingsdenken. In de eerste twee decennia na de Tweede Wereldoorlog was deze visie dominant in de ontwikkelingstheorie. Binnen de wetenschap werd migratie als positief ervaren, want belangrijke migraties uit het verleden pakten over het algemeen voordelig uit. Men doelde op de ruraal-naar-urbane migratie in de westerse wereld en de internationale migratie van Europa naar de Verenigde Staten. Men verwachtte dat de minder ontwikkelde gedekoloniseerde landen snel aansluiting zouden vinden bij de meer ontwikkelde westerse landen. Migratie, en de daarbij horende optimale ruimtelijke verdeling van factoren, werd een belangrijke rol toegedicht. In die tijd gingen overheden van minder ontwikkelde landen emigratie steeds meer aanmoedigen, want het werd gezien als een belangrijk instrument voor ontwikkeling (Heinemeijer et al., 1977). De gastarbeiders zouden positief zijn voor zowel het zendende als ontvangende land. Deze migranten zouden door remittances en andere investeringen positief zijn voor de ontwikkelingen in het land van herkomst en zouden tevens zorgen voor snelle groei in het immigratieland (Kindleberger, 1965). Hoewel deze optimistische gedachten na 1970 zouden verdwijnen, bleven sommige landen, met name in Azië en Australië, doorgaan met het zien van internationale migratie als een belangrijk instrument voor nationale economische ontwikkeling (De Haas, 2010).

Pessimisme over ontwikkeling en migratie vanaf begin jaren zeventig

Vanaf eind jaren zestig was een verschuiving zichtbaar in het denken over ontwikkeling en migratie. De 'historical-structuralist' benadering werd invloedrijker en samen met de resultaten van wetenschappelijke studies en politieke ervaringen zorgde dat ervoor dat de optimistische benaderingen nauwelijks meer werden ondersteund. In plaats van het verkleinen van ontwikkelingsverschillen, werd migratie juist gezien als één van de oorzaken van ruimtelijke ongelijkheden in ontwikkelingsniveaus. Vanuit de historical-structuralist benadering werd migratie gezien als een vlucht vanuit de misère en was het niet geschikt om de structurele problemen die migratie veroorzaakten op te lossen. In tegenstelling tot bij het optimistische denken, waarbij migratie als oplossing voor onderontwikkeling werd gezien, werd migratie gezien als een steeds groter wordend probleem van onderontwikkeling. Deze gedachtegang werd versterkt door de negatieve berichten over de 'brain drain', het wegtrekken van de (schaarse) hoogopgeleide inwoners uit minder ontwikkelde landen. Ook het denken over remittances veranderde van positief naar negatief. Remittances zouden alleen maar leiden tot een verhoogde consumptie en inflatie in herkomstgebieden. Het ontvangen geld werd zelden geïnvesteerd in structurele verbeteringen, zoals productieve ondernemingen (De Haas, 2010).

Deze pessimistische benaderingen paste goed bij de 'cumulative causation' theorie van Myrdal (1957). Volgens deze theorie zou kapitalisme zorgen voor grote ruimtelijke welvaartsongelijkheden. Diverse studies uit de jaren zeventig en tachtig ondersteunden deze theorie. Migratie zou bijdragen aan de ontwikkeling van de onderontwikkeling. Reichert introduceerde in 1981 de 'migration-syndrome', een vicieuze cirkel waarbij migratie zou zorgen voor meer onderontwikkeling, wat weer voor toenemende migratie zou zorgen. Naast de brain drain was er ook nog een ander 'lost-labor' effect, namelijk de zogenaemde 'brawn drain'. Brawn drain is een definitie voor de grootschalige migratie van jonge, fysiek-sterke mannen uit de rurale gebieden. Deze drain was één van de oorzaken van de afname van de agrarische productiviteit in sommige rurale gebieden.

Tabel 1: Historische ontwikkeling migratie- en ontwikkelingsdebat

Periode	Onderzoek	Beleid
< 1973	<ul style="list-style-type: none"> Optimisme over ontwikkeling en migratie	<ul style="list-style-type: none"> Developmentalist views Kapitaal en kennis remittances door migranten zouden ontwikkelingslanden helpen om hun ontwikkeling te starten Ontwikkeling sterk gelinkt aan terugkerende migranten
1973-1990	<ul style="list-style-type: none"> Pessimisme over ontwikkeling en migratie (afhankelijkheid, brain drain, brawn drain)	<ul style="list-style-type: none"> Groeiende sceptici Twijfels over brain drain Migratie niet meer gebruikt bij ontwikkeling Aanscherpen immigratiebeleid
1990-2001	<ul style="list-style-type: none"> Verschuiving naar meer subtielere benaderingen, door de invloed van empirische studies (NELM, livelihood benadering, transnationalisme)	<ul style="list-style-type: none"> Aanhoudende scepsis Geen geloof meer in het 'migratie én ontwikkelings' denken Verder aanscherpen immigratiebeleid
> 2001	<ul style="list-style-type: none"> Toename in onderzoek, met name in remittances Studies over het algemeen positief Ontwikkeling weer gelinkt aan terugkerende migranten	<ul style="list-style-type: none"> Herleving van het optimisme over ontwikkeling en migratie door toename remittances onderzoek Soort van omslag: remittances, brain gain en diaspora als vitale ontwikkelingsinstrumenten Hernieuwde hoop op ontwikkelingsbijdrage van migratie door circulaire migratie

Bron: De Haas (2010)

NELM en de herleving van het optimisme

Volgens De Haas (2010) hadden zowel de optimisten als de pessimisten achteraf geen gelijk. De heterogeniteit van migratie-ontwikkeling interacties is veel te groot om het te kunnen toepassen in theoretische schema's. De Haas pleit voor een verandering in denken, weg van de grand theories, die uitkomsten van ontwikkeling door migratie voorspellen, en meer denken vanuit de 'pluralist' benadering. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Haas een voorstander is van één van de meest recente vernieuwingen in het migratie- en ontwikkelingsdebat, namelijk de opkomst NELM (New Economics of Labor Migration) in de jaren tachtig en negentig. Door de meerdere disciplines had de NELM sterke conceptuele parallellen met andere pluralistische visies van het ontwikkelingsdenken. De Haas noemt daarbij de zogenoemde 'livelihood approach' en sociologisch en antropologisch onderzoek naar het transnationalisme van migranten. Bij een livelihood benadering wordt gekeken naar de manier waarop arme mensen hun bestaansstrategieën invullen (Daniëls, 2005). De NELM ontstond als een kritisch antwoord op neoklassieke migratie. Het was vooral Stark (1978) die het denken over migratie veranderde. Hij plaatste het gedrag van individuele migranten in een bredere sociale context. Niet de individuele gedachte, maar die van het huishouden of de familie was het belangrijkste bij de keuze om wel of niet te migreren. De aanname bij deze visie is dat huishoudens niet alleen hun inkomen willen maximaliseren, maar ook hun risico's willen spreiden en minimaliseren. Kapitaal en sociale zekerheid zijn in minder ontwikkelde landen vaak alleen voor de elite bereikbaar. Door als huishouden of familie aan migratie te doen kunnen ook armere bevolkingsgroepen kapitaal en sociale zekerheid verkrijgen. In tegenstelling tot bij het neoklassieke denken spelen remittances bij de NELM een belangrijke rol. Uiteindelijk leidde de opkomst van nieuwe economische en kostwinning perspectieven voor migranten aan het begin van de 21ste eeuw tot een "transnational turn". Er komt steeds meer erkenning voor de transnationale levens die vele migrantenfamilies leiden (Guarnizo, et.al.,2003). Door deze draai zijn er na vele jaren van pessimistische studies weer een aantal wetenschappelijke studies verschenen die meer optimistisch zijn over ontwikkeling en migratie.

2.3.2: Migratie-mythen

De Haas (2010) is benieuwd of en wanneer deze optimistische turn zijn uitwerking zal hebben op andere wetenschappers en politici. Hij vermoedt dat het nog wel even zal duren voordat dat gebeurt, aangezien de maatschappelijke en wetenschappelijke discussie over het migratie- en ontwikkelingsdebat in het Westen de laatste decennia behoorlijk eenzijdig is geweest en dat dat veel invloed heeft gehad op de hedendaagse opinies. Beide discussies waren vrijwel uitsluitend gericht op het belang en de gevolgen van migratie voor de 'ontvangende' westerse samenlevingen. De bijdragen die migranten leverden aan de sociale en economische ontwikkeling van hun herkomstland of de opvattingen van de minder ontwikkelde landen, waren voor zowel de maatschappelijke als de wetenschappelijke discussie niet heel relevant. Door deze eenzijdige blik op het debat zijn volgens De Haas (2004) een aantal "migratie-mythen" ontstaan. Deze mythen zijn nauwelijks empirisch getoetst zijn, maar hebben in de publieke beeldvorming en beleidskringen vaak wel de status van waarheid gekregen.

Een mythe die hij noemt is de opvatting dat armoede en misère de oorzaken zijn van economische migratie. De Haas geeft aan dat migratie voortkomt uit de hoop op een beter bestaan, maar geeft aan dat het niet de allerarmsten zijn die migreren. Uit onderzoek blijkt dat juist stijgende inkomens, toenemend opleidingsniveau en toegang tot informatie gepaard gaan met een toenemende migratie. Pas na een langere termijn van enkele tientallen jaren neemt de emigratie meestal af en transformeren de 'zendende' landen zelfs om tot immigratielanden. Deze conclusie staat haaks op het beleid dat in vele landen de laatste decennia is gevoerd. Politici probeerden door middel van ontwikkelingshulp de economische ontwikkeling van ontwikkelingslanden te stimuleren, zodat er minder economische migranten richting de meer ontwikkelde landen zouden migreren. Volgens De Haas blijkt dit beleid op de korte termijn niet te werken en datzelfde geldt voor het andere 'medicijn' dat westerse politici hadden om de noord-zuid migratie tegen te gaan, namelijk de handelsliberalisatie. Ook dit beleid zorgt voor het tegenovergestelde effect (Martin, 2002).

De afgelopen jaren heeft de populistische, vaak rechts georiënteerde, politieke wind die door de westerse samenleving waaide het migratie- en ontwikkelingsdebat een beetje naar de achtergrond verdreven. Het nieuwe

debat in de westerse wereld focust zich op de vraag wat er moet gebeuren met de grote toevloed aan arbeidsmigranten. De vraag waarom deze migranten naar de ontwikkelde wereld willen migreren is daarbij minder van belang en in Europa noemen sommige critici dit debat ook wel spottend de “death of multiculturalism” (Ellerman, 2011). Twee standpunten, die volgens De Haas mythen zijn, komen veelvuldig naar voren in de beleidsplannen van de politieke partijen die nu aan de macht zijn. Zo wordt bijvoorbeeld de gerichtheid op het moederland als een teken van slechte integratie gezien. Volgens De Haas (2004) hoeft deze loyaliteit met het herkomstland niet per definitie te botsen met goed burgerschap in het bestemmingsland. Wanneer een migrant goed is ingeburgerd in een ontwikkeld land dan zorgt dat bij de migrant immers vaak voor een toename van de financiële en cognitieve capaciteit. Deze capaciteit kan de migrant gebruiken om te investeren in zijn herkomstland, transnationale ondernemingen op te zetten of een bijdrage te leveren aan het maatschappelijke debat. Veel van de huidige politieke leiders in de westerse samenleving willen migratie een halt toeroepen door een restrictief immigratiebeleid. Volgens De Haas is dat onmogelijk en kan beleid migratie hoogstens in geringe mate bijsturen, maar nooit helemaal voorkomen.

Financiële remittances en andere transnationale activiteiten hebben er het laatste decennium voor gezorgd dat het migratie- en ontwikkelingsdebat minder eenzijdig is geworden. Zoals in de vorige paragraaf is beschreven, zijn de migratie optimisten weer aan het toenemen. De financiële remittances zijn de afgelopen jaren de traditionele ontwikkelingshulp voorbijgestreefd wanneer wordt gekeken naar de financiële bijdragen aan ontwikkelingslanden. Ontwikkelingsorganisaties en ontwikkelingsdeskundigen waren voorheen erg huiverig over dit nieuwe fenomeen. Ze waren namelijk bang dat deze remittances alleen maar geconsumeerd zouden worden in het herkomstland en daardoor tot een passieve afhankelijkheid zou leiden. Volgens de optimistische benadering van De Haas (2004) blijkt uit onderzoek van onder andere de Wereldbank echter dat de overmakingen migranten en hun familieleden juist in staat stellen investeringen in landbouw en andere vormen van bedrijvigheid te plegen. Migratie blijkt in de meeste gevallen en zeker op de langere termijn meestal niet te leiden tot passieve afhankelijkheid, maar eerder tot toegenomen economische activiteiten (Taylor et al., 1996). Bovendien blijken bestedingen door migranten positieve werkgelegenheids- en multipliereffecten te hebben, waarvan ook niet-migranten van profiteren. Overmakingen leiden daardoor op termijn vaak tot stijging van de algehele welvaart van gemeenschappen die de familie van de migrant overtreft.

Skeldon (2002) kan zich vinden in deze resultaten, al geeft hij wel aan dat de opbrengsten van relatie tussen migratie en ontwikkeling per ontwikkelingsgebied verschillen. Maar over het algemeen zorgt de mobiliteit van migratie voor economische groei en een verhoogde levensstandaard voor het merendeel, zo niet alle, van de bevolking. Ontwikkelingsorganisaties en instellingen als de Verenigde Naties en de Wereldbank zijn blij met deze resultaten en zien daarin kansen om de ontwikkeling in ontwikkelingslanden te versnellen. Remittances versturen moet transparanter, gemakkelijker en goedkoper worden (Wereldbank, 2010).

De resultaten van deze remittances-onderzoeken worden echter betwist door de tegenstanders van het op remittances gebaseerde ontwikkelingsbeleid. Volgens Ellerman (2011) kunnen de terugkomende geldstromen en de terugkeer van emigranten, het verlies van getalenteerde en energieke mensen in een ontwikkelingsland, de brain drain, niet opvangen. Volgens Ellerman zijn er twee partijen in het migratie- en ontwikkelingsdebat, namelijk de voor- en tegenstanders van de komst van economische migranten naar een ontwikkeld land. De voorstanders zijn meestal de wat meer cultureel-politieke conservatieven en de tegenstanders hebben meer liberaal-progressieve standpunten. Volgens de liberaal-progressieven, waar De Haas volgens Ellerman onder valt, zorgen de economische migranten voor een positieve economische impact op zowel het ontvangende als het zendende land. Volgens Ellerman's onderzoek voor de Wereldbank (2005) was het algemene effect op de economische ontwikkeling echter niet positief voor de zendende landen, ondanks de hoge opbrengsten en de vermindering van armoede door remittances.

Echter, volgens Ellerman worden zijn conclusies echter genegeerd door voorstanders van arbeidsmigranten in de ontwikkelde wereld. Een punt waar zij onenigheid over hebben is het feit dat economische ontwikkeling vaak synoniem staat voor de vermindering van armoede. Volgens Ellerman gaat het echter niet alleen om een toename in financieel kapitaal. Economische ontwikkeling hoort juist ook voor een toename in sociaal kapitaal te zorgen, want deze kennis en vaardigheden zijn essentieel voor een moderne economie (Ellerman, 2011). Volgens

Ellerman zorgen remittances in een zendend land voor hetzelfde effect als bij de ontdekking van olie in een land. Het gemiddelde inkomen in een land stijgt, maar dat zorgt niet per definitie voor economische ontwikkeling. Volgens hem zorgt het juist voor het tegenovergestelde effect. Remittances moedigen overheden niet aan tot het creëren van nieuwe banen wanneer ze hun werkloosheidsprobleem kunnen exporteren en daar via een omweg harde valuta voor terug krijgen. Bracking (2003) komt tot een vergelijkbare conclusie. Hij wijst op het gevaar van het ontstaan van een remittances-ontvangende economie. De overheid is daardoor minder geneigd de belangen van de meerderheid na te streven, want ze zijn meer gebaat bij een scheve economie die drijft op het binnenhalen van buitenlands geld. De achterblijvers zijn de armen die geen kennis hebben in het buitenland, zij raken vervreemd van de transnationale activiteiten.

Daarmee staan Bracking en Ellerman lijnrecht tegenover de voorstanders van economische migratie, die door De Haas (2010) optimisten worden genoemd. Volgens de optimisten levert economische migratie naast de eerder genoemde voordelen van de remittances ook een 'brain gain' op. Volgens De Haas (2004) levert het vertrek van hoogopgeleiden op langere termijn vaak positieve effecten in de vorm van een tegenstroom van geld, investeringen, handelscontacten, kennis en informatie. Ook blijkt het perspectief om naar het buitenland te vertrekken achterblijvers te motiveren om door te studeren. De pessimisten zijn het daar niet mee eens en vinden dat migranten hun opgedane kennis en vaardigheden veel beter kunnen benutten wanneer ze in de ontwikkelde wereld zijn. Het ontbrekende netwerk van economische activiteiten en infrastructuur zorgt ervoor dat de terugkerende migrant zijn kennis in het herkomstland amper kan benutten.

Zoals te verwachten valt lopen de meningen uiteen over wat het juiste beleid is voor de komende jaren. De huidige politiek focust zich vooral op het buiten de deur houden van migranten en richt zich op de eigen nationale of continentale problematiek, terwijl volgens optimist De Haas (2004) juist de rechtspositie van migranten moet worden verbeterd. Daarnaast moet de politiek er ook voor zorgen dat de sociale en politiek-economische omstandigheden in de ontwikkelingslanden verbeterd moeten worden, want goede investeringscondities en rechtszekerheid moeten ervoor zorgen dat migranten willen terugkeren naar hun herkomstland. Volgens hem is een zeker ontwikkelingsniveau nodig om remittances te laten aanslaan (De Haas, 2010). Tevens zou hij graag zien dat de vele diaspora-verenigingen die de westerse samenleving kent worden ondersteund en kan de politiek ervoor zorgen dat de transactiekosten van remittances worden verlaagd. Pessimist Ellerman (2011) ziet hele andere mogelijkheden en legt de verantwoordelijkheid juist bij de ontwikkelingslanden. Met doelgericht beleid kunnen zij ervoor zorgen dat de brain drain wordt tegengaan. Overheden kunnen veelbelovende talenten al op jonge leeftijd aan zich binden en een eventuele studie in het buitenland voor ze betalen. De kans dat een arbeidsmigrant terugkeert is dan vele malen groter. Ellerman pleit tevens voor een coöperatieve oplossing. De hardwerkende laagopgeleiden moeten samen met de in mindere getale aanwezige hoogopgeleiden de weg naar ontwikkeling zien te vinden. Hij ziet nu nog teveel hoogopgeleiden die het land verlaten, omdat ze ergens anders meer kunnen verdienen. Ontwikkelingslanden moeten ervoor zorgen dat de toekomstperspectieven voor een land beter zijn dan de voordelen die hoogopgeleiden kunnen behalen wanneer ze het land verlaten. Alle inwoners van een land, zowel de laag- als de hoogopgeleiden moeten hun krachten bundelen om dat te bereiken. De Ghanese onderzoeker Yeboah (2010) kan zich waarschijnlijk vinden in deze oplossing. Hij vindt dat migratie zorgt voor de leegloop van gemeenschappen, zowel qua humaan als sociaal kapitaal. Om te kunnen ontwikkelen is juist humane kennis en kracht nodig. Volgens Ellerman zorgt deze coöperatieve oplossing voor nieuw licht in het migratie- en ontwikkelingsdebat. Echter, staat deze lijnrecht tegenover de oplossingen van de migratie optimisten.

Kapur (2003) vindt dat er meer onderzoek moet worden gedaan, voordat er echt kan worden gesproken over structurele oplossingen. Financiële remittances zijn het meeste zichtbare aspect van hoe internationale migratie naar herkomstlanden aan het veranderen is. Kapur geeft aan dat er nog maar weinig onderzoek is gedaan naar de invloed van remittances op structurele armoede en lange termijn economische ontwikkeling. Hij vindt dat verbazingwekkend gezien de belangen van remittances. Hij noemt als voordelen van remittances dat ze in tegenstelling tot hulpverlening direct naar de huishoudens gaan, de transactiekosten lager zijn en dat er minder geld verloren gaat aan bureaucratie of consultants. Echter, hij twijfelt aan de lange termijn impact van remittances. Remittances helpen op het gezinsniveau, maar om structurele armoede aan te pakken is een brede

economische transformatie nodig en daar zijn nog steeds externe financiële bronnen voor nodig. De overheden in ontwikkelingslanden kunnen dat niet alleen aanpakken. Ten slotte noemt hij de minder zichtbare sociale remittances. Hij vraagt zich af of deze een grotere invloed hebben dan de meer zichtbare financiële remittances? Kapur twijfelt. Natuurlijk brengen de terugkerende migranten opgedane kennis met zich mee en helpt de technologische revolutie de informatiestromen die de herkomstlanden bereiken. Volgens hem is het vooral speculeren en valt er weinig over te zeggen. Bracking (2003) kan zich daarin vinden, want volgens hem is het belangrijk de effecten van financiële en sociale remittances op politiek, economie en sociale klassen te analyseren.

2.3.3: Optimisten en pessimisten

Uit het literatuuronderzoek komen twee uitersten naar voren in het migratie- en ontwikkelingsdebat. De Haas (2010) noemt deze de optimisten en pessimisten, terwijl Ellerman het op voor- en tegenstanders van economische migratie houdt. Taylor (1999) heeft het juist over de optimistische ‘developmentalist extreme’ en de pessimistische ‘Dutch disease’ benadering. Aanhangers van de developmentalist benadering vinden dat remittances bijdragen aan gezinsstrategieën om het inkomen te vergroten en te verzekeren tegen risico’s, productieverlies of mislopende investeringen. De Dutch disease benadering gaat ervan uit dat migratie gebieden leeg achterlaat, zonder de broodnodige werkkrachten en kennis. Deze lege gebieden zouden een soort ziekenhuis worden voor gemigreerde werkkrachten, die alleen langskomen wanneer ze oud of ziek zijn. In Tabel 2 zijn de door De Haas genoemde standpunten van de optimisten en pessimisten samengevat.

Tabel 2: Standpunten migratie optimisten en migratie pessimisten

Migratie optimisten	Migratie pessimisten
Functionalist	Structuralist
Neoklassiek	Neomarxist
Modernisering	Verval
Netto noord-zuid transfer	Netto zuid-noord transfer
Brain gain	Brain drain
Meer gelijkheid	Meer ongelijkheid
Remittances investeringen	Consumptie
Ontwikkeling	Afhankelijkheid
Minder migratie	Meer migratie

Bron: De Haas (2010)

In het meer specifieke debat over de effecten van remittances komt deze tweedeling van optimisten versus pessimisten ook duidelijk naar voren. Pessimisten vrezen ervoor dat financiële remittances een land economisch afhankelijk maken van haar buitenlandse diaspora. Dat zou economische en politieke instabiliteit in de hand werken en kan ontwikkeling ontregelen. Volgens de pessimisten hebben de ontvangers wel voordeel van financiële remittances, maar dat wordt overschaduwd door de algemene economische stagnatie (Keely & Tran, 1989). De optimisten zien het sturen van geld juist als een goede manier om inkomens beter over een land te verdelen en daardoor de kwaliteit van mensenlevens te verbeteren. Achterblijvers hebben op die manier meer sociale zekerheid en toegang tot onderwijs en gezondheidszorg. De Bruyn & Wets (2006b) hebben deze voor- en nadelen in een tabel op rij gezet (Tabel 3, zie pagina 21). Volgens deze wetenschappers kun je de impact van remittances op drie verschillende niveaus onderscheiden, namelijk het macro-economisch niveau, het gezinsniveau (huishouden) en het gemeenschapsniveau.

Tabel 3: Mogelijke positieve en negatieve effecten van remittances

	Positieve impact	Negatieve impact
Macro-economisch niveau	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Betalingsbalans versterkt door instroom van buitenlandse valuta ▪ Remittances zijn stabiel en niet cyclisch	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Handelsbalans verzwakt doordat import en de waardering van de lokale munt worden gestimuleerd ▪ Verzwakking van de sociale balans ▪ Naarmate migranten langer in het gastland verblijven dalen de remittances ▪ Remittances zorgen voor economische afhankelijkheid
Gezinsniveau	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Families kunnen voldoen aan basisbehoeften ▪ Mogelijkheden om te investeren (bijv. in bedrijf of in opleiding kinderen) ▪ Sociale zekerheid	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Afhankelijkheid kan leiden tot verwaarlozing van lokale productieve activiteiten door families ▪ Remittances worden nauwelijks aangewend voor productieve investeringen
Gemeenschapsniveau	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stimulans voor lokale economie ▪ Financiering van lokale ontwikkelingsprojecten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemende ongelijkheid tussen ontvangers en niet-ontvangers ▪ Inflatie

Bron: De Bruyn & Wets (2006b)

Op macro-economisch niveau geven zij aan dat de betalingsbalans versterkt wordt door de instroom van buitenlandse valuta. Deze instroom zorgt er echter ook voor dat de handelsbalans verzwakt, doordat de import en de waardering van de lokale munt wordt gestimuleerd. Tevens zorgt de instroom van buitenlandse valuta voor een verzwakking van de sociale balans, wat ook als negatief wordt ervaren. De Bruyn & Wets (2006b) geven aan dat remittances stabiel en niet cyclisch zijn, maar temperen dat enthousiasme door aan te geven dat er dalende trends in geldstromen te zien zijn wanneer migranten langer in het gastland verblijven. Ten slotte wordt economische afhankelijkheid als laatste negatieve impact op het macro-economische niveau ervaren.

Op het gezinsniveau worden het voldoen aan basisbehoeften, de mogelijkheden om te investeren in bedrijven, de opleiding van kinderen en gezondheidszorg en de sociale zekerheid als positieve impacts van remittances gezien. Pessimisten geven echter aan dat deze remittances op gezinsniveau nauwelijks leiden tot productieve investeringen en dat de afhankelijkheid leidt tot verwaarlozing van lokale productieve activiteiten door families. Op het gemeenschapsniveau (ook wel regionaal niveau) genoemd wordt de stimulans voor de lokale economie en de financiering van lokale ontwikkelingsprojecten als positieve impacts benoemd, terwijl de toenemende ongelijkheid tussen ontvangers en niet-ontvangers als negatief wordt ervaren. Ook de inflatie is op gemeenschapsniveau een negatieve impact (De Bruyn & Wets, 2006b). De meningen van de pessimisten en optimisten zijn dus behoorlijk verschillend, zowel over de invloed van migratie op macro-economisch niveau als op gezinsniveau.

2.3.4: Actoren

De tweedeling die in de wetenschap duidelijk naar voren komt, komt minder tot uiting in de opvattingen van de actoren die betrokken zijn bij het westerse migratie- en ontwikkelingsdebat. De betrokken actoren zijn niet per definitie pessimistisch of optimistisch over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling. Bepaalde kwesties kunnen ervoor zorgen dat standpunten van actoren veranderen. De beeldvorming in de maatschappij of financiële druk kunnen oorzaken zijn voor veranderend standpunt. Onder de actoren in het westerse debat kan een onderscheid gemaakt worden tussen de overheidsactoren en de niet-overheidsactoren. Bekende overheidsactoren zijn (politici van) nationale overheden en de Europese Unie. Deze actoren benadrukken vooral de (inter)nationale belangen op het gebied van veiligheid en economie. Zij wijzen op de maatschappelijke problemen en de

noodzaak van regulering van migratie, wat vaak een beperking van migratie inhoudt (Adviesraad Internationale Vraagstukken, 2005). Sommige niet-overheidsactoren delen deze pessimistische benadering, maar de meeste niet-overheidsactoren (met name de NGO's en multilaterale organisaties) pleiten vooral voor de bescherming van vluchtelingen of migranten en de ontwikkeling van ontwikkelingslanden (Van Dijck, 2005). Voorbeelden van niet-overheidsactoren die betrokken zijn bij het westerse migratie- en ontwikkelingsdebat zijn NGO's (Amnesty International, Human Rights Watch), multilaterale organisaties (Verenigde Naties, OESO), donororganisaties (IMF, Wereldbank), migrantenorganisaties (IOM, diaspora-communities), journalisten en academici (Keulemans, 2009; Van Dijck, 2005). Donororganisaties gaan meestal uit van een positieve benadering, want het bestrijden van armoede en de ontwikkeling van ontwikkelingslanden zijn hun voornaamste doel. Migrantenorganisaties kunnen meestal ook geschaard worden onder de optimisten, want zij vertegenwoordigen de belangen van migranten en pleiten meestal voor een versoepeling van het migratiebeleid zodat illegale migratie kan worden voorkomen.

NGO's spelen vaak een prominente rol in de discussies rondom het migratie- en ontwikkelingsdebat. De afgelopen jaren nam de aandacht voor het migratie- en ontwikkelingsdebat toe in het Westen. Het debat werd voornamelijk gevoed door de politiek, migrantenorganisaties en NGO's. Een groot deel van de NGO's zijn actief in de ontwikkelingssamenwerking en kennen daardoor een betrokkenheid bij het debat. Ze streven vaak volledige politieke onafhankelijkheid na, maar dat valt moeilijk te waarborgen. Vandepitte e.a. (1994) noemen drie richtingen van waaruit druk wordt uitgeoefend op de NGO's, namelijk media, politieke druk en financiële druk. Wanneer verder wordt ingezoomd op de financiën van NGO's, dan valt inderdaad te constateren dat zowel de relatie tot publieke inkomsten van overheden als die tot private middelen niet vrij van zorgen is. Publieke inkomsten nemen af door nationale bezuinigingen en ook de toegang tot private middelen kan afnemen door de mondiale economische crisis. Uit onderzoek van CONCORD Europe (Europese NGO confederatie voor hulp en ontwikkeling) blijkt dat de ruim de helft van de inkomsten van NGO's voortkomt uit private middelen (51%) en ongeveer een derde uit cofinanciering van de nationale overheden (32%). Daarnaast is een deel van de inkomsten afkomstig van de Europese Unie (14%) en bedraagt de steun van de Verenigde Naties en internationale agentschappen slechts 4% van de totale middelen (CONCORD Europe, 2005; Carlier, 2007).

2.4: Conclusie

In dit hoofdstuk is geprobeerd een antwoord te geven op de eerste deelvraag van de literatuurverkenning. Bevindingen uit dit hoofdstuk worden gebruikt om deze onderstaande deelvraag te beantwoorden:

- Wat houdt het migratie- en ontwikkelingsdebat in?

Om de eerste deelvraag te beantwoorden zijn eerst de begrippen migratie- en ontwikkeling geanalyseerd. Uit de eerste paragraaf kan geconcludeerd worden dat de relatie tussen migratie en ontwikkeling tot uiting komt in het proces van transnationalisme. Dat houdt in dat veel migranten tegenwoordig sociale netwerken opbouwen die geografische, culturele en politieke grenzen overstijgen. De transnationale activiteiten die migranten verrichten kunnen worden onderverdeeld in vier verschillende categorieën, namelijk *economische*, *sociale*, *politieke* en *culturele* activiteiten. Vaak wordt vooral teveel gefocust op de economische categorie (financiële remittances) en worden de andere categorieën onderbelicht.

Remittances zijn transnationale activiteiten die eigenlijk in alle categorieën vallen. Migrantten willen vaak een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van hun herkomstland en remittances zijn één van de manieren om hun verbondenheid met het land van herkomst te uiten. De remittances zijn onder te verdelen in vier soorten, namelijk de *financiële*, *sociale*, *materiële* en *reverse* remittances. Onder financiële remittances worden alle financiële stromen verstaan die van een individuele migrant of migrantenorganisatie worden verstuurd of meegenomen naar familie of vrienden in het land van herkomst. Daar onder vallen ook investeringen in huizen, scholen en kleine bedrijven, maar ook liefdadigheidsgiften aan hulpprojecten in het land van herkomst. De motieven waarom migrantten financiële remittances versturen kunnen worden onderverdeeld in de volgende vijf

categorieën: *altruïsme, plichtsgetrouwheid, verzekering, investering* en *status*. De financiële remittances zijn meestal *privaat* van karakter en worden naar familie verstuurd. Sociale remittances worden gedefinieerd als de ideeën, vaardigheden, gedachtegangen, blikken op de wereld, normen en waarden, gedragsnormen en sociaal kapitaal (kennis en ervaring) die migranten bewust of onbewust overbrengen van gastland naar herkomstland. Reverse remittances worden ook steeds vaker genoemd in de wetenschappelijke literatuur. Het zijn remittances die worden verstuurd door naasten uit het herkomstland van de migrant naar de overzeese migrant. Hierbij moet gedacht worden aan voedsel, medicijnen, kleding, financiën en diensten als kinderopvang.

Nadat in de eerste twee paragrafen zowel migratie, ontwikkeling en remittances zijn beschreven, werd in paragraaf 2.3 verder ingegaan op het migratie- en ontwikkelingsdebat. In deze paragraaf staat dat het migratie- en ontwikkelingsdebat dat uit de literatuur naar voren komt vooral een debat is tussen pessimisten en optimisten. De optimisten hadden tot begin jaren zeventig de overhand, maar zijn daarna verdreven door de pessimisten die migratie niet als ontwikkelingsinstrument zagen. Hoewel deze scepsis in de jaren negentig en het begin van de 21ste eeuw nog steeds aanwezig is, zijn de pessimisten wel subtieler geworden en is er recentelijk een groeiend optimisme geconstateerd vanwege de erkenning van het transnationalisme. De actoren in het westerse debat zijn niet per definitie optimisten of pessimisten, de standpunten kunnen namelijk veranderen door bepaalde kwesties. Desalniettemin worden NGO's, migranten organisaties en multilaterale organisaties tegenwoordig vaak onder de optimisten geschaard, terwijl overheidsactoren als nationale overheden en de Europese Unie vaak als pessimisten worden gezien. De optimisten en pessimisten staan soms lijnrecht tegenover elkaar bij bepaalde punten. Zo zien optimisten migratie- en ontwikkeling zorgen voor meer gelijkheid, terwijl het volgens de pessimisten juist voor meer ongelijkheid zorgt. Optimisten zien remittances als investeringen in het land, terwijl de pessimisten aangeven dat dit geld alleen maar leidt tot een afhankelijke consumptiemaatschappij. Misschien wel het belangrijkste discussiepunt is de brain drain versus brain gain discussie. Wetenschappers vinden dat met name de effecten van de sociale remittances beter bestudeerd moeten worden, alvorens men kan zeggen in hoeverre migratie en brain drain schadelijk of juist positief is voor een ontwikkelingsland.

Hoofdstuk 3: Ghana uitgelicht

In het vorige hoofdstuk is het westerse migratie- en ontwikkelingsdebat beschreven. Om de Ghanese opvattingen over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling te onderzoeken moet eerst kennis worden gemaakt met het land Ghana. In dit hoofdstuk wordt een profiel geschetst van het land Ghana en haar relatie met migratie beschreven.

3.1: Profiel van Ghana

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt kennis gemaakt met het land Ghana. Onder andere de ligging, de demografie en de migratiegeschiedenis van het land worden beschreven.

3.1.1: Kenmerken

Het West-Afrikaanse land Ghana grenst in het westen aan Ivoorkust, in het noorden aan Burkina Faso en in het oosten aan Togo. Ten zuiden van Ghana ligt de Golf van Guinea. Ghana is ongeveer 6,5 keer zo groot als Nederland en telt volgens de laatste bevolkingscensus 23,8 miljoen inwoners. De meeste inwoners leven in de Greater Accra en Ashanti provincies (zie Afbeelding 2) en meer dan de helft (50,8%) van de Ghanese bevolking woont in stedelijk gebied. De Ghanese regering verwacht dat de jaarlijkse bevolkingsgroei doorzet en dat de totale bevolking in 2015 is gegroeid tot circa 30 miljoen inwoners. De gemiddelde levensverwachting van een Ghanees is 57 jaar en naast de officiële taal Engels zijn er nog vijftig andere talen en dialecten in Ghana. Meestgesproken is Akan (49%), gevolgd door Mole-Dagbani (16%) en Ewe (13%) (Wereldbank, 2011; Van Duyvenbode, 2010). Volgens de gegevens van de Wereldbank (2011) was in 2009 het bruto nationaal inkomen (BNI) van Ghana US\$ 15,3 miljard en het bruto nationaal inkomen per capita US\$ 700. Het Ghanese bruto binnenlandse product (bnp) groeide in de periode 2005-2009 redelijk constant met een gemiddelde van 5,8% per jaar. Ghana's Human Development Index (HDI) is sinds 1980 verbeterd van 0.363 in 1980 tot 0.467 in 2010 (Boampong, 2011).

Kijkend naar (legale) migratie dan leefden in 2010 volgens de gegevens van de Wereldbank (2011) circa 824.000 Ghaneezen in het buitenland (3,4% van de totale bevolking). De meest populaire bestemmingen zijn Nigeria, Ivoorkust, de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Burkina Faso, Italië, Togo, Duitsland, Canada en Liberia. De migratie in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werd gekenmerkt door individuele migratie om economische en (in mindere mate) politieke redenen. Vanaf de jaren negentig werden gezinshereniging en familiestrategie de belangrijkste drijfveren voor verhuizing naar Nederland. Bij een familiestrategie investeert de hele familie in de opleiding en reis van één familielid, die vanuit het buitenland op zijn of haar beurt de familie in Ghana financieel ondersteunt (ACB, 2011). Deze huidige generatie migranten geeft Europa de voorkeur als bestemming boven Noord-Amerika. Uit gegevens van Quartey (2011) blijkt dat in 2006 66,4% van de Ghanese emigranten Europa als bestemming had en 10,2% van de emigranten naar Noord-Amerika trok. Daarnaast hebben veel hoogopgeleiden Ghana verlaten. Uit gegevens van het jaar 2000 blijkt dat 46,9% van de hoogopgeleide Ghaneezen (minimaal Bachelor op een Universiteit) was gemigreerd naar het buitenland. Hetzelfde geldt voor 37,1% van de in Ghana opgeleide artsen, 55,9% van de in Ghana geboren artsen en 24,1% van de Ghanese verpleegsters (Wereldbank, 2011). Naast de emigranten die Ghana verlaten, zijn er ook gegevens van het aantal immigranten. Het aantal immigranten is ruim tweemaal hoger dan het aantal emigranten, namelijk 1,8 miljoen (7,6% van de totale bevolking). Vanwege illegale migratie en het versturen van financiële remittances via officiële kanalen is het

Afbeelding 2: Provincies in Ghana

Bron: Wikipedia (2012)

lastig om de betrouwbaarheid van de remittances-data te bepalen. Volgens de Wereldbank (2011) zijn de financiële remittances die Ghana binnenkomen gestegen van US\$ 63 miljoen in 2003 tot US\$ 119 miljoen in 2010. In hun onderzoek voor de Wereldbank wijzen Mohaprata & Ratha (2011) er echter op dat deze cijfers bij iedere instantie weer anders zijn. Zij geven als voorbeeld de Bank of Ghana, die rapporteert dat Ghana in 2009 US\$ 1,6 miljard aan financiële remittances ontvangen heeft. Dat is een cijfer dat meer dan tien keer hoger ligt dan de officiële cijfers van het IMF en de Wereldbank. Beide partijen zijn het er wel over eens dat de officieel geregistreerde remittances de tweede grootste bron van externe financiering van ontwikkelingslanden zijn geworden. Ghana ontvangt meer remittances dan officiële ontwikkelingshulp, maar de rechtstreekse buitenlandse investeringen zijn nog altijd hoger (Mohaprata & Ratha, 2011). Een belangrijke economische gebeurtenis, die voor een toename van rechtstreekse buitenlandse investeringen heeft gezorgd, is de ontdekking van olie in 2007. Sinds de opening van het eerste olieplatform in 2010 hoeft Ghana geen olie meer te importeren, omdat het land nu zelf olie produceert (Boampong, 2011).

3.1.2: Migratie vanaf de jaren zestig

Door de ontdekking van olie is de binnenlandse migratie naar de olierijke kustgebieden toegenomen. Natuurlijk heeft Ghana de afgelopen decennia nog vele andere migratiestromen gekend. De belangrijkste migratiestromen vanaf de onafhankelijkheid worden in deze deelparagraaf beschreven.

Na een aantal eeuwen gekolonialiseerd te zijn geweest werd Ghana in 1957 als eerste Afrikaanse land onafhankelijk verklaard. Vanwege de relatieve economische voorspoed was Ghana de bestemming voor veel migranten van West-Afrikaanse buurlanden. Begin jaren zestig waren er maar weinig Ghanezen die Ghana verlieten. Een kleine groep, waaronder relatief veel studenten en hoogopgeleiden, verlieten Ghana voor het Verenigd Koninkrijk en andere Engelstalige landen. Noemenswaardige migratie van Ghanezen naar het buitenland startte pas na 1965. Het land had last van een grote economische crisis en dat had gevolgen voor de werkgelegenheid en zorgde voor betalingsachterstanden. Ghana werd onaantrekkelijk voor zowel buitenlanders als haar eigen burgers. Aan het eind van de jaren zestig waren veel Ghanese migranten in naburige landen op zoek naar banen. De meerderheid daarvan was hoogopgeleid, zoals leraren, rechters en administrateurs. Anderen verlieten Ghana voor een studie in het buitenland en vestigden zich daar permanent (Anarfi, 2003).

Grootschalige migratie vanuit Ghana begon begin jaren tachtig. Ongeschoolde en laagopgeleide Ghanezen migreerden om hun zoektocht naar een baan voor te zetten in naburige West-Afrikaanse landen. Het aantal migrerende hoogopgeleiden nam ook toe vanwege de vraag naar geschoolde en ervaren arbeidskrachten in het buitenland. Migratie werd één van de overlevingsstrategieën om als familie of individu de barre economische omstandigheden te doorstaan. Volgens onofficiële bronnen verruilden begin jaren tachtig dagelijks ongeveer driehonderd migranten Ghana voor Nigeria en in 1986 woonden naar schatting 500.000 tot 800.000 Ghanezen in Ivoorkust. Ter vergelijking, in 1975 waren dat nog maar 42.000 Ghanezen. Ghana verloor veel van zijn geschoolde personeel, zo migreerde in de jaren tachtig ongeveer de helft van alle architecten aan de University of Science and Technology naar Nigeria. De emigratie naar buurlanden werd versterkt door gebrek aan vertrouwen in het landelijke bestuur. In 1975 werd de Economic Community of West African States (ECOWAS) opgericht. Daardoor ontstond de mogelijkheid om vrij tussen de ECOWAS-landen te reizen en dat maakte het voor Ghanezen nog gemakkelijker om te migreren. Tussen 1974 en 1981 migreerden naar schatting ongeveer twee miljoen Ghanezen en die kwamen hoofdzakelijk uit het zuiden van het land. In hun onderzoek naar de achtergronden van Ghanese migranten in Amsterdam kwamen Dietz et al. (2011) tot de conclusie dat de Ghanese migranten die in Amsterdam leven vrijwel allemaal uit de zuidelijke Ashanti provincies komen. Slechts een enkeling komt uit de noordelijke provincies. Yaro et al. (2011, p.115) geven aan dat het vaak eerst de mannen zijn die migreren, alvorens de vrouwen een familie of huishouden verlaten. Volgens Anarfi et al. (2003) migreerden relatief gezien meer vrouwen naar buurlanden als Ivoorkust, Burkina Faso en Togo, terwijl mannen relatief gezien vaker naar verdere bestemmingen migreerden. Kijkend naar de leeftijd, dan waren de vrouwen gemiddeld jonger dan de mannen (Anarfi et al., 2003).

De exodus van Ghaneezen naar buurlanden is de afgelopen decennia nauwelijks afgenomen. De meest recente migratiefase is echter misschien wel de belangrijkste voor Ghana, want vanaf eind jaren tachtig nam de diaspora naar andere continenten aanzienlijk toe. Grote aantallen Ghaneezen zijn sindsdien vertrokken naar grote steden als Londen, Amsterdam, Hamburg en New York (Anarfi et al., 2003). Akabzaa et al. (2010) geven aan dat de Ghanese diaspora zich vooral concentreert in de grote steden van Europa en de Verenigde Staten, maar dat Ghaneezen ook naar grote steden op andere continenten zijn gemigreerd. Rond 2001 waren er bij elkaar meer dan 200.000 (geregistreerde) Ghaneezen in Noord-Amerika. Waar Akabzaa et al. (2010) en Anarfi et al. (2003) juist het belang van de internationale diaspora benadrukken, daar concluderen Anebo et al. (2010) juist dat de migratie naar het Westen relatief gezien maar een kleine mate van migratie was. Het volume van het aantal Ghaneezen dat vanaf 1990 naar West-Afrikaanse en andere Afrikaanse landen vertrok was vele malen groter.

Redenen als werkgelegenheid, educatie en training worden gegeven als de oorzaken van de doorgaande stroom van emigranten die uit Ghana vertrok (Anarfi et al., 2003). Volgens Anebo et al. (2010) moet echter ook de perceptie niet worden onderschat. Het idee dat Ghaneezen het in het rijke Westen veel beter hebben, was voor veel Ghaneezen een belangrijke stimulans. Tot eind jaren zeventig vertrokken er echter maar weinig economische migranten. Dit veranderde toen Ghana eind jaren zeventig en begin jaren tachtig te maken kreeg met een economische terugval en politieke instabiliteit. In vergelijking met haar buurlanden gaat het de afgelopen vijftien jaar relatief goed met de Ghanese economie. De Ghanese overheid stimuleert een terugkeer van Ghanese diaspora-migranten en samen met de economische progressie van Ghana heeft dat voor een toename aan terugkerende migranten gezorgd. De strengere regelgeving in bijvoorbeeld de Europese Unie en de terugkeer van Ghaneezen zonder geldige papieren, zorgt tevens voor een veranderend migratiesaldo. Desalniettemin is de tweede generatie van Ghaneezen die in het buitenland wonen ook groeiende, al onderhouden ze nog steeds wel nauwe banden met het herkomstland (Anarfi et al., 2003). De verbeterde technieken vergemakkelijken het overmaken van geld en het onderhouden van contacten en dat brengt de migranten en het thuisfront steeds dichter bij elkaar. De politieke en economische stabiliteit in Ghana maakt het voor Ghanese migranten makkelijker om tijdelijk terug te keren en te investeren in het herkomstland (Yaro et al., 2011, p. 114). De achtergebleven families doen er alles aan om goede banden te onderhouden met de familieleden in het buitenland. Voornamelijk om de remittance-inkomsten, en dus de sociale zekerheid van de familie, te garanderen. Migrant die geen remittances opsturen riskeren vaak negatieve consequenties zoals het verlies van sociale status en erfenis. Dit zorgt ervoor de migranten zich meestal wel aan het 'migratie-remittances-contract' houden, want bij eventuele werkloosheid hebben zij ook de hulp van de familie nodig (Anebo et al., 2010).

Naast internationale migratie heeft in Ghana de laatste decennia ook veel intraregionale en interregionale migratie plaatsgevonden. Uit gegevens van de meeste recente bevolkingscensus uit 2000 blijkt dat iets meer dan een kwart (26,4%) van de Ghaneezen een binnenlandse migrant was. Iets minder dan 10% is gemigreerd binnen zijn geboorteprovincie en één op de zes (16,5%) was een interregionale migrant. De Western Region en Greater Accra herbergen de meeste migranten en deze migranten komen meestal uit het zuidelijke deel van Ghana. De Ashanti en de Brong-Ahafo provincies ontvangen ook relatief veel migranten en deze komen voornamelijk uit het noorden van Ghana. Uit onderzoek blijft dat er maar weinig mensen wegtrekken uit de provincies waar veel migranten naartoe trekken (Van der Geest, 2011).

3.2: Profiel Ghanese migranten

In de vorige paragraaf is de migratie in Ghana beschreven. In deze paragraaf zal worden gekeken naar de specifieke kenmerken van de migranten die migreren. Wat zijn de motieven om te migreren en op welke manier ondersteunen ze hun achtergebleven families.

3.2.1: Wil om te migreren

Uit onderzoek onder Ghaneezen blijkt dat Ghaneezen vaak negatieve verhalen te horen krijgen over het leven van landgenoten in de westerse samenleving (Kabki, Mazzucato & Appiah, 2004). Ghaneezen die graag willen

migreren, geloven deze verhalen vaak niet. Ze zijn vastberaden om Ghana te verlaten en geld te gaan verdienen in het Westen. Toch kiezen niet alle Ghanezen ervoor om naar het Westen te gaan. Het simpele leven in een dorp opgeven voor een onzeker bestaan ver weg van familie is niet voor iedere Ghanees weggelegd. De meest genoemde redenen waar Ghanezen tegenop kijken zijn de culturele verschillen, het weggaan bij familie en het westerse klimaat. Kabki et al. (2004) geven aan dat migratie binnen een Ghanees gezin vaak meer een familiestrategie dan een individuele keuze is. Hoewel het vaak een familiestrategie betreft zijn de migranten vaak wel gemotiveerd om het land te verlaten. Ze worden namelijk geïnspireerd door familieleden of vrienden die al gemigreerd zijn. In sommige gevallen wordt een migrant geholpen door een familielid of kennis die al eerder naar het buitenland is vertrokken, deze vriend kan bijvoorbeeld zorgen voor onderdak, visumpapieren of nuttige netwerken. Deze vorm van ondersteuning, vaak een verplichting naar de familie, is meestal een door de familie bedachte strategie.

3.2.2: Geefgedrag

Volgens datzelfde onderzoek van Kabki et al. (2004) maakt bijna iedere Ghanese migrant geld over naar familie in het land van herkomst. Dat is belangrijk voor de status van de migrant, want het sturen van geld geeft een goede naam in het thuisland en dat wordt in de Ghanese cultuur belangrijk gevonden. Geld wordt voornamelijk overgemaakt naar familie, maar ook burens krijgen te maken met positieve spillover effecten. De families die bij het onderzoek betrokken waren geven aan dat hun financiële situatie en manier van leven aanzienlijk is veranderd sinds de migratie(s) (Kabki et al., 2004). Huishoudens die geen remittances ontvangen profiteren ook van de remittances die door naburige huishoudens wel worden ontvangen. Akabzaa et al. (2010) spreken van een multiplier effect. Nabila & Fayorsey (1996) geven echter aan dat deze niet-ontvangende niet-migranten vaak tot de verliezers in de maatschappij behoren en dat zij vaak maar beperkte mogelijkheden hebben, wat migratie weer in de hand werkt.

In het vorige hoofdstuk viel te lezen dat het grootste deel van de financiële remittances die naar Afrika worden overgemaakt privaat van karakter zijn. Toch zijn er ook remittances die publiek van karakter zijn. Kijkend naar Ghana dan zijn dat voornamelijk de zogenoemde community-ontwikkelingsinitiatieven en het financieel ondersteunen van een begrafenis. Hierbij moet gedacht worden aan investeringen als de verbetering van de lokale markt, het financieren van gezondheidszorg-faciliteiten of het bouwen van een gemeenschappelijke bibliotheek (Dietz et al., 2011). In Ghana is een begrafenis een groot publiek evenement, met veel meer impact dan een bruiloft. Familieleden uit heel Ghana en van over de grens komen terug naar huis om emoties te delen en de begrafenis te organiseren en financieren. De begrafenis is voor een familie de manier om prestige te tonen en sociale status te verkrijgen. Rond 2002 kostte een begrafenis gemiddeld ongeveer US\$ 1800 en daarvan werd het merendeel gefinancierd door kennissen en familieleden uit het buitenland, die vanwege de plichtsgetrouwheid meestal aan deze verplichtingen voldoen (De Witte, 2001). Volgens Mazzucato, Kabki en Smith (2006) zijn begrafenis evenementen waarbij veel transnationale activiteiten komen kijken. Er gaat veel geld in om en het zorgt voor mogelijkheden om het contact tussen migrant en hun herkomstland goed te onderhouden. Een nadelig effect voor de armere families zonder migranten is, dat door al het buitenlandse geld de kosten voor een begrafenis aanzienlijk zijn gestegen.

Uit onderzoek van Orozco & Mohogu (2007) blijkt dat Ghanezen de financiële remittances meestal direct naar hun familie verzenden. Iets minder dan de helft gaat naar de ouders (46%), bijna een derde gaat naar de kinderen (30%) en de echtgenoten (21%) en de overgrootouders (3%) verdelen het laatste kwart. Vrienden ontvangen volgens het onderzoek maar een minimaal percentage van de totale geldovermakingen. Akabzaa et al. (2010) noemen financiële remittances een informele familiale gang van zaken dat consumptie en investeringen stimuleert en voor sociale zekerheid in Ghana zorgt. Ghanezen maken bij het versturen van geld meer gebruik van gevestigde namen dan van informele kanalen. Unity Money Transfer (42%), Western Union (35%) en Moneytrans (9,1%) waren volgens het onderzoek de populairste bedrijven (Orozco & Mohogu, 2007). Naast de financiële remittances worden ook sociale remittances door migranten in de diaspora overgebracht naar de thuisblijvers. Volgens Akakzaa et al. (2010) hebben de migranten invloed op het culturele leven in de Ghanese gemeenschappen. Muziek, dans, geloof, cultuur en eten worden genoemd. Noemenswaardig zijn ook

de zogenoemde 'postal babies', baby's die door migranten naar het land van herkomst worden 'gestuurd', zodat de migranten zich kunnen blijven focussen op hun baan.

3.3: Migratie in de Ghanese politiek

Over de Ghanese politiek en haar migratiebeleid is in wetenschappelijke bronnen weinig informatie te vinden. Slechts een aantal auteurs haalt de Ghanese politiek aan bij een artikel over migratie. Volgens Yaro et al. (2011) dacht de Ghanese overheid lange tijd vrij negatief over de internationale diaspora naar westerse landen. Dat beeld van migratie en ontwikkeling is de laatste jaren echter omgeslagen naar een positief proces voor de ontwikkeling van individuen, gemeenschappen en Ghana zelf. Waar de Ghanese overheid zich de afgelopen decennia veelvuldig bezighield met het voorkomen van de 'outflow' aan werknemers, daar proberen ze nu juist de ambities van jonge getalenteerde Ghanese te benutten en daarbij maakt het niet uit of ze die vaardigheden in Ghana of in het buitenland gaan benutten (Akabzaa et al., 2010). Daarnaast probeert de overheid de kosten van het versturen van remittances te reduceren. Dit is echter een stroef proces, waar de Ghanese overheid nog de nodige progressie kan boeken.

De Ghanese overheid heeft lange tijd weinig aandacht besteed aan migratie. Ondanks het ontbreken van beleid waren er wel een aantal initiatieven om met specifieke migratiekwesties om te gaan. Zo werd Ghanese diaspora-migrantenvragen gevraagd te helpen bij de nationale ontwikkeling en werd het voor die migranten makkelijker gemaakt om terug te keren naar Ghana (Quartey, 2009). In maart 2010 kondigde de Ghanese vicepresident John Mahama aan dat de Ghanese overheid werkt aan de ontwikkeling van een nationaal migratiebeleid. De National Migration Policy moet ervoor zorgen dat Ghana de potentiële opbrengsten van migratie beter gaat benutten. Opbrengsten als remittances, vaardigheden, technologie- en kennisoverdrachten worden genoemd. Daarnaast moeten negatieve kanten van migratie als het reizen door de woestijn en de opkomst van verstekelingen worden beperkt (Mensah, 2010). Na ruim twee jaar ontwikkeling, onder andere met behulp van de Migration Unit en Centre for Migration Studies, zal binnenkort de derde conceptversie van het beleid af zijn. Vervolgens zal de Ghanese regering het concept gaan beoordelen.

Naast de nieuwe National Migration Policy is migratie ook relevant voor de Ghana Poverty Reduction Strategy, kortweg GPRS genoemd (National Development Planning Commission, 2010). De GPRS probeert armoede tegen te gaan en groei te promoten. Voor het maken en uitvoeren van deze strategie werken instanties van de Ghanese overheid samen met het IMF en de Wereldbank. De GPRS is alweer toe aan de tweede versie en daarbij is een alinea gewijd aan migratie. Daarin staat dat het doel is om de negatieve impacts van migratie op de ontwikkeling te reduceren en de voordelen optimaal te benutten. Dat moet onder andere bewerkstelligd worden door het nieuw nationaal migratie- en ontwikkelingsbeleid. Verder zal migratie vaker belicht moeten worden binnen de nationale ontwikkelingskaders, komt er een database van alle Ghanese in de diaspora en moest de Migration Unit worden opgericht (National Development Planning Commission, 2010). Deze instantie is ondertussen opgericht en gaat uit van de 'migration management' benadering, een allesomvattende term voor de relatief nieuwe benadering om al het migratie-gerelateerde beleid dat voorheen gescheiden was samen te brengen tot één beleidsplan (Carling, 2008). De Migration Unit moet zodoende alles wat binnen het migratie- en ontwikkelingskader valt managen.

In zijn onderzoek naar samenwerking de Ghanese overheid en (semi-)private partijen met betrekking tot migratie en ontwikkeling, maakt Boampong (2011) een onderscheid tussen overheidsactoren en niet-overheidsactoren. Naast de overheidsactoren zijn niet-overheidsactoren als NGO's, donororganisaties (IMF en Wereldbank), multilaterale organisaties (Verenigde Naties) en transnationale diaspora-gemeenschappen volgens hem betrokken bij migratie en ontwikkeling in Ghana. Dit onderscheid vormt de basis voor de indeling van Ghanese actoren bij de resultaten in het empirische deel. Boampong vindt dat de Ghanese overheid nog de nodige stappen moet maken. Als overheidstaken noemt hij het faciliteren van remittances, het stimuleren van collectieve ontwikkelingsprojecten van diaspora-migrantenvragen, het ondersteunen van diaspora-netwerken, het ontwikkelen van een diaspora-beleid en het faciliteren van 'brain circulation'. Brain circulation definieert hij als het terugvloeien van kennis van diaspora-migrantenvragen naar Ghana, bijvoorbeeld door het oprichten van

ondernemingen in Ghana te stimuleren bij de diaspora-migranten. De Ghanese overheid moet nog een flinke slag maken om optimaal te kunnen profiteren van haar diaspora-gemeenschappen in het Westen. De bijdrage van migratie aan de Ghanese ontwikkeling kan worden vergroot, wanneer kwesties als de hoge kosten van remittances-betalingen worden opgelost en de bij migratie betrokken actoren beter worden benut (Boampong, 2011).

3.4: Conclusie

In dit hoofdstuk is geprobeerd een antwoord te geven op de tweede deelvraag van de literatuurverkenning. Bevindingen uit dit hoofdstuk worden gebruikt om de onderstaande deelvraag te beantwoorden:

- Wat zijn de recente ontwikkelingen op het gebied van migratie en ontwikkeling in Ghana?

Voordat aan het empirische deel begonnen kon worden is eerst het land Ghana en haar relatie met migratie geanalyseerd om de tweede deelvraag te beantwoorden. Uit paragraaf 3.1 blijkt dat het West-Afrikaanse Ghana sinds 1957 onafhankelijk is en dat migratie sindsdien een belangrijke rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van het land. Kijkende naar internationale migratie dan wordt duidelijk dat de migranten die Ghana vanaf eind jaren tachtig verlieten voor een bestaan in het Westen belangrijk zijn geweest voor Ghana. Echter kijkende naar het volume, dan is het maar een relatief klein percentage in vergelijking met de migranten die naar andere Afrikaanse landen zijn gemigreerd. Ghanezen migreren over het algemeen vanwege werkgelegenheid, educatie en training, maar ook het (te) positieve beeld van het goede leven van migranten in het Westen vormt een belangrijke stimulans.

Vrijwel alle Ghanese migranten versturen financiële remittances naar zijn of haar familie. Mocht de migrant in de diaspora zijn baan verliezen, dan is er altijd nog de mogelijkheid om de hulp van zijn familie in te schakelen. De familie probeert de banden ook goed te onderhouden, want dat geeft garantie op een vast inkomen en de daarbij horende sociale zekerheid. Migratie is niet altijd een individuele keuze, maar vaak een keuze van de familie om als familie te kunnen overleven. Naast internationale migratie is er in Ghana ook veel sprake van binnenlandse migratie. Veel mensen van het platteland trekken naar de stedelijke gebieden die in het zuiden van het land liggen.

Volgens diverse auteurs is het Ghanese beeld over migratie en ontwikkeling veranderd van negatief naar positief. De financiële en sociale remittances die migranten versturen zijn positief voor huishoudens, gemeenschappen en het land zelf. De focus van de Ghanese overheid is daardoor veranderd van het ontmoedigen van migratie naar het stimuleren van de vaardigheden van jonge, getalenteerde en ambitieuze Ghanezen. Het ontbeert de overheid vooralsnog aan doelgericht beleid om deze punten daadkrachtig uit te kunnen voeren. Wel maakt migratie deel uit van de Ghana Poverty Reduction Strategy en is de Migration Unit opgericht die het managen van alle migratiezaken als taak heeft. Daarnaast wordt binnenkort de eerste National Migration Policy gepresenteerd.

Na analyse van de literatuur blijft het lastig om te bepalen in welke mate migratie en remittances van invloed zijn op de ontwikkeling van een land. Dat Ghana veel financiële remittances van haar migranten in de diaspora ontvangt is zeker, maar door de onbetrouwbaarheid van de cijfers is niet precies te zeggen hoeveel de remittances precies bijdragen aan de Ghanese economie. Dat geldt nog meer voor de nog lastiger te meten sociale remittances.

De bevindingen uit deze twee theoretische hoofdstukken zullen worden meegenomen naar het empirische deel van dit onderzoek, waar vooral in de conclusie een terugkoppeling naar de literatuurverkenning gemaakt wordt.

Hoofdstuk 4: Methodologie

In dit hoofdstuk wordt duidelijk welke methoden zijn gebruikt voor de verzameling en analyse van de onderzoeksgegevens. Het karakter van het onderzoek zal worden beschreven en de methode van dataverzameling wordt besproken. Vervolgens wordt het onderwerp afgebakend en wordt duidelijk hoe het onderzoek geoperationaliseerd gaat worden. Ten slotte wordt in dit hoofdstuk de analyse van data toegelicht.

4.1: Karakter onderzoek

Het doel van dit onderzoek is te onderzoeken of er een migratie- en ontwikkelingsdebat gaande is in Ghana, wat de visies zijn binnen dat eventuele migratie- en ontwikkelingsdebat en welke actoren daarbij betrokken zijn. Gekeken wordt op welke manier en vanuit welke belangen de actoren het debat proberen te beïnvloeden. Daaruit zal blijken of deze opvattingen wezenlijk anders zijn dan de westerse visies op het migratie- en ontwikkelingsdebat. Dat westerse migratie- en ontwikkelingsdebat is in de literatuurverkenning al uitvoerig behandeld. Dit empirische deel van het onderzoek zal zich vooral focussen op het Ghanese migratie- en ontwikkelingsdebat, al kunnen er natuurlijk wel actoren uit het Westen zijn die het debat in Ghana beïnvloeden.

Er zijn twee soorten wetenschappelijke onderzoeken, namelijk kwalitatief of kwantitatief onderzoek. In kwalitatief onderzoek staat de beschrijving en interpretatie van de problemen in de onderzoekssituatie voorop en daarom is deze vorm van onderzoek zeer geschikt voor dit onderzoek. Zowel de bewuste motivaties als de onbewuste situaties van de doelgroep kunnen worden achterhaald. Ook kan kwalitatief onderzoek worden ingezet om de doelgroep zelf mee te laten denken over bijvoorbeeld toekomstige oplossingen van de migratie- en ontwikkelingskwesties (Baarda et al., 1996).

Binnen kwalitatief onderzoek genieten minder gestructureerde methoden van dataverzameling de voorkeur en daarom is in dit onderzoek gekozen voor halfgestructureerde dataverzameling. In een open interview liggen de vragen en antwoorden in tegenstelling tot de onderwerpen niet van tevoren vast. Op deze manier kan de respondent in eigen woorden antwoord op de vragen geven, zonder het gespreksonderwerp te bepalen. Dit biedt de mogelijkheid flexibel in te spelen op de onderzoekssituatie en in te gaan op de antwoorden van de geïnterviewde. Een nadeel van deze methode is dat de resultaten niet statistisch representatief zijn (Baarda et al., 1996). Hiermee moet rekening worden gehouden bij het interpreteren van de gegevens.

4.2: Methode van dataverzameling

Als onderzoeksmethode voor dataverzameling is de methode van het open interview, ofwel het diepte-interview gebruikt. Een diepte-interview is een intensief gesprek tussen één respondent en de interviewer, waarbij het mogelijk is om diep in te gaan op het onderwerp. Daardoor is het mogelijk het waarom van heersende meningen en bepaalde gedragingen te achterhalen (Baarda et al., 1996).

Deze diepte-interviews vonden plaats in de periode mei tot en met juni 2012. De interviews duurden circa veertig tot negentig minuten. Bij één respondent is geen diepte-interview afgenomen, maar zijn de standpunten uit de informele gesprekken genoteerd. Er is meerdere malen met deze respondent van het Centre for Migration Studies gesproken, waardoor bepaalde specifieke standpunten duidelijk zijn geworden. Helaas kon een uitgebreid diepte-interview verscheidene keren niet plaatsvinden, maar de informatie en de positie van het Centre for Migration Studies is te belangrijk om niet mee te nemen in de onderzoeksresultaten. Meestal is er voor gekozen om naar de respondenten toe te gaan, zodat het voor respondenten zo gemakkelijk mogelijk was om deel te nemen aan het onderzoek. Een ander voordeel van een eigen werksituatie is dat de respondent vertrouwd is met de omgeving en zich daardoor op zijn of haar gemak voelt. De respondenten waren echter vrij om een andere interview-locatie te bepalen, wanneer hij of zij het fijner vond om geïnterviewd te worden zonder de nabijheid van eventuele collega's. Dit is slechts bij één interview voorgekomen. Het interview is toen afgenomen in een centraal gelegen horecagelegenheid in Accra. Alle interviews zijn opgenomen met

toestemming van de respondenten door middel van een audiorecorder. Geen van de respondenten maakte bezwaar tegen het gebruik van opnameapparatuur.

Naast de diepte-interviews is ervoor gekozen om voorafgaand aan de interviews informatie te verzamelen door middel van een analyse van de Ghanese media. Deze analyse is uitgevoerd om te peilen in hoeverre het onderwerp leeft in de Ghanese media en wat de toon van de berichtgeving is. In maart 2012 zijn in totaal 33 relevante nieuwsberichten van toonaangevende Ghanese nieuwswebsites geanalyseerd (zie Bijlage B). De meeste artikelen zijn na februari 2011 gepubliceerd zijn, maar enkele relevante artikelen van voor die datum zijn ook meegenomen in het onderzoek. De zoektermen die werden gebruikt waren 'migration', 'migrant', 'remittances' en 'diaspora'. Er is gekozen voor internetpublicaties, omdat het te lastig zou zijn om oudere kranten te achterhalen en omdat de al wel gekochte dagbladen niet of nauwelijks over het onderwerp migratie publiceerden.

4.3: Afbakening

Het onderzoek gaat over het Ghanese migratie- en ontwikkelingsdebat. Getracht wordt een zo representatief mogelijk beeld te geven van de Ghanese situatie. Voor het verzamelen van de onderzoeksdata worden diepte-interviews gehouden met verschillende respondenten.

Belangrijke en minder belangrijke actoren zijn benaderd om een evenwichtig beeld van de Ghanese ontwikkelingen op het gebied van migratie en ontwikkeling te verkrijgen. Zoals verwacht woonden en werkten de meeste respondenten in de Greater Accra provincie. Dat is de belangrijkste economische zone van het land en daar zijn de meeste bedrijven, organisaties, media en overheidsinstellingen gevestigd. Twee respondenten woonden niet in de Greater Accra provincie, maar in de Ashanti provincie. Hoewel slechts twee provincies zijn vertegenwoordigd in de interviews, betekent dat niet er geen evenwichtig beeld is verkregen. De meeste respondenten reisden voor hun werk namelijk veelvuldig naar andere Ghanese provincies. De zoektocht naar respondenten werd begonnen bij het Centre for Migration Studies. Via de 'snowball-methode' is toen getracht om nieuwe interessante respondenten te vinden. Belangrijkste uitgangspunt was dat de respondent betrokken was bij migratie en ontwikkeling in Ghana. Naast de snowball-methode zijn een aantal instanties en personen naar voren gekomen bij de analyse van de Ghanese nieuwswebsites (zie paragraaf 5.1). Uiteindelijk zijn een tiental personen succesvol benaderd. Deze respondenten en de vertegenwoordigde instanties zijn in Tabel 4 weergegeven (zie pagina 32).

In Tabel 4 zijn de instanties onderverdeeld naar type actor. Op basis van een (verder uitgewerkte) verdeling van Boampong (2011) uit de literatuurverkenning zijn acht type actoren benoemd die een rol kunnen spelen bij het debat over migratie en ontwikkeling. De acht typen zijn de *Ghanese overheid*, *buitenlandse overheden*, *NGO*, *donororganisatie*, *multilaterale organisatie*, *onderzoeksinstituut*, *journalist* en de *elite*. Zoals te zien in de tabel is het gelukt om voor dit onderzoek vier type actoren te interviewen, namelijk de *Ghanese overheid*, *NGO*, *onderzoeksinstituut* en *multilaterale organisatie*.

Tabel 4: Geïnterviewde respondenten en vertegenwoordigde instanties

Naam respondent	Instantie(s)	Type actor
Agyeman, P.	Alliance Against Irregular Migration (AAIM)	NGO
Anti, B.	Alliance Against Irregular Migration (AAIM)	NGO
Asubonteng-Manu, E.	Centre for Migration Studies (CMS)	Onderzoeksinstituut
Kywaa Yamoah, A.	Research and Counselling Foundation for African Migrants (RECFAM)	NGO
Mbinglo Nsodu, A.	Research and Counselling Foundation for African Migrants (RECFAM) West Africa Network (WAN)	NGO Multilaterale organisatie
Octame Otcheru, K.	Migration Unit	Ghanese overheid
Owusu-Ansah, F.	Akuaba Theatre Productions	NGO
Sam, D.	International Organization for Migration (IOM)	Multilaterale organisatie
Sika Anim, B.	Ghana Immigration Service (GIS)	Ghanese overheid
Yeboah, S.	Centre for Social Impact Studies (CeSIS) Osagyefo Network for Rural Development (OSNERD)	Onderzoeksinstituut NGO

Alliance Against Irregular Migration (AAIM)

AAIM is een NGO die enkele jaren geleden is opgericht door drie Ghanesezen die een aantal jaren als illegale migrant in het Verenigd Koninkrijk hebben gewerkt. Ze werden daar gearresteerd en zaten voor lange periodes in de gevangenis. Geschrokken van hun eigen ervaringen willen ze met behulp van deze NGO andere Ghanesezen bewustmaken van de vele gevaren die illegale migratie met zich mee kan brengen. AAIM doet campagnes op scholen en betreft daarbij teruggekeerde migranten en buitenlandse documentaires. Tevens helpen ze teruggekeerde migranten te herintegreren in de Ghanese maatschappij en geven ze advies aan Ghanesezen die naar het buitenland willen emigreren. Ze hopen samen met overheden de strijd aan te gaan tegen illegale migratie.

Akuaba Theatre Productions

Akuaba Theatre Productions is een NGO die in 2008 is opgericht. De organisatie gebruikt 'applied theatre', toegepast theater, voor ontwikkelingsdoeleinden. Door bewustwording te creëren en attitudes te veranderen bij de mensen in een gemeenschap hoopt de NGO de gemeenschap te helpen bij de ontwikkeling. De organisatie is gevestigd in Accra, maar probeert lokale gemeenschappen in heel Ghana te bereiken met haar activiteiten. Akuaba Theatre Productions werkt samen met de University of Ghana. Studenten moeten voor hun project aan de slag in lokale gemeenschappen. Tijdens het veldwerk moeten de studenten onderzoeken naar de belangrijkste kwesties in een gemeenschap en daar gaan ze dan mee aan de slag. Door middel van workshops en voorstellingen worden problemen in kaart gebracht. Lokale kwesties worden geportretteerd en na afloop is er ruimte voor discussie. In veel landelijke gebieden is migratie een belangrijke kwestie. Akuaba Theatre Productions probeert met haar voorstellingen migratie op een realistische wijze uit te beelden.

Centre for Migration Studies (CMS)

Onderzoeksinstituut CMS maakt sinds november 2007 deel uit van de Faculty of Social Studies van de University of Ghana in Accra. De hoofdtaken van de CMS zijn educatie, training, capacity building en beleidsevaluatie. De instelling houdt zich bezig met het coördineren van onderzoeksactiviteiten gericht op migratie en het ondersteunt de Ghanese overheid bij de totstandkoming van het nieuwe migratiebeleid, de National Migration Policy. De CMS werkt veelvuldig samen met het IOM en andere NGO's en neemt ook deel aan de Inter-

Ministerial Committee on Migration van het Ministry of the Interior. Het doel is de Ghanese bevolking bewust te maken van de rol die migratie heeft bij ontwikkeling.

Centre for Social Impact Studies (CeSIS)

Onderzoeksinstituut CeSIS is een in 2011 opgerichte NGO die zich vooral op onderzoek richt. Onderzoeksresultaten worden gebruikt voor het ontwikkelen van campagnes die Ghanese kwesties als schending van de mensenrechtenvernietiging, de gevolgen van migratie en de vernietiging van het milieu aan de kaart moeten brengen. Tevens organiseert het CeSIS workshops voor lokale gemeenschappen en proberen ze het debat aan te gaan met zowel lokale als landelijke politici.

Ghana Immigration Service (GIS)

De GIS is een overheidsinstantie die net als de Migration Unit deel uitmaakt van het Ministry of the Interior. De GIS reguleert het verkeer van personen die de Ghanese landsgrenzen binnenkomen of uitgaan. Ook zorgt het GIS voor het afgeven van verblijfs- en werkvergunningen. Het Migration Management Bureau valt onder de GIS en heeft als hoofdtaken het inlichten van mensen over visa en illegale migratie, het bestrijden van mensenhandel en het opvangen van buitenlandse vluchtelingen.

International Organization for Migration (IOM)

Het IOM is een multilaterale organisatie die is gevestigd in het Zwitserse Genève. Het IOM is opgericht in 1951 en is sinds 1987 actief in Ghana. De verschillende IOM's werken onafhankelijk van elkaar, maar al hun activiteiten vallen onder hetzelfde gemeenschappelijke internationale kader. Dat kader bestaat uit vier brede categorieën en dat zijn Migration & Development, Facilitating Migration, Regulating Migration en Forced Migration. Het IOM in Ghana heeft als belangrijkste taak het helpen van de Ghanese overheid bij het managen van migratie. Programma's worden opgezet en het IOM helpt bij de totstandkoming van het eerste Ghanese migratiebeleid. Verder heeft de organisaties nauwe banden met de Verenigde Naties.

Migration Unit

De overheidsinstantie Migration Unit is net als de Ghana Immigration Service een afdeling van het Ghanese Ministry of the Interior en is opgericht in 2008. De taak van de Migration Unit is het coördineren van de activiteiten van alle overheidsinstellingen die betrekking hebben op migratie. Het is de bedoeling dat deze instantie een bijdrage levert aan de economische en sociale ontwikkeling door migratie beter te integreren in de nationale ontwikkelingsplannen. De Migration Unit bestaat uit drie hoofdorganen, namelijk de Inter-Ministerial Committee, de Secretariat en de Thematic Working Groups (TWG's). Naast ontwikkeling houdt de Migration Unit zich ook bezig met wetgeving over dubbele nationaliteit, naturalisatie en werkvergunningen en helpdesk voor Ghanese overzeese migranten die willen terugkeren naar hun herkomstland.

Osagyefo Network for Rural Development (OSNERD)

OSNERD is een NGO die zich inzet voor ontwikkeling de rurale gebieden. Volgens OSNERD richten Afrikaanse landen en dus ook Ghana zich teveel op ontwikkeling in de urbane gebieden. Het rurale gebied krijgt te weinig aandacht en dat terwijl er juist veel armoede is op het platteland. Door middel van artikelen en andere campagnes probeert OSNERD te pleiten voor meer ontwikkelingsinterventies in de rurale gebieden. Ze hopen daarmee de leegloop van het platteland te reduceren en het grote gat tussen de urbane en rurale gebieden te verkleinen.

Research and Counselling Foundation for African Migrants (RECFAM)

RECFAM is een in Ghana gevestigde internationale NGO die zich bezig houdt met migratie. De in 2004 opgerichte NGO houdt zich bezig met allerlei zaken die gerelateerd zijn aan migratie, zoals onderzoek, advies, verstrekken van informatie, helpen bij re-integratie van teruggekeerde migranten en het opsporen van familieleden. Tevens

worden Ghanezen die in het buitenland gevangen zitten geholpen door RECFAM en worden ze aangemoedigd om terug te keren naar Ghana. De organisatie probeert de strijd aan te gaan met mensensmokkel en illegale migratie. RECFAM hoopt door het inlichten van de bevolking dat potentiële Afrikaanse migranten zullen kiezen voor veilige legale migratie. Ze zien legale migratie als een belangrijke tool voor ontwikkeling.

West Afrika Network (WAN)

WAN is een multilaterale organisatie met een netwerk van gespecialiseerde Afrikaanse organisaties. WAN is recentelijk opgericht (2011) in Accra en het nieuwe netwerk heeft als doel om in heel West-Afrika kinderen en jonge migranten te beschermen. In elk land zorgt een NGO van het WAN, in Ghana is dat RECFAM, ervoor dat weeskinderen en gemigreerde jongeren met problemen hebben worden opgevangen en van educatie worden voorzien. De organisatie wordt gefinancierd door Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC), de Europese Unie, ECOWAS en verschillende private sponsors en instellingen.

De meningen die gegeven zijn in de interviews hoeven niet per se de opvatting van de instantie waaraan de respondent verbonden is te representeren. De verslagen van de hoofdlijnen van de interviews zijn opgenomen in de bijlage (Bijlage A).

Naast de hierboven genoemde instanties en personen zijn logischerwijs ook respondenten van de overige type actoren benaderd. Helaas is het vanwege diverse redenen niet gelukt een afspraak te maken met respondenten van de Verenigde Naties, New Patriotic Party (NPP), National Democratic Congress (NDC), Daily Graphic, The Ghanaian Chronicle en Ghana News Authority (GNA).

4.4: Topiclijst

Bij dit empirische deel is gebruikt gemaakt van diepte-interviews. Voor de diepte-interviews werd een topiclijst (Tabel 5, zie pagina 35) opgesteld. Deze lijst bevat de belangrijkste onderwerpen die voor de onderzoeksvragen relevant zijn en tijdens het interview aan bod moeten komen. De topiclijst is een richtlijn voor de onderwerpen en volgorde van vraagstelling, maar zoals eerder gezegd ligt de vraagstelling en volgorde bij een open interview nooit helemaal vast. Naast een topiclijst is als back-up een vragenlijst gemaakt om te oefenen met vraagstellingen in de Engelse taal, maar deze is nooit tijdens de interviews gebruikt. Hoewel het niet in de topiclijst staat is het vanzelfsprekend dat bij elk interview een introductie werd gegeven van de achtergrond van het onderzoek. Aangezien de respondenten allemaal op een manier betrokken zijn met het onderwerp, werd ervan uitgegaan dat de meeste onderwerpen geen verdere toelichting nodig hadden. Wel is bij alle interviews kort het westerse migratie- en ontwikkelingsdebat tussen pessimisten en optimisten uitgelegd. Indien toelichting bij andere onderwerpen nodig was, dan werd deze ter plekke worden gegeven. Vervolgens werden er vragen gesteld aan de hand van een topiclijst. Wanneer bij een interview alle onderwerpen uit de topiclijst waren behandeld, dan kreeg de respondent nog de ruimte voor eventuele aanvullingen en werd gevraagd naar mogelijke andere relevante actoren die konden worden benaderd voor een interview. Hierna volgde een afsluiting van het interview en werd gevraagd of de respondent geïnteresseerd is om te zijner tijd een exemplaar van het onderzoek te ontvangen.

Nadat een topiclijst is opgesteld moet een testinterview worden afgenomen om de inhoud, vraagstelling, verloop en de tijdsduur van het interview te testen. Dit testinterview is in mei afgenomen met collega-masterstudent Eefke Meijer. Uit het testinterview bleek dat de topiclijst in principe goed was, maar dat de vraagstellingen niet altijd goed uit de verf kwamen. Dat was de reden om een back-up vragenlijst op te stellen. De vraagstellingen werden daardoor duidelijker en de topics werden beter omschreven. Tevens werden bepaalde topics naar voren geschoven in de topiclijst, waardoor de topics een logischere volgorde kregen. In de tabel op de volgende pagina (Tabel 5) is de definitieve topiclijst weergegeven.

Tabel 5: Topiclijst

Hoofdthema	Subthema
Introductie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Naam respondent (1) ▪ Omschrijving organisatie (2) ▪ Functie respondent binnen organisatie (3) ▪ Relatie organisatie met onderwerp (4)
Migratie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Recente migratiekwesties in Ghana (5) ▪ Publieke perceptie over migratie (6) ▪ Voor- en nadelen van migratie voor Ghana (7) ▪ Wil om te migreren naar het Westen (8) ▪ Verandering Ghana naar immigratieland (9)
Migratie en ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bijdrage migratie aan ontwikkeling (10) ▪ Migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana (11) ▪ Actoren (12) ▪ Belangen (13) ▪ Plaats debat (14) ▪ Uiting standpunten organisatie van respondent (15) ▪ Gebruik media door organisatie respondent (16) ▪ Ontwikkeling van discussies over migratie en ontwikkeling in de toekomst (17)
Afsluiting	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Extra informatie (18) ▪ Suggesties voor nieuwe relevante organisaties of respondenten (19)

De topiclijst begint met een aantal introducerende topics. In Ghana is het soms lastig om voorafgaand aan een interview informatie over de respondent (1 & 3) en de organisaties (2 & 4) te vinden en daarom was het soms noodzakelijk om bij de respondent navraag te doen over deze (standaard)informatie. Bij sommige interviews was deze informatie al wel voorhanden, wat ervoor zorgde dat deze topics overgeslagen konden worden.

Met de topics over migratie werd getracht informatie over de eerste deelvraag *Wat is de beeldvorming over migratie in Ghana* te verkrijgen. Met het topic recente migratie-kwesties (5) werd geprobeerd om informatie in te winnen over de belangrijke recente Ghanese migratiekwesties en problemen. Met het topic publieke perceptie (6) werd gefocust op de algemene beeldvorming in Ghana over zowel internationale als interne migratie. Het topic perceptie liep meestal over in de voor- en nadelen van migratie (7) voor Ghana. Bij het achtste topic werd getracht de populariteit van internationale migratie te peilen, door te vragen of de wil om naar het buitenland te migreren (8) aan het toe- of afnemen is. Daarna werd stilgestaan bij de verandering van Ghana als zendend land naar een immigratieland (9) dat naast de emigratie van migranten ook veel migranten ontvangt. Gevraagd werd of deze verandering van invloed was op de perceptie van Ghanezen over migratie.

De voorgaande topics focussen zich vooral op migratie. Vanaf het tiende topic werd ook ontwikkeling bij de vraagstelling betrokken. Dit deel van het interview ging dieper op de tweede deelvraag *Welke actoren zijn in Ghana actief bezig met migratie en wat zijn hun opvattingen over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling* in. Allereerst werd gevraagd naar de visie van de respondent op de bijdrage van migratie aan ontwikkeling (10). De optimistische of pessimistische kijk van de respondent werd vervolgens meegenomen naar het topic over het migratie- en ontwikkelingsdebat (11). Na een uitleg van het westerse debat werd aan de respondent gevraagd of een dergelijk debat ook in Ghana gaande is. Betrokken actoren (12), hun belangen (13) en de plaats van het debat (14) kwamen daarbij vaak ter sprake. Daarnaast werd ook gekeken naar de manier waarop de organisatie van de respondent zijn standpunten aan de kaart probeerde te brengen (15). Met name het gebruik van media (16) was interessant voor het onderzoek. Met deze laatstgenoemde topics (13 t/m 16) werd geprobeerd informatie in te winnen voor de derde deelvraag *Op welke manier en vanuit welke belangen worden er discussies gevoerd over migratie en ontwikkeling in Ghana*. Het topic dat meestal als laatst aan bod kwam (en interessant

was voor de tweede deelvraag) was de toekomstvisie (17) van de respondent met betrekking tot de discussie over migratie en ontwikkeling. Hoe zouden deze discussies zich ontwikkelen en zouden deze zich intensiveren? Ter afsluiting werd gevraagd naar suggesties voor gemiste vragen, extra informatie (18) en andere relevantie organisaties of respondenten (19).

De gegevens die bij de interviews verzameld werden moeten voldoen aan bepaalde kwaliteitscriteria, namelijk betrouwbaarheid en geldigheid. In Baarda et al. (1996) wordt betrouwbaarheid omschreven als de mate waarin onderzoeksresultaten onafhankelijk zijn van toeval. Geldigheid heeft te maken met de vraag of de door jou verzamelde gegevens een juiste afspiegeling van de bestaande werkelijkheid die je onderzoekt vormen. Het is lastig om de betrouwbaarheid en geldigheid van de gegevens precies na te gaan bij kwalitatief onderzoek. Het opnemen van de interviews is een belangrijk hulpmiddel bij het verhogen van de betrouwbaarheid (Baarda et al., 1996). Door een zorgvuldige keuze van de respondenten wordt getracht een zo correct mogelijke afspiegeling van de werkelijkheid te geven, dit verhoogt de geldigheid van de gegevens (Baarda et al., 1996).

4.5: Methoden van data-analyse

Na het afnemen van de interviews kon begonnen worden met de data-analyse. De interviews zijn opgenomen met een audiorecorder en zijn vervolgens volledig uitgeschreven met het programma F4. Vanwege het Nederlandstalige onderzoek is ervoor gekozen om de interviews in de Nederlandse taal uit te schrijven. De data werd geanalyseerd door middel van de techniek labelen (Baarda et al., 1996). Delen van de verschillende interviews werden onderverdeeld in onderwerpen. Met het programma MaxQDA worden labels aan de tekst gegeven, waarna die labels kunnen worden bekeken en vergeleken.

De gebruikte labels en sublabels zijn in de volgende tabel weergegeven:

Tabel 6: Labels data-analyse

Labels	Sublabels
Kenmerken migratie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Positief ▪ Negatief
Beeldvorming/perceptie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beeldvorming over migratie ▪ Wil om te migreren
Bijdrage ontwikkeling aan migratie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Optimistisch ▪ Pessimistisch ▪ Kwesties
Debat	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Actoren ▪ Belangen
Beïnvloeding debat	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Plaats debat ▪ Media
Politiek	-
Toekomst	-

De resultaten van deze data-analyse worden gepresenteerd en besproken in het volgende hoofdstuk, waarna in het zesde hoofdstuk de conclusies van het onderzoek zullen worden weergegeven.

Hoofdstuk 5: Migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana

In de literatuurverkenning is het migratie- en ontwikkelingsdebat vanuit de theorie beschreven. In dit hoofdstuk worden migratie en ontwikkeling juist vanuit de Ghanese praktijk bekeken door de uitkomsten van het empirische onderzoek te analyseren. Het empirisch onderzoek van deze masterscriptie bestaat uit een media-analyse van Ghanese media en interviews met relevante Ghanese instanties.

5.1: Migratie en ontwikkeling in de Ghanese media

Voor de media-analyse zijn in de maand maart van het jaar 2012 ruim dertig artikelen geanalyseerd. Het onderwerp dat in die artikelen het vaakst naar voren kwam is de migratie van buitenlandse economische migranten naar Ghana. Zij komen naar Ghana vanwege de gunstige economische omstandigheden en de Ghanese gastvrijheid. Deze economische migranten zijn vaak laagopgeleid en hebben weinig economische mogelijkheden. Dat zorgt ervoor dat relatief veel van deze migranten betrokken zijn bij overvallen, mensenhandel en drugshandel. Volgens de media vrezen de Ghanese voor hun veiligheid wanneer deze vorm van migratie blijft toenemen. Volgens een vijftal artikelen zorgen de slecht bewaakte grensovergangen ervoor dat deze illegale migranten relatief gemakkelijk het land kunnen binnenkomen. Slechts één artikel gaat over het terugsturen van economische migranten naar het land van herkomst, Liberia in dat geval.

Remittances zijn een onderwerp dat ook veelvuldig naar voren komt in de geanalyseerde artikelen. In veel artikelen wordt erop gewezen dat remittances belangrijk zijn voor Ghana en dan vooral voor de Ghanese gezinnen die afhankelijk zijn van transnationale activiteiten. Hoewel Ghana jaarlijks vele miljoenen aan remittances ontvangt kan de infrastructuur nog flink worden verbeterd. In veel artikelen wordt kritisch gekeken naar de gebrekkige mogelijkheden om remittances te versturen en te ontvangen. Het gebrek aan nieuwe technieken als het verzenden van remittances met een mobiele telefoon wordt daarbij vaak genoemd. Er zijn meer Ghanese die een mobiel hebben dan dat er Ghanese zijn die een bankrekening hebben. Met name de Ghanese in rurale gebieden hebben geen bankrekening en daardoor hebben zij maar een beperkte toegang tot de vele remittances-stromen die Ghana elke dag weer weten te bereiken.

Een achttal keren wordt de migratie naar westerse landen genoemd in de artikelen. Over het algemeen ziet men deze migratie als positief. Voor zowel de Ghanese inwoners als economie brengt het voordelen met zich mee. Een negatief aspect van deze migratie is de brain drain, relatief veel hoogopgeleide Ghanese verlaten Ghana om zich in het buitenland te vestigen. Er zijn nog steeds veel jongeren die in westerse landen willen studeren, maar met name de studenten die naar Groot-Brittannië willen krijgen steeds vaker problemen met hun visa. De Ghanese overheid waarschuwt voor bemiddelingsbureaus die onder valse voorwendselen visa verstrekken. Wanneer je in het buitenland wilt gaan studeren kun je het beste de Ghanese autoriteiten raadplegen. Een enkel artikel is kritisch over de houding van Ghanese in Ghana naar de Ghanese migranten in het buitenland. De niet-gemigreerde Ghanese wordt verweten een gebrek aan respect en waardering te hebben voor de migranten in de diaspora. Zij beseffen niet hoeveel de migranten voor Ghana doen zonder dat zij daar waardering voor terug krijgen.

Ook de binnenlandse migratie komt vaak ter sprake en dan vooral de binnenlandse migratieproblematiek. Meest genoemde is de, volgens een aantal artikelen, massale migratie van het rurale platteland naar de urbane gebieden. Dit gaat vaak hand in hand met de andere genoemde binnenlandse migratie, namelijk de migratie van het noorden naar het zuiden. Vooral jongeren verlaten de noordelijke rurale gebieden voor de meer stedelijke gebieden in het zuiden. De motieven zijn voornamelijk van economische aard. Met name het gebrek aan werkgelegenheid en een toekomstperspectief werkt deze twee vormen van migratie in de hand. In een artikel wordt daarbij genoemd dat de jongeren niet hun herkomstregio moeten verlaten, maar daar moeten blijven wonen om de gemeenschappen te kunnen ondersteunen.

Datzelfde wordt bericht over het onderwerp over de migratie naar Libië. Volgens twee artikelen kunnen de migranten beter in hun herkomstregio blijven en niet de Sahara oversteken. Dit doen zij echter vaak wel vanwege gebrek aan werkgelegenheid en druk van familie. Twee jaar geleden kwamen er echter veel migranten

terug vanwege de politieke situatie in Libië. Wat tot gevolg had dat sommige Ghanese gezinnen zonder geld kwamen te zitten, omdat zij geen financiële remittances vanuit het buitenland meer ontvingen.

In slechts twee geanalyseerde artikelen wordt de politiek een gebrek aan daadkracht of actie verweten. Volgens de artikelen is het nu tijd voor een duidelijke visie dat het land toekomstperspectief moet geven, in plaats van de vele debatten.

5.2: Kenmerken

Vanaf deze paragraaf worden de interview-resultaten beschreven. De geïnterviewde respondenten en de instanties zijn in het vorige hoofdstuk toegelicht. Om de leesbaarheid van dit hoofdstuk te verbeteren worden de gesproken instanties onderverdeeld naar de vier type actoren, namelijk de Ghanese overheid, onderzoeksinstituut, multilaterale organisatie en NGO (zie Tabel 7). Alleen bij een quote of een expliciet voorbeeld wordt de naam van de instantie genoemd. Daarnaast eindigen de (deel)paragrafen met een overzichtstabel van de gemaakte opvattingen van de type actoren.

Tabel 7: Indeling geïnterviewde instanties naar type actor

Type actor	Instanties
<i>Ghanese overheid</i>	GIS, Migration Unit
<i>Onderzoeksinstituut</i>	CeSIS, CMS
<i>Multilaterale organisatie</i>	IOM, WAN
<i>NGO</i>	AAIM, Akuaba Theatre Productions, OSNERD, RECFAM

In deze paragraaf worden aan de hand van de resultaten van de diepte-interviews de positieve en negatieve kenmerken van migratie voor Ghana beschreven.

5.2.1: Voordelen

Hoewel de voordelen van migratie al veelvuldig zijn behandeld in het theoretische deel van deze masterscriptie is het interessant om te zien of de meningen van de Ghanese respondenten vergelijkbaar zijn met de (hoofdzakelijk westerse) literatuur.

Financiële remittances

De financiële remittances zijn logischerwijs het meest genoemde voordeel. Deze vorm van remittances krijgt ook in Ghana de meeste aandacht. Waar andere voordelen meestal lastig te meten zijn, daar zijn van financiële remittances wel datagegevens beschikbaar. Financiële remittances worden door alle actoren belangrijk gevonden en veel respondenten noemen financiële remittances als eerste wanneer naar de voordelen van migratie wordt gevraagd. Het belang van financiële remittances mag volgens hen niet onderschat worden. De respondenten van onderzoeksinstituten geven aan dat volgens de gegevens van de Africa Development Bank de afgelopen twintig jaar circa US\$ veertig miljard aan remittances vanuit de Afrikaanse diaspora in het Westen naar Afrikaanse landen is gestuurd. Dat is circa 5% van het Afrikaanse bruto nationaal product. Volgens de Ghana Livings Standards Survey is deze vorm van remittances ondertussen goed voor circa 10% van het gezinsinkomen. Deze gegevens ondersteunen het belang van de naar het thuisland gestuurde geldstromen voor Afrika en Ghana. De NGO's geven aan dat de geldstromen goed zijn voor zowel de nationale als lokale economie en dat het terecht is dat Ghanese veel over financiële remittances praten, want ze leveren het land veel op. De respondent van overheidsinstantie GIS geeft een voorbeeld van materiële remittances uit haar eigen thuissituatie. Doordat een familielid vanuit de Verenigde Staten regelmatig kleding opstuurt naar Ghana, hoeft zij nooit kleding voor haar dochter te kopen. Daarnaast zien ze bij de Ghanese overheid ook het belang van de remittances, zo worden

onder andere een aantal diaspora-projecten genoemd. Diaspora-migranten moeten hun geboorteland helpen bij de ontwikkeling door bijvoorbeeld investeringen te doen. Juist dat soort activiteiten worden door de Ghanese overheid gestimuleerd.

Sociale remittances

Net als in het Westen worden de sociale remittances minder vaak genoemd dan de financiële remittances. Diverse respondenten noemen het belang van data. Sociale remittances zijn belangrijk, maar door gebrek aan data is het lastig om het werkelijke belang van deze vorm van remittances te bepalen. Volgens de Ghanese overheid zijn de sociale remittances lastig te kwantificeren waardoor lastig valt te zien wie direct voordeel heeft van dit migratievoordeel. De overheid twijfelt echter niet aan de voordelen die de sociale remittances bieden voor veel Ghanezen. De multilaterale organisaties benadrukken ook het belang van deze vorm van remittances. De overdracht van kennis, ervaring en technologie door migranten in het buitenland zijn een belangrijk voordeel van migratie. De NGO's noemen ook de normen en waarden die door migranten aan achterblijvers worden overgedragen als voordeel.

Teruggekeerde migranten

Als voordeel werden teruggekeerde migranten, ofwel de 'returnees', vaker benadrukt dan de sociale remittances. Deze teruggekeerde migranten zorgen voor de door veel respondenten genoemde brain gain. Een aantal respondenten houdt zich op de vlakke, door te stellen dat de kennis en ervaring van teruggekeerde migranten voordelen met zich meebrengt voor een land als Ghana. Andere respondenten gaan daar met voorbeelden dieper op in. De Ghanese overheid ziet een interessante trend bij de private en internationale scholen, die volgens haar als paddenstoelen uit de grond lijken te schieten. Deze worden opgericht door teruggekeerde migranten die in meer ontwikkelde landen kennis hebben gemaakt met de overzeese schoolsystemen. Ze proberen de westerse manier van educatie te kopiëren naar Ghana. Tevens geeft de overheid aan dat ook in de voedsel- en drankindustrie de brain gain merkbaar is. Daarnaast wordt de gezondheidszorg als voorbeeld genoemd. De Ghanese overheid heeft samen met het IOM een project gelanceerd waarbij Ghanese verpleegsters de kans krijgen om ervaring en kennis op te doen in de westerse landen. Bang dat de verpleegsters daar zullen blijven is men niet, want volgens de overheidsinstanties keert het merendeel van de migranten terug naar Ghana. Respondenten van de NGO's zien het profijt van de brain gain in het onderwijs. Veel docenten op de Ghanese universiteiten hebben in het buitenland gestudeerd en komen met meer kennis en ervaring terug naar Ghana. Daarnaast worden veel ontwikkelingen in Ghana gestart door Ghanezen die voor een langere periode in het buitenland hebben gewoond.

Tabel 8: Overzicht opvattingen van actoren over de migratievoordelen

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële en materiële remittances zijn voordelig voor Ghana ▪ Sociale remittances lastig te kwantificeren ▪ Teruggekeerde migranten brengen veel kennis en ervaring naar Ghana
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële remittances zijn voordelig voor Ghana ▪ Sociale remittances lastig te kwantificeren ▪ Teruggekeerde migranten brengen veel kennis en ervaring naar Ghana
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële en sociale remittances zijn voordelig voor Ghana ▪ Teruggekeerde migranten brengen veel kennis en ervaring naar Ghana
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële, materiële en sociale remittances zijn voordelig voor Ghana ▪ Teruggekeerde migranten brengen veel kennis en ervaring naar Ghana

5.2.2: Nadelen

Naast de positieve kenmerken kwamen ook de negatieve kenmerken van migratie aan bod bij de vraaggesprekken. De belangrijkste zijn in deze deelparagraaf opgesomd.

Brain drain

Net als in het Westen wordt de brain drain het vaakst genoemd bij nadelen van migratie voor de minder ontwikkelde landen. Het vertrek van dokters, verplegers, docenten en andere vaardige arbeidskrachten zijn een verlies voor het land en zijn volgens alle respondenten een belangrijk nadeel. Zoals in de vorige deelparagraaf werd aangegeven zorgen ze wel voor brain gain wanneer ze terug keren naar Ghana en daarom is volgens een onderzoeksinstituut vooral de weigering om terug te keren een belangrijk nadeel. Een ander belangrijk nadeel is dat het de Ghanese overheid veel geld kost wanneer opgeleide Ghanезen het land verlaten. Al de gemaakte opleidingskosten gaan dan verloren. Bovendien moet de overheid vervolgens meer geld spenderen om extra mensen te trainen. Dat geld kan volgens alle type actoren beter gebruikt worden voor andere doeleinden.

Het kennistekort dat door de brain drain is ontstaan is volgens een respondent van een multilaterale organisatie op de korte termijn niet gemakkelijk op te lossen. Volgens NGO's wordt dit nadeel ook in de hand gewerkt door de strengere westerse immigratieregels. Het wordt voor laagopgeleiden steeds moeilijker om naar het Westen te migreren, want alleen hoogopgeleiden maken kans op een visum. Wanneer alleen de ongeschoolden in het land achterblijven dan is dat nadelig voor de ontwikkeling. Mbinglo Nsodu van NGO RECFAM gaat daar nog dieper op in door te citeren uit zijn eigen boek, daarin staat dat de Britse overheid jaarlijks € 65 miljoen vrij maakt om Ghanese hoogopgeleiden te rekruteren. Net als de andere respondenten geeft hij aan dat de Ghanese opleidingskosten voor Ghana verloren gaan. De overheid is daar volgens hem ook bewust van, want volgens hem zei de Ghanese vicepresident een paar jaar geleden dat het wegtrekken van professionals te begrijpen valt maar onacceptabel is. Een krachtig beleidsplan om de brain drain aan te pakken ontbreekt echter.

Verlies van laaggeschoolde arbeidskrachten

Naast het verlies van hoogopgeleiden mag volgens de respondenten ook de brain drain, het verlies van de laaggeschoolde arbeidskrachten, niet vergeten worden. Volgens de Ghanese overheid zijn het vooral jongeren die wegtrekken uit Ghana, zeker als het gaat om illegale migratie. Het wegtrekken van deze energieke arbeidskrachten heeft gevolgen voor het herkomstgebied. Zeker in de rurale gebieden zijn wegtrekkende jongeren een probleem, want daardoor blijven niet genoeg arbeidskrachten over om bijvoorbeeld het voedsel te produceren. Ghana zou veel meer zelf kunnen produceren wanneer de jongeren zouden achterblijven op het platteland. Nu moeten producten geïmporteerd worden en dat is slecht voor het land. NGO's zien in de leegloop van het platteland een probleem. Het gat tussen stad en platteland moet verkleind worden om zowel binnenlandse als internationale migratie tegen te gaan.

Veranderende familiestructuur

Naast het verlies van arbeidskrachten zijn er ook andere nadelen die migratie met zich meebrengt. Een respondent van een multilaterale organisatie verwoordt het als de negatieve impact van migratie op de familiestructuur. Het zijn voornamelijk mannen die migreren naar het buitenland en dat zorgt voor een veranderde rol van de vrouw binnen gezinnen. Volgens de Ghanese overheid is het de taak van de vrouw om dan zowel de man als de vrouw te zijn in huis. Dat kan lastig zijn, zeker wanneer het een gezin met kinderen is. Kinderen kunnen het ontbreken van een vaderfiguur gaan missen en kunnen door het gebrek van verantwoordelijkheid van de vader sneller op het verkeerde pad raken. Respondent Owusu-Ansah van NGO Akuaba Theatre Productions vindt dat een vader er voor zijn gezin moet zijn, zelfs wanneer hij migreert naar een ander land.

Toenemende ongelijkheid

De toenemende ongelijkheid door remittances werd slechts door de respondenten van de NGO's en multilaterale organisaties genoemd. Misschien vinden de overige respondenten dat remittances juist ten goede

komen aan de gehele gemeenschap en dus niet alleen voordelen opleveren voor de ontvangende huishoudens. De andere respondenten waarschuwen echter voor een toenemende ongelijkheid wanneer sommige huishoudens in Ghanese gemeenschappen wel en sommige huishoudens geen remittances ontvangen.

Herintegratie teruggekeerde migranten

De NGO's noemen als enige actor de problemen bij de herintegratie van teruggekeerde migranten in Ghana. Op hun weg naar Europa trekken veel migranten door de woestijn naar Libië. Vanwege de politieke en economische crisis in Libië zijn veel migranten teruggekeerd naar Ghana. Zij hebben moeite om te herintegreren in de samenleving. Volgens Yeboah van NGO RECFAM ontbreekt concreet beleid en is veel onduidelijk voor de zogenoemde returnees. NGO's als OSNERD en AAIM proberen met simpele trainingen de teruggekeerde migranten kennis en vaardigheden bij te brengen, zodat ze in ieder geval aan het werk kunnen gaan in de landbouw. Dit alles om te voorkomen dat ze de criminaliteit ingaan of andere verkeerde paden gaan bewandelen.

Tabel 9: Overzicht opvattingen van actoren over de migratienadelen

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Brain drain en brawn drain zijn nadelig voor Ghana ▪ Migratie heeft negatieve impact op familiestructuur
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Brain drain en brawn drain zijn nadelig voor Ghana
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Brain drain en brawn drain zijn nadelig voor Ghana ▪ Remittances zorgen voor toenemende ongelijkheid
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Brain drain en brawn drain zijn nadelig voor Ghana ▪ Remittances zorgen voor toenemende ongelijkheid ▪ Migratie heeft negatieve impact op familiestructuur ▪ Teruggekeerde migranten hebben moeite met herintegratie

5.2.3: Kwesties

Naast de voor- en nadelen van migratie zijn er ook nog migratiekwesties die niet echt als een voor- of nadeel kunnen worden beschouwd. Dat gezegd hebbende geeft de naam kwesties al aan dat veel kwesties vaak wel een nadelige kant voor Ghana hebben. Deze kwesties zullen in deze deelparagraaf worden besproken.

Gebrek aan data

Een kwestie die door respondenten van alle actoren wordt genoemd is het gebrek aan data over migratie. Octame Otcheru van de Migration Unit van het Ministry of the Interior geeft aan dat het door gebrek aan data lastig te zeggen is wat de belangrijkste voor- of nadelen van migratie zijn voor Ghana. Het verzamelen van deze data staat op de agenda van de Ghanese overheid, maar heeft nog niet de hoogste prioriteit. Volgens de NGO's is dat wel nodig is. Door de onnauwkeurig van data komt de Ghanese overheid met enige regelmaat in het nieuws. Zo zijn volgens de Ghanese overheid de meeste Ghanezen (circa 5000) uit Libië geëvacueerd toen daar de burgeroorlog uitbrak. Een respondent van een multilaterale organisatie geeft echter aan dat die gegevens onjuist zijn, er woonden op dat moment waarschijnlijk veel meer Ghanezen, al dan niet illegaal, in Libië. Door deze berichten komen de gebreken en de onnauwkeurigheden van de Ghanese data in de schijnwerpers te staan. Het werkelijke aantal migranten kan niet worden gegeven en dat is volgens meerdere respondenten een Afrikaans probleem, want niet alleen Ghana worstelt met gebrekkige onnauwkeurige data over migranten.

Arbeidskwestie

De door de overheid zogenoemde arbeidskwestie is een andere kwestie waar migratie een oorzaak van is. Vanwege de redelijk stabiele economische groei van Ghana, zeker voor West-Afrikaanse begrippen, en de vondst

van olie in 2007 wordt Ghana steeds aantrekkelijker voor niet-Ghanezen. Ghana krijgt steeds vaker te maken met migranten die willen wonen en werken in Ghana. Dat levert conflicten op bij zowel de hooggeschoolde als de laaggeschoolde beroepen. Dat wordt ook door de meeste andere respondenten erkend. Volgens de Ghanese overheid zal de nieuwe National Migration Policy moeten helpen om uitbreiding van deze problematiek in te dammen. Dat beleid laat echter lang op zich wachten, maar zal komend jaar dan toch eindelijk voltooid worden.

Illegale migratie

Een veelvuldig genoemde kwestie is de illegale migratie. Voor migranten uit Ghana wordt het steeds moeilijker om westerse landen op een reguliere manier te betreden en dat is de reden dat ze vaak 'underground' gaan. De migranten proberen dan via een illegale manier een land binnen te komen. Deze kwestie kwam in de schijnwerpers te staan door de problemen in Libië. Niemand in Ghana wist dat er zoveel Ghanese arbeidsmigranten in Libië waren, omdat de meeste migranten het Noorden via de illegale weg hadden bereikt. In Libië liggen de lonen hoger dan in Ghana en het land vormt een springplank naar Europa. Onder andere vanwege het gebrek aan data is deze vorm van migratie lang over het hoofd gezien. De NGO's vinden het een

"Ik ken een Ghanees die vroeger een goede baan had bij Ghana Telecom maar tegenwoordig schoonmaker in Parijs is. Hij maakt de straten van Parijs schoon, maar laat de straten van zijn eigen land vervuild achter. Is dat nu ontwikkeling?" Mbinglo Nsodu van RECFAM over illegale migratie.

grote uitdaging om deze vorm van migratie te voorkomen. Diverse respondenten van NGO's vertellen over de horrorverhalen die de migranten ondergaan tijdens hun pogingen om Libië en/of Europa te bereiken. Financiële oplichting, de hitte van de woestijn, aangevallen worden door rebellen, schorpioenenbeten, misbruik en meer. Het grootste probleem is dat de teruggekeerde migranten deze horrorverhalen juist niet aan de achterblijvers vertellen. De mensen die nog in Ghana wonen krijgen vrijwel alleen positieve verhalen over het migreren te horen en willen daardoor ook graag naar het Westen of Libië migreren. Vanwege de strengere immigratieregels en het gebrek aan informatie kiezen toekomstige migranten al snel voor het illegale circuit. De door veel respondenten genoemde 'connection men' ontvangen astronomische bedragen om Ghanezen aan valse papieren te helpen en ze illegaal een land binnen te loodsen. Wat de connection men vaak niet vertellen is dat een visum maar voor een bepaalde tijd geldig is of dat mensen geen werkvisum hebben gekregen maar een studentenvisum. De Ghanese migranten in de overzeese landen raken daardoor vaak in de problemen. Ze riskeren boetes en sommige migranten zoals de oprichters van NGO AAIM kunnen in de gevangenis terecht komen. Niet wetende van al deze problemen verwachten achtergebleven familieleden in Ghana wel gewoon geld van de overzeese migrant. Uit schaamte wordt niet verteld over de problemen en wordt soms zelfs veel geld geleend om aan de verwachtingen van het thuisfront te voldoen. De problemen van de migranten worden daardoor steeds groter. Volgens de meeste NGO's doet de regering veel te weinig om bijvoorbeeld de NGO's te steunen bij hun voorlichtingen over deze illegale vorm van migratie. Volgens de overheidsinstanties probeert de Ghanese overheid deze problemen juist wel aan de kaart te brengen bij het grote publiek. De overheid probeert de bevolking voorlichting te geven, zodat ze op een legale manier migreren wanneer ze het land willen verlaten. De Ghanese overheid geeft aan dat ook westerse landen verantwoordelijk zijn voor deze problematiek, want zij maken seizoensmigratie onmogelijk voor Ghanese arbeidsmigranten. De NGO's vinden dat illegale migratie voor de Ghanese overheid weinig prioriteit heeft. Alleen bij rampen, zoals die in Libië, komt de overheid in actie. Volgens een de NGO's heb je voor het bestrijden van illegale migratie juist een aparte benadering nodig die op meerdere vlakken deze vorm van migratie tegengaat. Benaderingen als het verbeteren van grensposten, het stimuleren van educatie, het reduceren van het aantal analfabeten en de Ghanezen bewustmaken van de realiteit.

Westers immigratiebeleid

De kwestie van het westerse immigratiebeleid hangt samen met dat van illegale migratie. Zoals gezegd wordt het voor Ghanese migranten steeds moeilijker om via reguliere wegen een westers land binnen te komen. Door het verscherpen van de immigratieregels in diverse westerse landen is het verkrijgen van een visum erg lastig geworden. De meeste respondenten vinden het verscherpte immigratiebeleid een stap in de verkeerde richting.

Octame Otcheru van de Ghanese overheid vindt dat er met twee maten gemeten wordt. Hij geeft als voorbeeld het Verenigd Koninkrijk, een land dat zijn grenzen wel openstelt voor Oost-Europese migranten maar dicht houdt voor Afrikaanse migranten. Diverse respondenten van alle type actoren geven aan dat het verscherpte immigratiebeleid een averechts effect heeft. Volgens respondenten van NGO's en multilaterale organisaties is het onmogelijk om migratie te stoppen. Migranten proberen de maatregelen te omzeilen door via een illegale manier een land binnen te komen. De verscherpte immigratieregels werken volgens de meeste respondenten illegale migratie in de hand. "Wanneer ze niet via de voordeur naar binnen kunnen, proberen ze het via de achterdeur", aldus de respondent van NGO RECFAM. Anti en Agyeman van NGO AAIM geven aan dat de westerse landen bang zijn dat de Ghanese migranten zich permanent willen vestigen in Europa, maar volgens cijfers blijkt die angst ongegrond te zijn. De meeste Ghanese migranten willen daar helemaal niet permanent blijven wonen, maar door het immigratiebeleid worden ze daar min of meer toe gedwongen. De kans dat je in aanmerking komt voor een visum is immers niet zo groot, zodoende nemen de Ghanese migranten niet het risico om te pendelen tussen beide landen en blijven daardoor in Europa. De kans is immers groot dat ze niet in aanmerking komen voor een nieuw visum. Volgens Kyewaa Yamoah van RECFAM begrijpt de gemiddelde Ghanese deze westerse politiek niet: "Waarom wordt het visum geweigerd? De wereld is toch van iedereen?" Het creëren van grenzen past niet in hun gedachtegang. Om de stroom aan illegale migranten naar Europa (en in mindere mate de Verenigde Staten) tegen te gaan pleiten de respondenten van alle type actoren voor vrij verkeer van personen. Vooral tijdelijke arbeidsmigratie wordt als een oplossing gezien. Ghanese willen graag geld verdienen en ervaring opdoen in Europese landen, maar willen daar niet blijven wonen vanwege het klimaat en de levensstijl. Circulaire migratie zou beter zijn voor alle partijen, aldus verschillende respondenten. Yeboah stelt dat er wereldwijd naar dit probleem gekeken moet worden. Een sterk globaal beleid is wenselijk bij deze kwestie, zodat door landen niet alleen maar naar de eigen belangen gekeken kan worden. Respondent Mbinglo Nsodu van RECFAM geeft verder nog aan dat voornamelijk de Europese landen goed verdienen aan hun immigratiebeleid. Met cijfers uit zijn boek weet hij te melden dat de Britse regering jaarlijks veel meer verdient aan het verstrekken van visa voor Ghanese dan dat ze besteden aan Ghanese ontwikkelingshulp. Als de westerse landen doorgaan met dit beleid dan zouden de visa-inkomsten kunnen gaan dalen, want volgens de Ghanese overheid is er al een verschuiving in migratiepatronen zichtbaar. China en de rest van Azië worden steeds populairder, omdat de Ghanese daar wel relatief gemakkelijk voor een visum in aanmerking komen.

Tabel 10: Overzicht van door actoren genoemde migratiekwesties

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrekkige data maakt het lastig om voor- en nadelen in kaart te brengen ▪ Buitenlandse migranten zorgen voor conflicten op Ghanese arbeidsmarkt ▪ Illegale migratie is een probleem dat deels veroorzaakt wordt door het Westen ▪ Verscherpt westers immigratiebeleid een stap in verkeerde richting
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrekkige data maakt het lastig om voor- en nadelen in kaart te brengen ▪ Buitenlandse migranten zorgen voor conflicten op Ghanese arbeidsmarkt ▪ Illegale migratie moet aangepakt worden ▪ Verscherpt westers immigratiebeleid een stap in verkeerde richting
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrekkige data maakt het lastig om voor- en nadelen in kaart te brengen ▪ Buitenlandse migranten zorgen voor conflicten op Ghanese arbeidsmarkt ▪ Illegale migratie moet aangepakt worden ▪ Verscherpt westers immigratiebeleid een stap in verkeerde richting
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrekkige data maakt het lastig om voor- en nadelen in kaart te brengen ▪ Buitenlandse migranten zorgen voor conflicten op Ghanese arbeidsmarkt ▪ Ghanese overheid is laks met aanpak illegale migratie ▪ Verscherpt westers immigratiebeleid een stap in verkeerde richting

5.3: Perceptie

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de Ghanese gedachtegang over migratie. Wat is de publieke beeldvorming van Ghanезen over migratie en hoe groot is de wil om naar het buitenland te migreren?

5.3.1: Positieve Ghanese perceptie over migratie

Over het algemeen denken de respondenten dat het Ghanese beeld over migratie vrij positief is. De beeldvorming over migratie speelt daarbij een belangrijke rol. Ghanезen denken bij migratie vooral aan de internationale migratie naar rijkere landen in het Westen. De verhalen van teruggekeerde migranten en de berichten vanuit de westerse landen geven vaak een vertekend beeld. Het leven in de westerse landen wordt mooier voorgedaan dan dat deze in werkelijkheid is, aldus Agyeman van NGO AAİM. Ghanезen krijgen vooral de positieve dingen te horen en te zien. De hogere lonen, groot aanbod aan werkgelegenheid, de kortere werkweken en migranten die een eigen auto of computer hebben. De negatieve kanten waar migranten mee te maken krijgen, zoals discriminatie, cultuurverschillen, problemen met visum en werkloosheid, worden meestal niet verteld. Volgens Mbinglo Nsodu van multilaterale organisatie WAN en NGO RECFAM creëren deze verhalen het beeld dat Europa “easy-going” is, terwijl het geld daar helemaal niet voor het oprapen ligt. Hij geeft aan dat naast deze verkeerde impressie ook de ouderwetse koloniale gedachten meespelen. De afgelopen eeuwen is het beeld van blanke westerse mensen en hun samenleving vrijwel altijd positief geweest. De blanken leefden beter en de zwarte mensen waren minder. Dat zijn volgens hem redenen waarom veel Ghanезen in de rij staan bij de ambassade om een visum naar bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk te regelen. Volgens hem zijn de mensen besmet met de “migratiekoorts” en deze onrealistische gedachten over het Westen “verspreiden zich als een virus over Ghana.” Hij vindt het onbegrijpelijk dat families hun land verkopen om een overzeese migrant te sponsoren, waarvan ze niet eens weten wat hij gaat doen in het Westen en hoe de samenleving daar in elkaar steekt. Respondenten van andere NGO’s onderschrijven het beeld dat Mbinglo Nsodu schetst. Mensen hebben in Ghana moeite met het vinden van een baan en vervolgens zien ze op foto’s Ghanese migranten met een auto poseren. Dan denken ze al snel: “dat wil ik ook.” De NGO’s denken dat dit gecreëerde beeld van het Westen zorgt voor de positieve gedachten over migratie. Mensen denken niet meer na over de problemen die migratie met zich meebrengt, omdat ze worden overtuigd door de overdreven goede verhalen en het vertekende beeld dat migranten in het Westen schetsen. Respondenten van onderzoeksinstituten en de Ghanese overheid geven ook aan dat sommige mensen weinig keuze hebben. Deze migranten zijn meer overlevingsmigrant dan verbeteringsmigrant. Ze hebben geen geld en werk, horen vervolgens goede verhalen over het Westen en starten met het plannen van een trip naar het Westen. Het positieve beeld van migratie is voor deze mensen de laatste hoop op een goed leven. Volgens een aantal NGO-respondenten gaat het vooral de jeugd, het armere deel van de bevolking en de analfabeten die zich laten beïnvloeden door de vertekende verhalen. Kyewaa Yamoah van NGO RECFAM geeft echter aan dat ook hoogopgeleiden zich laten beïnvloeden door de beeldvorming. Ghanезen die hun Bachelor halen, denken vaak dat het beter is om een Master-opleiding te voltooien in het Westen dan in Ghana.

Sam van multilaterale organisatie IOM denkt dat de meeste Ghanезen de echte dynamiek van migratie niet begrijpen. Bij migratie denken ze alleen aan het reizen en het betere leven in andere landen. De echte problemen of kwesties kennen ze niet en daardoor zijn ze positief over migratie. Gemigreerde Ghanезen verdienen geld en kunnen achtergebleven families blij maken met het verstuurd geld of dure goederen. Dat wordt als positief ervaren en bepaalt het beeld van migratie bij een groot deel van de Ghanese bevolking. Octame Otcheru van de Ghanese overheid deelt die mening, al geeft hij als enige respondent aan dat dit positieve migratiebeeld niet altijd zo geweest is in Ghana. Volgens hem was de opinie over migratie altijd vrij negatief, maar ziet men pas de laatste tijd echt de voordelen van de diaspora-migratie. De voordelen die Ghana heeft door de migratie en remittances zijn goed voor de ontwikkeling van het land. Net als veel andere respondenten geeft hij wel de noodzaak aan van schoolcampagnes en andere vormen van voorlichting om jongeren ook de realiteit en dus de negatieve aspecten van migratie te laten zien. Naast de voordelen van migreren maken de stress, de taalbarrière en andere onverwachte zaken het migreren naar Europa een stuk minder positief dan dat veel jongeren denken.

5.3.2: Verandering zichtbaar

Ondanks dat alle type actoren aangeven dat het Ghanese beeld van migratie overwegend positief is, plaatst een aantal respondenten daar een kanttekening bij. Zij zien namelijk een opkomende verandering. Door recente gebeurtenissen is het positieve beeld van migratie wat minder positief geworden. Zo is volgens een respondent van een multilaterale organisatie onder andere de Libië crisis van invloed geweest op dat beeld. Ghanese migranten vielen in handen van extremisten en dat kwam landelijk in het nieuws. Ghanesezen zijn daardoor sceptischer geworden over migratie en hechten ook meer waarde aan legale migratie met de benodigde visumpapieren. Daarnaast beginnen volgens NGO's en multilaterale organisaties de voorlichtingen van de NGO's en de overheden hun vruchten af te werpen. Steeds meer Ghanesezen komen ook de negatieve kanten van migratie te weten en dat heeft invloed op hun beeld over migratie. Daarnaast komen er ook steeds meer buitenlandse arbeidsmigranten naar Ghana. Ghanesezen komen daardoor ook de andere kant van migratie te weten. Ghanesezen vinden het vaak onbegrijpelijk dat een Europa zijn grenzen voor Afrikaanse migranten dicht probeert te houden om hun eigen arbeidsmarkt te beschermen. Sinds kort komen steeds meer Chinezen en andere Aziaten naar Ghana en zij pakken daarmee banen af van de Ghanesezen. Ook staan de Nigeriaanse migranten bekend om hun vaak gewelddadige criminele gedrag en daardoor zien sommige Ghanesezen deze migranten liever gaan dan komen. Doordat de Ghanesezen zelf de negatieve invloed van de instroom aan migranten ervaren, tonen ze meer begrip voor het Europese immigratiebeleid. Het idee dat migratie alleen maar voordelig is voor Ghana en haar bevolking is daardoor aan verandering onderhevig. Andere respondenten zien ook dat de migratie van vluchtelingen naar Ghana van invloed is op het positieve migratiebeeld. Vluchtelingen uit landen als Niger, Ivoorkust, Liberia en Mali komen graag naar Ghana vanwege de gastvrijheid en het stabiele politieke klimaat. Echter, vanwege gebrek aan geld en eten komen ze vaak in het illegale circuit terecht en zijn ze betrokken bij criminele activiteiten. In sommige krantenartikelen wordt daardoor gesteld of Ghana niet wat minder gastvrij moet worden om de veiligheid van de bevolking niet in het geding te brengen.

5.3.3: Wil om te migreren

Ondanks dat de Ghanesezen door recente gebeurtenissen minder positief zijn geworden over migratie neemt de wil om te migreren volgens de meeste respondenten nog steeds toe. Volgens sommige respondenten staan er elke ochtend weer rijen bij de ambassades van de meest populaire migratie-bestemmingen. Ghanesezen hopen daar een visum te bemachtigen, wat vaak lastig is. De populariteit van de westerse landen is volgens de NGO's nog steeds erg groot. Het blijft voor veel Ghanesezen een droom om daar een leven te kunnen beginnen. Volgens Sika Anim van de Ghanese overheid is het niet alleen armoede die de 'westerse droom' aanwakkert, maar is het voor sommige huishoudens ook prestige om migranten in het rijke Westen te hebben.

"Ghanesezen hebben moeite met het vinden van een baan. Vervolgens zien ze gemigreerde Ghanesezen met mooie auto's poseren.. tja, dan kan je iemand niet gaan vertellen dat hij niet mag migreren." P. Agyeman van AAIM over de wil om te migreren.

Yeboah van NGO OSNERD zegt dat de wereldwijde migratie is toegenomen van 150 miljoen in 1990 naar 240 miljoen in 2010. Hij twijfelt er niet over dat dat deze migratiegroei ook in West-Afrika en dus in Ghana heeft plaatsgevonden. Owusu-Ansah ziet met haar theaterproducties veel van het land en geeft aan dat ze nog steeds het idee heeft dat steeds meer Ghanesezen naar het Westen willen migreren. Ondanks dat Ghana het economisch vrij goed doet, willen mensen nog steeds gaan. Volgens haar komt het door de koloniale tijd en citeert daarbij auteur Paulo Freire's citaat: "Elke slaaf wil zijn zoals zijn meester." Ghanesezen zijn een complex aangepraat door de Britse kolonisten. Alles wat de Ghanesezen deden was niet goed en primitief. Manieren van de Britten werden aangeleerd en daardoor gingen de Ghanesezen op zichzelf neerkijken. Volgens haar is dat nog steeds de belangrijkste reden dat veel Ghanesezen naar het Westen willen migreren.

De respondenten die bij een overheidsinstantie werken denken dat de wil om te migreren juist aan het afnemen is. Volgens de Ghanese overheid kijken jonge opgeleide Ghanesezen bij het vinden van een baan juist eerst in eigen land. Volgens haar een verandering vergeleken met vroeger, want toen trokken de mensen zonder na te denken weg naar het buitenland. Nu bekijken ze eerst de mogelijkheden in eigen land. Met name door de vondst van olie

is het vertrouwen in de eigen arbeidsmarkt toegenomen. De arbeidskrachten weten dat ze in Ghana als Ghanees meer kans hebben op een belangrijke baan dan in bijvoorbeeld Europa. Octame Otcheru denkt vooral dat de kosten de migranten afschrikken. Om voor een visum van bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk in aanmerking te komen moet je relatief veel geld, bijna £ 1.000, op je bankrekening hebben staan. Samen met andere visa-beperkingen demotiveert het de Ghanezen om naar het Westen te trekken. Migratie naar meer ontwikkelde Afrikaanse landen als Kenia en Zuid-Afrika wordt volgens hem wel populairder. Evenals de migratie naar China en de rest van Azië. Volgens de overheid verandert de migratiestroom langzaam van het Westen naar het Oosten.

Tabel 11: Overzicht opvattingen actoren over publieke beeldvorming en wil om te migreren

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Positieve verhalen uit Westen en toename van transnationale activiteiten hebben positief beeld over migratie geschept dat pas recentelijk is ontstaan ▪ Migratie niet alleen vanwege positieve beeldvorming, soms ook noodzaak ▪ Wil om te migreren neemt af, vanwege kosten en toegenomen mogelijkheden
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Positieve verhalen uit Westen hebben positief beeld over migratie geschept ▪ Migratie niet alleen vanwege positieve beeldvorming, soms ook noodzaak
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Positieve verhalen uit Westen hebben positief beeld over migratie geschept ▪ Libië-crisis en voorlichting van NGO's zorgen voor toenemende migratie-scepsis ▪ Wil om te migreren neemt toe
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Positieve verhalen uit Westen hebben positief beeld over migratie geschept ▪ Ghanezen hebben verkeerde impressie van het migrantenleven in het Westen ▪ Libië-crisis en voorlichting van NGO's zorgen voor toenemende migratie-scepsis ▪ Wil om te migreren neemt toe

5.4: Bijdrage migratie aan ontwikkeling

In deze paragraaf wordt de bijdrage van migratie aan ontwikkeling vanuit het Ghanese perspectief geanalyseerd. Zowel de optimistische als de pessimistische kanten worden daarbij belicht.

5.4.1: Optimisme

De respondenten zijn het er unaniem over eens dat migratie bijdraagt aan de ontwikkeling van Ghana, in het globale migratiedebat staan zij aan de kant van de optimisten. Respondenten van NGO's en multilaterale organisaties geven aan dat migratie wel voor enige negatieve impact zorgt, maar dat is maar minimaal wanneer dat wordt vergeleken met de voordelen. Ze noemen de brain gain waarbij teruggekeerde migranten het land helpen met de ontwikkeling en geven aan dat veel projecten in Ghana nooit hadden bestaan zonder het door migranten gedoneerde geld. Wanneer Ghanezen niet zouden migreren dan zou er veel minder geld en kennis beschikbaar zijn voor projecten en ontwikkeling, aldus Asubonteng-Manu van onderzoeksinstituut CMS. Een respondent van een NGO geeft aan dat geen enkel land zich kan ontwikkelen zonder de komst van migranten. Migratie is zowel goed voor Ghana als voor de migranten-ontvangende landen, het verschilt per land of juist mankracht of hoogopgeleiden nodig zijn. Een NGO noemt migratie zelfs een "zegen" voor de ontwikkeling en de Ghanese overheid benadrukt dat naast de migratie van Ghanezen ook de komst van migranten naar Ghana positief is. De deuren in Ghana staan open voor buitenstaanders en hun investeringen. De overheid kijkt met argusogen naar het verlies van hoogopgeleide mensen, maar ziet desondanks meer voordelen dan nadelen. Sommige Ghanezen denken dat migratie Ghana niets oplevert, maar dat is volgens de overheid onjuist.

De respondenten hameren er op dat migratie in algemene zin positief is voor de ontwikkeling van een land, maar dat illegale migratie dat zeker niet is. Het merendeel van de respondenten geeft tijdens de vraagesprekken expliciet aan dat het promoten van veilige legale migratie noodzakelijk is om de bijdrage voor de ontwikkeling te behouden. De respondenten noemen nog tal van voordelen, voordelen die kunnen worden gecategoriseerd onder de drie hoofdvoordelen uit paragraaf 5.2.1.

5.4.2: Pessimisme

Volgens Sam van multilaterale organisatie IOM zijn er in Ghana ook wel pessimisten over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling, maar deze zijn volgens hem alleen te vinden bij het onderwerp binnenlandse migratie. Hij geeft als voorbeeld de migranten die van het platteland naar de stad trekken waardoor de stad overbevolkt raakt en het platteland zijn arbeidskrachten verliest. Kijkende naar internationale migratie zijn er, ondanks de negativiteit in het westerse migratiedebat, vrijwel alleen optimisten. Het handjevol pessimisten dat valt over de steeds groter wordende groep naar Ghana trekkende migranten vindt hij niet noemenswaardig. Deze pessimisten vinden dat buitenlandse migranten de handel van Ghanezen overnemen en dat de overheid met beleid moet komen om deze vorm van migratie beter te reguleren. Misschien dat er wel een klein aantal pessimisten zijn wanneer wordt gekeken naar de buitenstaanders die zich nu in Ghana vestigen. Deze migranten nemen handel en zaken over van de geboren Ghanezen op bepaalde plekken in het land. Redelijk wat Ghanezen vinden dat de overheid dat aan moet pakken en beter moet reguleren.

Tabel 12: Overzicht opvattingen actoren over bijdrage migratie aan ontwikkeling

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Optimistisch over bijdrage van migratie aan ontwikkeling ▪ Aanpak illegale migratie noodzakelijk voor bijdrage migratie aan ontwikkeling
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Optimistisch over bijdrage van migratie aan ontwikkeling ▪ Door remittances meer geld beschikbaar in Ghana ▪ Aanpak illegale migratie noodzakelijk voor bijdrage migratie aan ontwikkeling
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Optimistisch over bijdrage van migratie aan ontwikkeling ▪ Migratievoordelen zijn sterker dan migratienadelen ▪ Pessimisme in Ghana nauwelijks aanwezig, alleen bij kwesties over binnenlandse migratie en concurrentie op arbeidsmarkt van immigranten ▪ Aanpak illegale migratie noodzakelijk voor bijdrage migratie aan ontwikkeling
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Optimistisch over bijdrage van migratie aan ontwikkeling ▪ Migratievoordelen zijn sterker dan migratienadelen ▪ Geen land kan zonder migratie; migratie is een zegen ▪ Aanpak illegale migratie noodzakelijk voor bijdrage migratie aan ontwikkeling

5.5: Debat

In deze paragraaf wordt gekeken of in Ghana net als in Europa een debat over migratie en ontwikkeling wordt gevoerd. Daarbij worden de actoren, de belangen, de plaats van het debat en de beïnvloeding van het debat door gebruik van media belicht.

5.5.1: Publieke debat

De meeste respondenten vinden dat de discussie over migratie en de bijdrage aan ontwikkeling onderbelicht is in de Ghanese media en politiek. Het is een weinig populair topic en daarom is er volgens de respondenten niet echt sprake van een debat. Misschien wel de hoofdoorzaak is dat de meeste Ghanezen positief zijn over migratie en de bijdrage aan ontwikkeling. De meeste Ghanese actoren zijn het erover eens dat migratie bijdraagt aan de ontwikkeling van het land en het gebrek aan de zogenoemde pessimisten maakt het lastig discussiëren. Zonder meningsverschillen is er immers geen debat mogelijk.

Volgens respondenten van NGO's en multilaterale organisaties is het gebrek aan debat over migratie in de politiek te wijten aan de complexiteit van de migratieproblemen. In campagnes voor de verkiezingen praat men liever over de bouw van infrastructuur en de komst van ziekenhuizen. Bij migratie liggen de oplossingen niet voor het oprapen en dus is het een weinig aantrekkelijk onderwerp in campagnes. Sam van het IOM geeft aan dat Ghana weinig grote publieke debatten heeft over migratie en ontwikkeling. Er is maar een klein aantal actoren actief (zie volgende deelparagraaf) en ondanks enkele meningsverschillen staan de neuzen redelijk dezelfde kant

op. Migratie haalt bij tijd en wijle de krantenkoppen, maar het is niet zo dat het regelmatig in het nieuws komt. Anti van NGO AAIM onderschrijft dat en zegt dat een migratiekwestie maar zelden wordt opgepikt door de pers. Alleen wanneer er conflicten zijn duiken de journalisten er bovenop. Voorbeelden zijn de Ghanese migranten in Libië, voorbeelden van migranten met visa-problemen in het Verenigd Koninkrijk en het afpakken van banen door Chinese migranten. Sam heeft het over “marketing journalistiek”. In Ghana zijn media (te) veel gericht op sensatie, ze publiceren wat verkocht wordt. Het hangt dus af van de kwestie of dat het publiceren waard is. Wanneer Ghanese migranten op een illegale manier naar Europa trekken dan wordt daar niet over bericht. Echter, wanneer ze in de gevangenis belanden of worden mishandeld dan volgt er wel media-aandacht. Volgens respondenten van NGO’s en multilaterale organisaties is het de taak van de bevolking en van de actoren om migratieproblemen onder aandacht van de politiek te brengen. Sam ziet dat positief in voor de toekomst, want Ghanesezen begrijpen complexe kwesties steeds beter en zijn beter op de hoogte van wat er speelt in het land. Hij verwacht dat migratiekwesties daardoor steeds meer in de schijnwerpers komen te staan. Yeboah geeft aan dat migratie en ontwikkeling al erg belangrijk zijn voor Ghana en vindt het opmerkelijk dat er nog steeds geen grote discussies over het onderwerp plaatsvinden. Zeker gezien de discussies die elders in de wereld al wel gevoerd worden. Volgens respondenten van drie type actoren (niet van de Ghanese overheid) wordt eerst het migratiebeleid, de National Migration Policy, afgewacht alvorens een eventueel debat op gang gaat komen. Diverse actoren, zoals de Migration Unit, CMS en IOM, werken aan de totstandkoming van dat beleid, maar het maken van het migratiebeleid heeft vooralsnog voor weinig discussies gezorgd. De meeste respondenten zijn het eens over de noodzaak van het beleid, al zijn er wel twijfels over de uitvoering van het toekomstige beleid. Sommige respondenten spreken van een kleinschalig debat dat alleen plaatsvindt in bepaalde milieus. Zo noemt de Ghanese overheid de elite die wat pessimistischer is dan de rest van de Ghanesezen. Zij zijn voorzichtig met het openen van de grenzen en zien nadelen voor Ghana wanneer vrij verkeer van personen zou worden ingevoerd. Migrant zouden dan teveel gaan concurreren met de lokale bevolking. Octame Otcheru van overheidsinstantie Migration Unit ziet die problemen nu al ontstaan door de komst van westerse expats en Aziatische migranten. Wanneer deze problemen vaker het nieuws halen kan er een soortgelijk debat ontstaan als in het Westen. Hij geeft echter aan dat de elite wel positief is over de migratie van Ghanesezen naar westerse landen. De brain drain die daar een gevolg van is haalt volgens Anti zo af en toe het nieuws. Hetzelfde geldt voor lokale conflicten als de illegale mijnbouw door Chinese migranten of Italiaanse restauranteigenaren die zwarte mensen de toegang weigeren. Een grootschalig landelijk debat wordt daar echter niet mee gecreëerd. Wat landelijk gezien wel prioriteit heeft is het benutten van de migratievoordelen. Octame Otcheru geeft aan dat op de politieke agenda staat, net als de transitie van ontwikkelingshulp naar financiële remittances.

Tabel 13: Overzicht opvattingen actoren over het publieke migratie- en ontwikkelingsdebat

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kleinschalig debat dat alleen plaatsvindt in bepaalde milieus
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrek aan publiek debat, migratiediscussie onderbelicht ▪ New Migration Policy zal debat aanwakkeren
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrek aan publiek debat, migratiediscussie onderbelicht ▪ Media zijn teveel op sensatie gericht ▪ Taak actoren en samenleving om problemen onder aandacht te brengen ▪ New Migration Policy zal debat aanwakkeren
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrek aan publiek debat, migratiediscussie onderbelicht ▪ Migratieproblemen te complex voor politieke discussies ▪ Alleen debat bij conflicten zoals Libië en visa-problemen in Europa ▪ Taak actoren en samenleving om problemen onder aandacht te brengen ▪ New Migration Policy zal debat aanwakkeren

5.5.2: Actoren

In Ghana zijn een klein aantal actoren van invloed op een eventueel migratie- en ontwikkelingsdebat. In paragraaf 4.3 is een onderverdeling gemaakt naar type actoren. Naast de vier type actoren die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek, zijn er ook nog vier andere typen betrokken bij migratie en ontwikkeling in Ghana. Hoewel niet geïnterviewd zijn de buitenlandse overheden, donororganisaties, journalisten en elite wel beschreven in deze deelparagraaf en opgenomen in de overzichtstabel (Tabel 14, zie pagina 50). Ten slotte wordt in deze deelparagraaf ook een verklaring van de standpunten van de actoren gegeven.

Misschien wel de belangrijkste Ghanese actor is de Ghanese overheid. Bij de Ghanese overheid zijn de Migration Unit en de Ghana Immigration Service (GIS) de belangrijkste actoren. Beide actoren maken deel uit van het Ghanese Ministry of the Interior. De recentelijk opgerichte Migration Unit heeft als taak om alle zaken die met migratie te maken hebben te managen. Verder maken ze deel uit van Thematic Working Groups (TWG's) waar over migratie en ontwikkeling wordt gedebatteerd. De GIS participeert ook in deze TWG's en daarnaast reguleert GIS het verkeer van personen die de Ghanese landsgrenzen binnenkomen of uitgaan. Tevens zorgt het GIS voor het afgeven van verblijfs- en werkvergunningen. Naast de Ghanese overheidsinstellingen hebben ook andere overheidsactoren invloed op migratie en ontwikkeling in Ghana, namelijk de buitenlandse overheidsinstellingen. Zo wordt de Amerikaanse Visa Lottery door respondenten als actor genoemd. Door zich te registreren kunnen Afrikanen kans maken op een visum voor de Verenigde Staten. Volgens respondenten van NGO's draagt deze loterij bij aan het beeld dat het Westen beter is dan Afrika. Deze respondenten merken tevens op dat de winnaars bijna altijd hoogopgeleiden zijn. Hoogopgeleiden bezitten veel kennis en dat soort type mensen heeft de Verenigde Staten nodig voor haar kenniseconomie. Een andere actor die wordt genoemd is de British High Commission. Het Verenigd Koninkrijk is voor veel Ghanese de gedroomde migratie-bestemming. Bij de British High Commission kunnen de Ghanese terecht voor hun visumaanvraag. Wanneer de Britse regering haar migratiebeleid wijzigt dan wordt dat gecommuniceerd via de British High Commission.

In Ghana zijn vele NGO's actief en net zoals in andere minder ontwikkelde landen houdt het merendeel van de NGO's zich bezig met ontwikkelingssamenwerking. AAIM houdt zich bezig met illegale migratie. Ze proberen doormiddel van campagnes en voorlichtingen op scholen illegale migratie te voorkomen. Scholars In Transit opereert vanuit de centraal in het land gelegen plaats Nkoranza en houdt zich ook actief bezig met de strijd tegen illegale migratie. Verder zet OSNERD zich in voor ontwikkeling van de rurale gebieden en Akuaba Theatre Productions probeert mensen de realiteit van het migreren onder ogen te brengen. Ten slotte is RECFAM een NGO die zich met ongeveer alle zaken bezig houdt die gerelateerd zijn aan migratie. De geïnterviewde NGO's zijn optimistisch over de bijdrage van legale migratie aan ontwikkeling.

Kijkende naar de donororganisaties dan kan gesteld worden dat het IMF en de Wereldbank betrokken zijn bij migratie en ontwikkeling in Ghana. Ze produceren data over migratie, stellen geld beschikbaar en de Wereldbank helpt de Ghanese overheid bij het reguleren van migratie. Multilaterale organisaties als IOM en de Verenigde Naties hebben een vergelijkbare betrokkenheid. IOM is onder andere betrokken bij het maken van het migratiebeleid, terwijl de Verenigde Naties geld beschikbaar stellen en druk uitoefenen op de Ghanese politiek. Multilaterale organisatie WAN is een netwerk van gespecialiseerde Afrikaanse organisaties dat als doel heeft om in heel West-Afrika kinderen en jonge migranten te beschermen.

De onderzoeksinstituten CMS en CeCIS doen onderzoek naar migratie en proberen door middel van publicaties en conferenties van invloed te zijn op migratie en ontwikkeling in Ghana. Daarbij hebben ze vaak hulp nodig van de verschillende media-platformen. Journalisten kunnen migratiekwesties in de schijnwerpers brengen en debatten creëren. Ghana kent een hoge mate van persvrijheid, de media kennen nauwelijks opgelegde beperkingen. Volgens de respondenten kent het land een levendige pers, waarin regelmatig kritiek op de regering wordt geuit. Wel is de media, zoals in de vorige deelparagraaf werd gezegd, nog vooral gericht op sensatie en publiceren ze vaak alleen wat verkoopt. De vraag is ook in hoeverre media de bevolking weten te bereiken. Veel Ghanese hebben geen televisie en door het hoge analfabetisme bereiken kranten lang niet de gehele bevolking. Het is dan ook niet verwonderlijk dat radio nog steeds het meest populaire medium is, al zijn de televisie en ook het internet wel steeds meer in opkomst.

De in de vorige deelparagraaf genoemde elite is ook een belangrijke actor. De elite is de invloedrijke Ghanese bovenklasse en dit type actor is in staat flinke druk uit te oefenen op de Ghanese politiek wanneer ze ergens mee oneens zijn. Politiek en bedrijfsleven zijn in Ghana nog steeds nauw verweven, waardoor ook corruptie nog bestaansrecht heeft. De rijke elite kan met geld veel invloed uitoefenen op de politiek. De elite werd wel genoemd door respondenten, maar specifieke voorbeelden werden niet genoemd. De elite heeft weinig problemen met de uitgaande migratie naar westerse landen, maar kijkt kritisch naar instroom van buitenlandse migranten naar Ghana. Hoogopgeleide expats vormen een bedreiging voor hun banen, terwijl laagopgeleide migranten met hun lage lonen concurreren met de Ghanese arbeidsklasse.

Tabel 14: Actoren in Ghana

Type actor	Voorbeelden	Draagt migratie bij aan ontwikkeling?
<i>Ghanese overheid</i>	GIS, Migration Unit	Ja, migratievoordelen maximaliseren
<i>Buitenlandse overheid</i>	British High Commission, Visa Lottery	Afhankelijk van politiek beleid herkomstland
<i>NGO</i>	AAIM, OSNERD, RECFAM, Scholars In Transit	Ja, maar illegale migratie niet
<i>Donororganisatie</i>	IMF, Wereldbank	Ja, maar migratiebeleid noodzakelijk
<i>Multilaterale organisatie</i>	IOM, Verenigde Naties, WAN	Ja, maar illegale migratie niet
<i>Onderzoeksinstituut</i>	CMS, CeSIS	Ja, maar illegale migratie niet
<i>Journalist</i>	Ghanaian Chronicle, Peace FM, Ghanaweb	Mening vaak afhankelijk van adverteerders
<i>Elite</i>	Bovenklasse met belangen in migratie	Ja, maar Ghanese arbeidsmarkt beschermen

Verklaring standpunten

Gevraagd naar de verklaring van de standpunten van de type actoren, werd het maatschappelijk belang door de respondenten het vaakst genoemd. Het bewust maken van burgers over de gevolgen van migreren werd het meest genoemd door de NGO's. Daarnaast is voor veel respondenten ook persoonlijke motivatie van belang. Zo geven Anti en Agyeman aan dat hun tijd in de Britse gevangenis ze heeft gemotiveerd om de NGO AAIM op te richten. Het voorlichten van Ghanese over migratie is persoonlijke motivatie en ze doen het voor het maatschappelijk belang om mensen bewust te maken van de gevaren van illegale migratie. Owusu-Ansah van Akuaba Theatre Productions vertelt een soortgelijk verhaal. Het is haar persoonlijke motivatie om door middel van het bewustmaken iets bij te dragen aan de ontwikkeling van Ghana. Ze hoopt dat ook haar studenten leren van de ervaringen met de minder welvarende gemeenschappen in Ghana. De respondenten van RECFAM geven aan dat ze vinden dat hun organisatie een boodschap moet verkondigen om mensen met de migratiekoorts bewust te maken van de realiteit. Met hulp van God hebben zij de realiteit van het leven ingezien en nu willen ze andere mensen waarschuwen om niet dezelfde fout te maken zoals velen die fout al gemaakt hebben. Zij geven daarbij aan dat het een persoonlijke motivatie is om mensen te behoeden voor de verkeerde stap. Yeboah van OSNERD geeft aan dat voor deze NGO de ontwikkeling van Ghana centraal staat. Ze willen illegale migratie voorkomen, want illegale migratie zorgt er onder andere voor dat het land haar vitale krachten verliest. Met name de negatieve impact op de landelijke gebieden is groot. Onderzoeksinstituut CeSIS probeert de maatschappij te helpen door onderzoek te doen naar migratie en met accurate gegevens te komen, want daar is in Ghana een gebrek aan. Het andere onderzoeksinstituut, CMS, focust meer op bewustwording, zij willen Ghanese bewust maken van de rol die migratie heeft bij ontwikkeling.

Het belang van de respondenten bij de overheidsinstellingen GIS en Migration Unit staan in het teken van het land. Het land staat voorop en bij migratie gerelateerde kwesties moet worden gekeken wat het beste voor het land. Toch mag de invloed van de elite niet worden onderschat. De rijke elite kan veel invloed uitoefenen op de politiek. Als voorbeeld werd door respondenten genoemd dat het verder openen van de landsgrenzen op verzet van de elite stuiten. Ten slotte de actor die in de media actief is, namelijk de journalisten. Dit type actor hoort de bevolking zo waarheidsgetrouw op de hoogte te houden van het nieuws, maar vaak draait het toch vooral om de verkoopcijfers.

5.5.3: Plaats debat

In deze deelparagraaf wordt gekeken welke plaats de actoren gebruiken om hun visie op migratie en de bijdrage aan ontwikkeling te verkondigen.

Scholen en religieuze gebouwen

Gevraagd naar de plaats van het debat was een veel gehoord antwoord: de school. Op scholen bereik je de jongeren, die de toekomst zijn van het land. Scholen werden vaak genoemd door de NGO's, die scholen gebruiken om voorlichtingen te geven. Agyeman van het AAIM vertelt dat zijn NGO langs scholen gaat om voorlichting te geven over illegale migratie. De jongeren duidelijk maken dat als ze willen migreren, ze dat via de legale manier moeten doen. Vaak werden schoolpauzes gebruikt om voorlichtingen te geven en tijdens een voorlichting werden ze meestal geassisteerd door teruggekeerde Ghanese migranten. De waargebeurde verhalen van die migranten maken immers indruk op de jongeren, net als documentaires van de BBC. Volgens Anti lukt het niet alleen met praatjes, je moet deze kunnen ondersteunen met beelden. Ook andere respondenten van NGO's geven aan dat hun organisatie scholen benadert om voorlichting te kunnen geven. Ze geven daarbij hun visie over migratie en beïnvloeden daarmee de beeldvorming over migratie. Naast de NGO's geeft Sika Anim van de Ghanese overheid aan dat ook de overheid langs scholen gaat om voorlichtingscampagnes te voeren. Een zelfde soort podium zijn de religieuze gebouwen als kerken en moskeeën. Deze gebouwen worden net als de scholen door NGO's en de overheid gebruikt om mensen van informatie over migratie te voorzien.

Straat

Diverse NGO's gaan met enige regelmaat de straat op gaat om mensen te spreken over migratie, ze noemen dat een "street survey". Op bijvoorbeeld de lokale markt komen ze in contact met de Ghanese burgers en met de 'assemblyman', een vertegenwoordiger, van een gemeenschap. Dat helpt ze om te kunnen beoordelen wat er speelt in een bepaalde gemeenschap. Owusu-Ansah van Akuaba Theatre Productions gaat voor haar toneelstukken de straat op om te kijken wat er speelt binnen een gemeenschap. Aan de hand van die constatering maken zij en haar studenten vervolgens een toneelstuk. De respondenten van de Ghanese overheid geven ook aan regelmatig de straat op gaan om de meningen en problemen van de bevolking te peilen.

Conferenties

Naast scholen, religieuze gebouwen en de straat vindt het debat volgens de onderzoeksinstituten ook plaats tijdens conferenties. Tijdens conferenties komen migratiedeskundigen uit Afrika bijeen om te presenteren en te debatteren over migratie en de bijdrage aan ontwikkeling. Ook respondenten van de overheid en multilaterale organisaties noemen de conferenties als een belangrijk podium voor dialogen. Voorbeelden van conferenties zijn de 'Migration & Development' van vorig jaar en het in 2011 georganiseerde 'Regional Conference on Labour Migration Management'. Beide congressen werden gehouden in de Ghanese hoofdstad Accra.

Discussiegroepen

Binnen de Ghanese overheid wordt ook gedebatteerd over migratie en de bijdrage aan de ontwikkeling van het land. De respondenten van de overheidsinstanties noemen beiden de Thematic Working Groups, discussiegroepen van de Ghanese overheid waar over bepaalde subthema's wordt gediscussieerd. Dialogen worden gevoerd over de te varen koers en volgens respondent Octame Otcheru gaat het bij het onderwerp migratie vaak over het gebrek aan data en de rol van migratie bij ontwikkeling. In de groepen zitten mensen die kennis en ervaring hebben met het onderwerp, zoals mensen van het IOM en CMS maar ook ambtenaren, consulaten en lokale chiefs. De uitkomsten worden gebruikt voor het opstellen van nieuw beleid. Zo maakt migratie tegenwoordig deel uit van de GRPS, waarbij het wordt gebruikt als middel om armoede te verminderen en ontwikkeling te stimuleren. Over dat soort beleid worden binnen de discussiegroepen dialogen gevoerd. Volgens de Ghanese overheid moeten de discussiegroepen worden gezien als een analyse waar de plus- en knelpunten van bepaalde thema's besproken worden.

Theater

Owusu-Ansah en haar studenten van de University of Ghana gebruiken theater om mensen bewust te maken van de gevaren van illegale migratie. Voor NGO Akuaba Theatre Productions werken ze samen met de gemeenschap waarvoor ze een toneelstuk schrijven. Burgers uit de gemeenschap krijgen workshops over theater en lokale kwesties worden ingepast in het toneelstuk. Een toneelstuk wordt dus samen met de gemeenschap gemaakt. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de dans en taal van de lokale gemeenschap. Op de dag van de première worden de lokale chieft, belanghebbenden, investeerders en belangrijke gerelateerde actoren uitgenodigd. De toeschouwers zien hun eigen kwesties aan bod komen, waarna er aan het einde van de voorstelling ruimte is voor discussies over de behandelde onderwerpen. Daarnaast spelen teruggekeerde migranten vaak mee in het toneelstuk. Ze worden aangemoedigd om verhalen uit de migratietijd te vertellen, zodat toeschouwers een betere indruk krijgen van het leven van een migrant. Owusu-Ansah vindt drama een vorm van “nieuwe media”. Ze geeft aan dat normaalgesproken alleen “oude media” wordt gebruikt bij campagnes of debatten over migratie en ontwikkeling, zoals de televisie, radio en posters. Volgens haar bereik je dan niet de goede doelgroep. Drama is een vorm van nieuwe media en zij vindt het belangrijkste pluspunt dat je directe communicatie hebt met het juiste publiek. Bovendien kun je theater aanpassen aan de lokale taal, je kunt betrokken mensen uitnodigen voor de première en zelfs het publiek betrekken in het stuk. Het zogenoemde concept ‘Theatre for Development’ is al succesvol toegepast in andere Afrikaanse landen zoals Zuid-Afrika en Kameroen. Andere actoren als IOM en RECFAM erkennen het succes van het concept en zoeken steeds meer samenwerking met Akuaba Theatre Productions.

Media

Logischerwijs wordt ook het platform media vaak genoemd als podium van het debat. De NGO's gebruiken de media vooral als publiciteits- en voorlichtingsmiddel. Agyeman en Anti van het AAIM proberen bij hun voorlichtingen altijd mediaverslaggevers mee te krijgen en daardoor worden ze regelmatig vergezeld door journalisten van kranten en doen ze reportages op de radio. Mbinglo Nsodu en Kyewaa Yamoah van RECFAM gebruiken radio en televisie om de boodschap van RECFAM te verkondigen. Verslaggevers worden uitgenodigd voor bijeenkomsten die ze hebben in de lokale gemeenschappen. Owusu-Ansah nodigt ook altijd media uit bij de première van een theatervoorstelling. Echter, onderwerpen als de ontwikkeling van gemeenschappen en teruggekeerde migranten hebben vaak niet de prioriteit van de pers. Ze berichten vooral over migratie en ontwikkeling wanneer er conflicten zijn of wanneer ze worden gevraagd om iets te publiceren. Naast bovengenoemde instanties maken ook CMS, OSNERD en CeSIS gebruik van kranten en internet voor publicaties van artikelen en papers. Volgens een NGO staan bijvoorbeeld kranten vaak aan de kant van de adverteerders. Wanneer er grote advertenties in een krant staan over studeren en werken in Rusland of de Verenigde Staten, dan plaatsen diezelfde dagbladen geen kritische stukken over migratie. De adverteerder heeft dan juist meer baat bij positieve berichten over migratie. De radio is wat dat betreft een medium dat meer onafhankelijk is. Op de radio wordt veel gediscussieerd over politieke onderwerpen en migratie passeert zo nu en dan de revue. Sam van het multilaterale organisatie IOM vindt het logisch dat media wordt gebruikt om het debat te beïnvloeden. Hij geeft aan dat media als televisie, radio en krant kanalen zijn om mensen te bereiken en ze te vertellen waar je mee bezig bent en wat je standpunten zijn. Hij geeft aan dat het IOM ook veelvuldig de media gebruikt wanneer ze iets belangrijks te melden hebben. Het maakt daarbij niet uit of het staatsmedia of private media zijn, zolang het maar geloofwaardige media zijn.

De overheidsinstellingen gebruiken de media-platformen vooral om te informeren. Bij de Migration Unit bezitten ze de telefoonnummers van journalisten en fotografen die ze kunnen benaderen wanneer ze een bericht willen publiceren in de krant of op een website.

Tabel 15: Overzicht opvattingen actoren over de plaats van het publieke debat

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Geeft voorlichtingen op straat, op scholen en in religieuze gebouwen ▪ Debatteren met internationale deskundigen op conferenties ▪ Discussiegroepen met andere actoren over bepaalde thema's en beleid ▪ Gebruikt radio, televisie, kranten en internet als informatievoorziening
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Debatteren met internationale deskundigen op conferenties ▪ Discussiegroepen met andere actoren over bepaalde thema's en beleid ▪ Gebruikt kranten en internet voor (informatie over) publicaties
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Debatteren met internationale deskundigen op conferenties ▪ Discussiegroepen met andere actoren over bepaalde thema's en beleid ▪ Gebruikt media-platformen als publiciteitsmiddel
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Geeft voorlichtingen op straat, op scholen, in religieuze gebouwen en theaters ▪ Gebruikt radio, televisie en kranten als publiciteits- en voorlichtingsmiddel

5.6: Nationale overheid

In deze paragraaf wordt beschreven wat de standpunten van de respondenten zijn over de politiek van de landelijke overheid.

De landelijke politiek kwam meerdere malen naar voren in de gesprekken met de respondenten. Volgens de NGO's is migratie al jaren aan het toenemen en wordt het een steeds belangrijker topic in Ghana. Zij vinden het zorgwekkend dat er in de landelijke politiek nog steeds weinig aandacht is voor migratiekwesities. De grote stromen illegale migranten, het verliezen van kennis door de brain drain en de problemen die buitenlandse migranten in Ghana veroorzaken vragen om maatregelen. De Ghanese overheid ziet juist dat de politiek zich wel bezig houdt met migratie. De overheid bekijkt hoe migratie benut kan worden en probeert dat te realiseren met het nieuwe migratiebeleid waar al geruime tijd aan gewerkt wordt. Juist dat lange wachten op het migratiebeleid wordt door veel respondenten gehekeld. In 2010 kondigde de overheid het nieuwe National Migration Policy aan, maar aan het einde van 2012 was de overheid nog steeds bezig met de derde draft. De respondenten van het onderzoeksinstituut CMS en multilaterale organisatie IOM geven aan dat migratiebeleid toe is aan de derde conceptversie en dat het niet lang meer zal duren voordat het parlement zal gaan stemmen over de inwerkingtreding van het nieuwe beleid. De meeste respondenten hebben vertrouwen in het beleid. Het zal een richtlijn worden voor de koers die Ghana moet varen met betrekking tot migratie. Het is belangrijk om die focus te hebben, aldus de Ghanese overheid. Daarnaast denkt een respondent van een NGO dat het nieuwe beleid zal helpen bij de implementatie van migratie in de beleidsplannen van de regering. Het zal als een richtlijn fungeren en dat zal eindelijk voor duidelijkheid zorgen. Grenzen zullen moeten worden beschermd en de migratiepotentie zal moeten worden benut. De Ghanese overheid ziet het nieuwe migratiebeleid als een stap voorwaarts voor Ghana. Volgens de respondent hebben landen als Zimbabwe en de Filipijnen al een migratiebeleid en dus kan Ghana niet achterblijven.

Tabel 16: Overzicht opvattingen actoren over de Ghanese overheid

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vertrouwen in National Migration Policy ▪ Politiek houdt zich voldoende bezig met migratie
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vertrouwen in National Migration Policy ▪ Wordt tijd dat nieuwe migratiebeleid voltooid wordt
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vertrouwen in National Migration Policy ▪ Wordt tijd dat nieuwe migratiebeleid voltooid wordt
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vertrouwen in National Migration Policy ▪ Wordt tijd dat nieuwe migratiebeleid voltooid wordt ▪ Weinig politieke aandacht voor migratiekwesities, maatregelen vereist

5.7: Toekomst

In deze paragraaf wordt bekeken hoe de respondenten denken dat het debat over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling zich in de toekomst zal ontwikkelen.

Migratie wordt volgens Asubonteng-Manu van onderzoeksinstituut CMS steeds meer gezien als één van de essentiële onderdelen van globalisatie. De toenemende globalisatie zorgt ervoor dat migratie niet meer kan worden genegeerd op de ontwikkelingsagenda. Samen met het toenemende aantal experts in Ghana, door opleidingen bij bijvoorbeeld het Centre for Migration Studies, zal dat zorgen voor een toenemend debat over migratie in Ghana en andere Afrikaanse landen. Ook respondenten van NGO's en multilaterale organisaties zien het migratiedebat in de toekomst steeds belangrijker worden. Binnenkort zal in Ghanese parlement over het migratiebeleid gestemd moeten worden en dat zal ongetwijfeld voor aandacht in de media zorgen. Ze verwachten dat migratie vaker op de politieke agenda komt te staan, migratie valt immers niet te stoppen. De toenemende globalisering is daarbij van belang, wanneer deze doorzet zal migratie een belangrijke kwestie blijven in het ontwikkelingsveld. Respondenten van NGO's en de Ghanese overheid vermoeden dat het soort debatten dat momenteel in het Westen worden gevoerd ook naar Ghana zullen komen, zeker gezien de toename van buitenlandse migranten in Ghana. Migratie is nu nog redelijk onderbelicht in de Ghanese politiek, maar het zal een steeds belangrijker topic worden. Octame Otcheru van de Ghanese overheid noemt als voorbeelden migratie en vrede, migratie en veiligheid, migratie en milieu, migratie en lifestyle; kortom de invloed van migratie op ontwikkelingen zal toenemen. Daarnaast zien de Ghanese overheid en de onderzoeksinstituten een rol weggelegd voor de studenten die afstuderen bij het Centre for Migration Studies. Deze zogenoemde 'migratie-experts' zullen het Ghanese debat intensiveren en vooral breder maken. Naast de economische belangen zullen de wetenschappelijke argumenten ook steeds belangrijker worden binnen het debat.

Tabel 17: Overzicht opvattingen actoren over een toekomstig migratie- en ontwikkelingsdebat

Type actor	Opvattingen
<i>Ghanese overheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemend debat over migratie en ontwikkeling in Ghana ▪ Westerse debatten zullen ook in Ghana gevoerd gaan worden ▪ Studenten zullen Ghanese debat intensiveren en breder maken
<i>Onderzoeksinstituut</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemend debat over migratie en ontwikkeling in Ghana ▪ Studenten zullen Ghanese debat intensiveren en breder maken
<i>Multilaterale organisatie</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemend debat over migratie en ontwikkeling in Ghana
<i>NGO</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemend debat over migratie en ontwikkeling in Ghana ▪ Westerse debatten zullen ook in Ghana gevoerd gaan worden

5.8: Conclusie

In het empirische deel is geprobeerd een antwoord te geven op de drie deelvragen van het empirische deel. Bevindingen uit dit hoofdstuk worden gebruikt de deelvragen te beantwoorden. De deelvragen luiden:

- Wat is de beeldvorming over migratie in Ghana?
- Welke actoren zijn in Ghana actief bezig met migratie en wat zijn hun opvattingen over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling?
- Op welke manier en vanuit welke belangen worden er discussies gevoerd over migratie en ontwikkeling in Ghana?

De diepte-interviews waren niet alleen gefocust op het beantwoorden van deze vragen. Om een compleet beeld te krijgen van migratie in Ghana werden respondenten ook gevraagd naar de kenmerken van migratie in Ghana. Tevens werd het hoofdstuk begonnen met een analyse naar de Ghanese media.

Ghanese media

Uit het onderzoek naar de Ghanese media (zie paragraaf 5.1) bleek dat migratie in Ghana en de transitie van Ghana naar immigratieland slechts incidenteel belangrijke nieuwsitems zijn bij de Ghanese nieuwsplatformen. In de onderzochte kranten bleek de aandacht voor migratie minimaal, maar op internet worden redelijk wat Ghanese artikelen over migratie (en ontwikkeling) gepubliceerd. Het meest gepubliceerde migratie-onderwerp is de komst van economische migranten naar Ghana. De (door de media belichte) negatieve effecten die deze migratie met zich meebrengt halen relatief vaak de nieuwskoppen. Een ander belangrijk onderwerp voor de Ghanese media zijn de remittances. Met name de te hoge transactiekosten en de positieve invloed die de remittances op de ontwikkeling hebben krijgen relatief veel media-aandacht.

Kenmerken migratie

In paragraaf 5.2 werden de kenmerken van migratie in Ghana behandeld. De in de interviews genoemde voordelen waren onder te verdelen in drie categorieën, namelijk de *financiële remittances*, *sociale remittances* en de *brain gain* van teruggekeerde migranten. Financiële remittances werden door alle respondenten genoemd, omdat Ghana profiteert van de grote hoeveelheden geld die via allerlei officiële en minder legale kanalen het land binnen stromen. Naast de remittances was ook de *brain gain* van teruggekeerde migranten een veelgehoord voordeel van migratie. Teruggekeerde migranten brengen veel kennis en ervaring mee terug naar Ghana en veel recente ontwikkelingen in Ghana worden dan ook door deze returnees gestart.

Naast de voordelen werden ook de nadelen van migratie voor Ghana behandeld. De nadelen zijn minder eenduidig dan de voordelen, maar meest genoemd waren de *brain drain*, de *brawn drain*, de *veranderende familiestructuur* en de *herintegratie van teruggekeerde migranten*. Veruit het meest genoemd was de *brain drain*. Het vertrek van hoogopgeleiden als dokters, verplegers, docent en andere vaardige arbeidskrachten zijn een verlies voor het land. Zowel qua kennis als het verlies op de door de Ghanese overheid gemaakt opleidingskosten. Doordat veel mensen van het platteland naar de stad of het buitenland migreren is in de rurale gebieden een tekort ontstaan aan laaggeschoolde arbeidskrachten. Dit nadeel, dat ook wel de *brawn drain* genoemd wordt, werd door veel respondenten aangehaald. Naast de negatieve impact op het platteland heeft migratie ook impact op de familiestructuur. Het zijn voornamelijk mannen die migreren en dat zorgt voor een veranderende rol van de vrouw binnen gezinnen. De vrouw moet zowel de man als de vrouw zijn in huis, wat nog weleens voor problemen zorgt. Wanneer migranten weer terugkeren in Ghana dan zijn er vaak problemen met de herintegratie. Gebrek aan huisvesting en werk zorgen ervoor dat ze vaak in de criminaliteit belanden.

Migratiekwesties

Naast de voor- en nadelen kwamen ook de Ghanese migratiekwesties aan bod. Veelgehoord was het probleem van gebrekkige of onnauwkeurige data. De voor- en nadelen zijn lastig te kwantificeren door het gebrek aan data

over migratie. Het gebrek aan data komt grotendeels door een andere grote kwestie, de illegale migratie. Een kwestie waar de Ghanese overheid volgens de meeste respondenten nog te weinig aan doet. Het is voor Ghanesez steeds moeilijker om westerse landen via de reguliere manier te betreden. Omdat ze toch graag een bestaan in het Westen willen beginnen kiezen ze voor de illegale weg en deze ongeregistreerde migratie zorgt voor onbetrouwbare data. Om toch aan een visum te komen betalen Ghanesez veel geld aan de zogenoemde connection men. Vaak zijn deze visa vervalst of maar tijdelijk geldig waardoor veel Ghanesez in de diaspora in de problemen komen. Het verscherpte Europese immigratiebeleid zorgt voor toenemende illegale migratie en dat is een doorn in het oog van veel respondenten. Deze Europese maatregelen werken averechts volgens de respondenten en daardoor blijven juist veel meer Ghanesez permanent in het Westen wonen, terwijl ze liever aan circulaire migratie zouden doen. Het klimaat, de cultuur en de nabijheid van familie wordt door Ghanesez immers erg belangrijk gevonden. Door de strenge visumregels zijn ze echter bang een volgende keer geen visum te krijgen en dus blijven ze illegaal in het Westen leven. Door de visaproblematiek zien met name de respondenten van de overheid de migratiestromen van het Westen naar het Oosten verschuiven. Met name bestemmingen in Azië worden steeds populairder.

Perceptie

In paragraaf 5.3 werd vooral gefocust op het beantwoorden van de eerste deelvraag. Over het algemeen denken de respondenten dat het Ghanese beeld over migratie vrij positief is. Ghanesez denken bij het horen van het woord migratie vooral aan internationale migratie naar rijkere landen in het Westen. De verhalen van teruggekeerde migranten en de berichten vanuit de westerse landen geven vaak een vertekend beeld. Ghanesez krijgen vooral de positieve dingen te horen en te zien, waardoor het leven in westerse landen mooier wordt voorgedaan dan dat deze in werkelijkheid is. Positieve dingen die ze te horen krijgen zijn de hoge lonen, het grote aanbod aan werkgelegenheid, de kortere werkweken en migranten die een eigen auto of computer hebben. Negatieve berichten over discriminatie, cultuurverschillen, visumproblemen en werkloosheid krijgen ze veel minder te horen. Al is dat laatste wel aan het veranderen, want mede door de crisis in Libië zijn veel negatieve migratieverhalen naar buiten gekomen. Dat heeft eraan bijgedragen dat het beeld over migratie minder positief aan het worden is. Ook de strengere regels voor het verstrekken van visa in het Westen en de komst van buitenlandse migranten naar Ghana dragen daar aan bij. Doordat Ghanesez nu zelf ook de negatieve invloed van buitenlandse migranten ervaren, tonen ze meer begrip voor het Europese immigratiebeleid. Dat het beeld volgens sommige respondenten wat minder positief is geworden lijkt voorlopig nog weinig invloed te hebben op de door Mbinglo Nsodu van NGO RECFAM zogenoemde migratiekoorts. Nog steeds is het een droom voor velen om naar het Westen te migreren en daardoor staan er elke ochtend weer lange rijen bij de ambassades van de populaire migratiebestemmingen. De respondenten van de overheid zijn het niet eens met de mening van de andere respondenten, zij zien juist een verandering optreden. Naast de toenemende populariteit van Aziatische landen zien zij ook dat Ghanese jongeren eerst weer naar de Ghanese arbeidsmarkt kijken alvorens ze gaan denken aan een overzeese bestemming.

Actoren

Voor het beantwoorden van de tweede deelvraag moeten de actoren die in Ghana betrokken zijn bij migratie en ontwikkeling op een rijtje worden gezet. Het kleine aantal betrokken actoren kan worden verdeeld in acht categorieën, namelijk *Ghanese overheid*, *buitenlandse overheden*, *NGO*, *donororganisatie*, *multilaterale organisatie*, *onderzoeksinstituut*, *journalist* en de *elite*.

Bij de Ghanese overheid zijn de belangrijkste actoren de Migration Unit en de GIS. De Migration Unit is pas opgericht en heeft als taak alle zaken die met migratie te maken hebben te managen. De andere overheidsinstantie, GIS, participeert net als de Migration Unit in TWG's. De GIS reguleert het verkeer van personen die de Ghanese landsgrenzen binnenkomen of uitgaan. Ook zorgt de GIS voor het afgeven van verblijfs- en werkvergunningen. Verder zijn instellingen van buitenlandse overheidsinstellingen ook van invloed op migratie en ontwikkeling in Ghana. Met name de British High Commission, verstrekt Britse visa, en Amerikaanse Visa Lottery werden genoemd.

In Ghana zijn vele NGO's actief en het merendeel daarvan houdt zich bezig met ontwikkelingssamenwerking, waar migratie een relevant thema is. AAIM en Scholars In Transit proberen de strijd aan te gaan tegen illegale migratie. OSNERD zet zich in voor ontwikkeling in rurale gebieden en Akuaba Theatre Productions probeert mensen de realiteit van het migreren onder ogen te brengen. Daarnaast is RECFAM een NGO die zich met allerlei zaken bezig houdt die gerelateerd zijn aan migratie.

Kijkende naar de donororganisaties dan kan gesteld worden dat het IMF en de Wereldbank betrokken zijn bij migratie en ontwikkeling in Ghana. Ze produceren data over migratie, stellen geld beschikbaar en de Wereldbank helpt de Ghanese overheid bij het reguleren van migratie. Multilaterale organisaties als IOM en de Verenigde Naties hebben een vergelijkbare betrokkenheid. IOM is onder andere betrokken bij het maken van het migratiebeleid en de Verenigde Naties stellen geld beschikbaar en oefenen druk uit op de Ghanese politiek. WAN is een andere multilaterale organisatie en deze organisatie heeft als doel heeft om in heel West-Afrika kinderen en jonge migranten te beschermen.

De onderzoeksinstituten CMS en CeCIS doen onderzoek naar migratie en proberen met publicaties en conferenties van invloed te zijn op de Ghanese migratie en ontwikkeling. Daarbij hebben ze vaak hulp nodig van de pers. Journalisten kunnen onderbelichte kwesties onder aandacht brengen en debatten creëren. Met name radio, televisie, kranten en het opkomende internet zijn populaire media. Ook actoren uit de laatste categorie, de elite, gebruiken vaak media om de beeldvorming of standpunten over migratie te beïnvloeden. Vanwege hun rijkdom hebben ze veel invloed op de Ghanese politici.

Verklaring standpunten

Wat betreft de belangen kwam het maatschappelijk belang het meest naar voren. Het bewust maken van burgers over de gevolgen van migreren is een verklaring van de standpunten van de NGO's, donororganisaties en multilaterale organisaties. Persoonlijke motivatie om de toekomstige migranten te beschermen tegen alle gevaren van illegale migratie werd daarbij als ondersteunend argument gebruikt. De overheidsinstellingen geven zoals te verwachten valt aan dat zij handelen in het belang van Ghana. Ze proberen de voordelen van migratie te benutten en de nadelen te reduceren. De media handelt vooral uit eigen belang, want nieuws moet wel verkopen. Of de feiten allemaal kloppen is dan minder relevant. Hetzelfde geldt voor de elite, die in landen als Ghana vooral hun eigen belangen proberen te beschermen. Wanneer iets gebeurt dat niet naar hun zin is proberen ze via de politiek alsnog hun zin te krijgen. Dit is nog niet vaak voorgekomen bij migratiekwesties, maar kan in de toekomst zeker vaker voor gaan komen.

Bijdrage migratie aan ontwikkeling

Naast de actoren zijn ook hun opvattingen over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling relevant voor de tweede deelvraag. De actoren van de geïnterviewde instanties zijn het er unaniem over eens dat migratie bijdraagt aan de ontwikkeling van Ghana. Zij staan dan ook aan de kant van de optimisten in westerse migratie- en ontwikkelingsdebat. Migratie heeft een aantal negatieve impacts, maar deze wegen niet op tegen de voordelen zoals de transnationale activiteiten van migranten. De respondenten hameren er op dat migratie wel op via de legale manier moet plaatsvinden, illegale migratie is namelijk minder goed voor de bijdrage van migratie aan ontwikkeling. Journalisten hebben niet echt een optimistische of pessimistische opinie, zij publiceren vooral wat verkoopt en kunnen daarmee bijdragen aan de beeldvorming van het begrip migratie. De elite vindt migratie over het algemeen positief voor de ontwikkeling voor het land, maar ze zijn huiverig voor de instroom van buitenlandse migranten naar Ghana. Ze zijn daardoor iets gematigder positief over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling.

Geen migratie- en ontwikkelingsdebat

De derde deelvraag gaat over de discussies rondom migratie en ontwikkeling. In de westerse samenleving halen berichten over dat debat vaak de headlines op internet of in de kranten. Volgens de respondenten is dat in Ghana echter niet het geval. Het merendeel vindt zelfs dat de discussie over migratie en de bijdrage onderbelicht is in de media én de politiek. Als hoofdoorzaak geven zij het over het algemeen positieve beeld over migratie en ontwikkeling. De meeste Ghanese actoren zijn het erover eens dat migratie bijdraagt aan de ontwikkeling en het

gebrek aan pessimisten maakt het lastig discussiëren. Andere oorzaken die genoemd worden zijn de complexiteit van migratie en het kleine aantal actoren dat actief is met onderwerp. De respondenten van de overheid geven aan dat er in kleinschalige milieus wel een debat is over migratie en ontwikkeling en dat het wel op de politieke agenda staat, maar dat het maar zelden landelijk nieuws wordt. De respondenten geven echter wel aan dat ze verwachten dat het debat in de toekomst zal intensiveren. Er komt steeds meer kennis over migratie en ook het nieuwe migratiebeleid zal een mogelijk debat in de hand werken.

Podia om standpunten te verkondigen

Ondanks het ontbreken van grote landelijke discussies betekent dat niet dat de actoren geen gebruik maken van podia om hun meningen over de onderwerpen te etaleren. Zo maken veel actoren gebruik van scholen om jongeren voorlichting te geven over illegale migratie of om bijvoorbeeld campagne te voeren. Hetzelfde geldt voor religieuze gebouwen als moskeeën en kerken. Een aantal organisaties gaat ook de straat op om te peilen welke kwesties er spelen in de samenleving. De wat grotere organisaties hebben het budget om conferenties te organiseren en zo te debatteren over migratiekwesties. Met name het benutten van de migratievoordelen wordt dan behandeld. Discussiegroepen zoals de eerder genoemde TWG's worden gebruikt door de overheidsinstellingen en de instanties die daar nauw bij betrokken zijn zoals het IOM. Er wordt daar met name gepraat over het te voeren beleid. Een nieuwe ontwikkeling is het gebruik van theater, genaamd Theatre for Development. Door toneelstukken te organiseren in gemeenschappen heb je directe communicatie met het publiek, je kunt betrokkenen uitnodigen en je kunt zelfs het publiek betrekken in het stuk. Logischerwijs spelen de media-platformen ook een belangrijke rol als podium om meningen te etaleren. Het wordt vooral gebruikt als publiciteits-, informatie en voorlichtingsmiddel. De meest gebruikte media zijn radio, televisie, internet en dagbladen.

Hoofdstuk 6: Conclusie

In dit laatste hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek gepresenteerd. Vervolgens zullen de gebruikte methoden worden besproken en wordt er nog een aanbeveling voor verder onderzoek gedaan.

6.1: Conclusie

Deze masterscriptie stond in het teken van het beantwoorden van de hoofdvraag. Zowel de resultaten uit de literatuurverkenning als het empirische deel worden gebruikt om de hoofdvraag die in dit onderzoek centraal staat te beantwoorden:

“In hoeverre is er sprake van een migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana, welke actoren zijn daarin actief en op welke manier beïnvloeden zij het debat?”

Internationale migratie is belangrijk voor Ghana. Vanaf eind jaren tachtig hebben vele Ghanezen hun bestaan in Ghana opgegeven voor een leven in het Westen. Kijkende naar volumes, dan leeft maar een relatief klein percentage Ghanese migranten in het Westen wanneer dat wordt vergeleken met de migranten die naar andere Afrikaanse landen zijn gemigreerd. Desalniettemin leveren deze ‘westerse’ Ghanese migranten het land Ghana veel op. De respondenten die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn, zijn het er unaniem over eens dat migratie bijdraagt aan de ontwikkeling van Ghana. Remittances zijn het belangrijkste migratievoordeel volgens de literatuurverkenning en de geïnterviewde instanties. De remittances die migranten versturen zijn positief voor Ghanese families, huishoudens, gemeenschappen en het land zelf. Dat Ghana veel financiële remittances van haar migranten in de diaspora ontvangt is zeker, maar door de onbetrouwbaarheid van de cijfers is het lastig te zeggen hoeveel de remittances precies bijdragen aan de Ghanese economie. Dat geldt nog meer voor de nog lastiger te meten sociale remittances. Desondanks zien de respondenten de remittances toch als belangrijkste voordeel van migratie. Daarnaast is men positief over de brain gain die teruggekeerde migranten met zich meebrengen. Wanneer dat wordt teruggekoppeld naar het in de literatuurverkenning beschreven westerse migratie- en ontwikkelingsdebat, dan kan worden gesteld dat de Ghanezen over het algemeen aan de kant staan van de optimisten. Waar in het Westen de optimisten en pessimisten lijnrecht tegenover elkaar staan in het debat (vooral in de academische wereld), daar is in Ghana een soort consensus over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling. Westerse pessimistische opvattingen dat migratie zorgt voor meer ongelijkheid en leidt tot een afhankelijke consumptiemaatschappij, komen in de optimistische Ghanese visies nauwelijks naar voren. Erkend wordt dat migratie een aantal negatieve impacts op de Ghanese samenleving heeft, zoals de problemen met veranderende familiestructuren en de brain drain. Echter, volgens de respondenten wegen deze nadelen niet op tegen de voordelen die de transnationale activiteiten van migranten met zich mee brengen. In het westerse migratie- en ontwikkelingsdebat komt veelvuldig de brain gain versus brain drain discussie naar voren, maar Ghanezen vinden de voordelen van brain gain zwaarder wegen dan de negatieve impact van de brain drain.

Waar in de westerse samenleving berichten over migratie en ontwikkeling regelmatig de headlines halen, daar is de belangstelling voor het onderwerp in Ghana veel minder. In het onderzoek naar Ghanese media bleken kranten nauwelijks te berichten over migratie en ontwikkeling en ook op internet krijgt het onderwerp relatief weinig aandacht. Het versturen van remittances en de komst van economische migranten naar Ghana zijn voor Ghanese media de belangrijkste onderwerpen. De gebrekkige aandacht voor migratie is veel respondenten een doorn in het oog. Zij hebben dagelijks met het onderwerp te maken en vinden dat migratie meer aandacht moet krijgen in zowel de Ghanese politiek als de media. Debatten over migratie en ontwikkeling hadden daar aan bij kunnen dragen, maar door de eensgezindheid van de actoren zijn grote meningsverschillen ver te zoeken. Vrijwel alle type actoren zijn over het algemeen positief over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling en dat zorgt ervoor dat van een migratie- en ontwikkelingsdebat nauwelijks sprake is. Naast de eensgezindheid worden ook de complexiteit van migratie (voor de politiek geen gemakkelijk scorend onderwerp) en het kleine aantal actieve

actoren dat zich met migratie bezig houdt als oorzaken genoemd. In kleinschalige milieus is soms wel sprake van een debat over migranten, maar deze lokale debatten halen maar zelden het landelijke nieuws.

Een debat over migratie en ontwikkeling bestaat dus niet in Ghana. Wel spelen er migratiekwesties en die halen bij tijd en wijle de headlines in de Ghanese media. Een veelgenoemde kwestie is het probleem van de gebrekkige en onnauwkeurige data over migratie. De voor- en nadelen van migratie zijn lastig te kwantificeren door het gebrek aan data. Het gebrek aan data komt grotendeels door een andere grote kwestie: de illegale migratie. Het is voor Ghanesezen steeds moeilijker om westerse landen via de reguliere manier te betreden. Omdat ze toch graag een bestaan in het Westen willen beginnen kiezen ze voor de illegale weg. Deze onregistreerde migratie zorgt voor onbetrouwbare migratiedata. Ghanesezen betalen veel geld aan zogenoemde connection men om aan een visum te komen. Vaak zijn deze visa vervalst of maar tijdelijk geldig waardoor veel Ghanesezen in de diaspora in de problemen komen. Het verscherpte Europese immigratiebeleid zorgt voor toenemende illegale migratie en dat is een doorn in het oog van veel Ghanesezen. Volgens de respondenten werken deze Europese maatregelen averechts en blijven daardoor juist veel meer Ghanesezen permanent in het Westen wonen, terwijl ze liever aan circulaire migratie zouden doen. Het klimaat, de cultuur en de nabijheid van familie wordt door Ghanesezen immers erg belangrijk gevonden. Door de strenge visumregels zijn ze echter bang een volgende keer geen visum te krijgen en dat is de reden dat ze illegaal in het Westen blijven leven. Door de visaproblematiek ziet de Ghanese overheid de migratiestromen van het Westen naar het Oosten verschuiven. Met name bestemmingen in Azië worden steeds populairder.

De grootschalige illegale migratie wordt in de hand gewerkt door het positieve Ghanese beeld over migratie. Ghanesezen denken bij het horen van het woord migratie vooral aan internationale migratie naar rijkere landen in het Westen. De verhalen van teruggekeerde migranten en de berichten vanuit de westerse landen geven vaak een vertekend beeld. Ghanesezen krijgen vooral de positieve dingen te horen en te zien, waardoor het leven in westerse landen mooier wordt voorgedaan dan dat deze in werkelijkheid is. Positieve dingen die ze te horen krijgen zijn de hoge lonen, het grote aanbod aan werkgelegenheid, de kortere werkweken en migranten die een eigen auto of computer hebben. Negatieve berichten over discriminatie, cultuurverschillen, visumproblemen en werkloosheid blijven onderbelicht. Al is dat laatste wel aan het veranderen, want door de crisis in Libië, de inzet van NGO's en het verscherpen van het westerse migratiebeleid komen tegenwoordig ook negatieve migratieverhalen naar buiten. Dat lijkt voorlopig echter nog weinig invloed te hebben op de door een respondent zogenoemde migratiekoorts. Nog steeds is het een droom voor velen om naar het Westen te migreren en daardoor staan er elke ochtend weer lange rijen bij de ambassades van de populaire migratiebestemmingen. Dit is een punt van discussie, want de Ghanese overheid ziet juist een verandering optreden. Naast de toenemende populariteit van Aziatische landen zien zij ook dat Ghanese jongeren eerst weer naar de Ghanese arbeidsmarkt kijken alvorens ze gaan denken aan een overzeese bestemming.

De Ghanese actoren die betrokken zijn bij de migratie en ontwikkeling in Ghana gaan zoals gezegd vooralsnog geen groot debat met elkaar aan, maar werken wel met elkaar samen. Bij de Ghanese overheid zijn de belangrijkste actoren de Migration Unit en de GIS. Deze instellingen, die allebei onder het Ministry of the Interior vallen, reguleren en managen Ghanese migratiestromen en andere migratie gerelateerde zaken. Daarnaast nemen zij deel aan de discussiegroepen van de overheid, waar onder andere over de te voeren migratiekoers wordt gedebatteerd. Buitenlandse overheden zijn met hun immigratiebeleid ook van invloed op de Ghanese migratie. Een leven opbouwen in voormalig moederland Groot-Brittannië is voor veel Ghanesezen een droom. Wanneer ze proberen een visum te verkrijgen, krijgen ze te maken met de British High Commission. Een andere buitenlandse actor, de Amerikaanse Visa Lottery, is vooral van invloed op de beeldvorming. Het Westen wordt neergezet als een droombestemming waar elke Ghanese graag zou willen wonen, werken en studeren. Door middel van een loterij maken Ghanesezen kans op het gewilde visum voor de Verenigde Staten. Naast overheidsinstellingen zijn ook een aantal NGO's betrokken bij migratie en ontwikkeling in Ghana. NGO's als AAIM, Akuaba Theatre Productions en Scholars In Transit proberen Ghanesezen te ontmoedigen om via de illegale weg te migreren. OSNERD maakt zich sterk voor de ontwikkeling van rurale gebieden en RECFAM houdt zich bezig met allerlei migratiekwesties. Daarnaast is ook multilaterale organisatie WAN, een netwerk van gespecialiseerde Afrikaanse NGO's, actief in Ghana om kinderen en jonge migranten te beschermen. De NGO's

werken vaak samen met onderzoeksinstituten als CMS en CeSIS of multilaterale organisaties als IOM en de Verenigde Naties. Deze actoren doen onderzoek naar migratie, stellen geld beschikbaar voor migratie, helpen bij het maken van het eerste Ghanese migratiebeleid en oefenen druk uit op de Ghanese politiek. Datzelfde doen donororganisaties als IMF en de Wereldbank. Zij ondersteunen de Ghanese overheid bij de regulatie van migratie, produceren data over migratie en stellen geld beschikbaar. Op de buitenlandse actoren na (deze zijn afhankelijk van het politieke beleid in eigen land) zijn al deze actoren positief over de bijdrage van migratie aan ontwikkeling. Ze zijn eensgezindheid en sommige actoren werken veelvuldig samen met elkaar. Journalisten hebben in Ghana vaak nog geen onafhankelijke opinie. Kranten, televisie en in mindere mate radio en internet publiceren vooral wat de adverteerders willen. Ten slotte is ook de Ghanese elite soms betrokken bij migratie en ontwikkeling in Ghana. De elite is met hun macht en geld invloedrijk in Ghana en kan daarmee invloed uitoefenen op het te voeren beleid.

Ondanks het ontbreken van grote landelijke discussies betekent dat niet dat actoren geen gebruik maken van podia om hun meningen over de onderwerpen te etaleren. Zo NGO's en de Ghanese overheid gebruik van scholen, moskeeën en kerken om jongeren en gelovigen voorlichting te geven over illegale migratie of om bijvoorbeeld campagne te voeren. Een aantal organisaties gaat de straat op om te peilen welke kwesties spelen in de samenleving. De wat grotere organisaties hebben het budget om conferenties te organiseren en zo te debatteren over migratiekwesties. Het benutten van migratievoordelen is daar vaak het belangrijkste onderwerp. Dat onderwerp is ook relevant in discussiegroepen die worden gebruikt door de overheidsinstellingen en andere nauw betrokken instanties zoals het IOM. In deze discussiegroepen wordt met name gepraat over het te voeren beleid. Een nieuwe ontwikkeling is het gebruik van theater, genaamd Theatre for Development. Door toneelstukken te organiseren in gemeenschappen is er directe communicatie met het publiek, kunnen betrokkenen worden uitgenodigd en kan zelfs het publiek worden betrokken in een voorstelling. Logischerwijs spelen de media-platformen ook een belangrijke rol. Media worden vooral gebruikt als publiciteits-, informatie en voorlichtingsmiddel. De meest gebruikte media zijn radio, televisie, kranten en het steeds populairder wordende internet.

Concluderend kan gesteld worden dat in Ghana nog nauwelijks sprake is van een migratie- en ontwikkelingsdebat. Uit het empirische deel van het onderzoek blijkt echter wel dat de kans op een grootschalig migratie- en ontwikkelingsdebat in de toekomst zal toenemen. Respondenten verwachten dat het debat in de toekomst zal intensiveren. Dit jaar zal eindelijk het eerste Ghanese migratiebeleid gepresenteerd worden door de overheid en daarnaast zorgen instituten als CMS en CeSIS voor toenemende kennis over migratie en ontwikkeling in Ghana. Beide factoren zullen een mogelijk debat in de hand werken en de verwachting is dan ook dat het onderwerp in de toekomst hoger op de Ghanese politieke agenda zal komen te staan. Of dat ook zal lijden tot een toename van Ghanese migratiepessimisten zal de tijd moeten uitwijzen.

6.2: Tot besluit

Deze masterscriptie is ingegaan op het migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana. Een onderwerp dat voor de auteur volkomen nieuw was, zowel op het gebied van Afrika-kennis als kennis over begrippen als migratie en remittances. Na uitgebreid vooronderzoek werd het accent uiteindelijk gelegd op de invloed van Ghanese actoren op een mogelijk migratie- en ontwikkelingsdebat in Ghana. Het onderzoek heeft vragen beantwoord, maar roept ook nieuwe vragen op. In een vervolgonderzoek zou ingegaan kunnen worden op de buitenlandse actoren die van invloed zijn op migratie en ontwikkeling in Ghana. Instanties als de Wereldbank zouden geraadpleegd kunnen worden, maar ook actoren als de Amerikaanse Visa Lottery of de Britse ambassade. Dit zou interessant zijn vanwege hun invloed op het migratie- en ontwikkelingsdebat. In welke mate hebben zij invloed op het Ghanese migratiebeleid en de Ghanese organisaties die zich met migratie bezig houden?

De respondenten voor de interviews zijn zorgvuldig uitgekozen. Er is geprobeerd om diversiteit in de gekozen actoren aan te brengen, zodat ze een goede afspiegeling vormen van de bij migratie betrokken actoren in Ghana. Natuurlijk is een perfecte afspiegeling onmogelijk, maar het interviewen van een actor als de Verenigde Naties of een Ghanese politieke partij was zeker relevant geweest. Helaas lukte het niet om met deze instanties een

interview te regelen. Een interview met media als de krant Ghanaian Chronicle of een radiostation had wel tot de mogelijkheden behoord, maar het was twijfelachtig hoeveel relevante informatie zij hadden kunnen geven. Daardoor kregen deze mogelijke respondenten misschien te weinig prioriteit. Overigens is wel twee keer een afspraak gemaakt met een respondent van de krant Daily Graphic, maar deze werden helaas afgezegd. Jammer was ook dat het uitgebreide interview met Ghanese begeleider Asubonteng-Manu (Centre for Migration Studies) wegens omstandigheden meerdere malen niet door kon gaan.

De topiclijst had ook iets scherper geformuleerd kunnen worden, met name de vragen over de belangen van de actoren. De verkregen informatie over dat onderwerp bleek bij analyse van de interview-gegevens uiteindelijk maar minimaal. Daarnaast had een vraag over de gevolgen van het ontbrekende migratie- en ontwikkelingsdebat waarschijnlijk relevant geweest, maar bij het opstellen van de topiclijst werd niet uitgegaan van het ontbreken van een Ghanees debat. Tevens had beter gevraagd moeten worden naar beschrijvingen van de actor elite en had het onderwerp beleid beter uitgelicht moeten worden.

Literatuurlijst

ACB Kenniscentrum (2011), Factsheet Ghanezen in Nederland 2011. Amsterdam: ACB Kenniscentrum.

Adviesraad Internationale Vraagstukken (2005), Migratie en ontwikkelingssamenwerking: de samenhang tussen twee beleidsterreinen. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Ajei, M. (2007), *Africa's development: the imperatives of indigenous knowledge and values*. Pretoria: University of South Africa.

Al-Ali, N., R. Black & K. Koser (2001), The limits to transnationalism: Bosnian and Eritrean refugees in Europe as emerging transnational communities. In: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 24, No. 4, 578-600.

Akabzaa, T., A. Asiedu, A., A. Budu, P. Quartey & S. Akuoni (2010), *Migration and economic development in Ghana*. Accra: Centre for Migration Studies, University of Ghana, Migration Studies Technical Paper Series.

Anarfi, J., S. Kwankye, O. Ababio & R. Tiemoko (2003), *Migration from and to Ghana: a background paper*. Brighton: University of Sussex, Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty.

Anebo, F., Y. Benneh, Y. Gebe, J. Agyei & M. Takyiwaa (2010), *Legal and institutional dimensions of migration in Ghana*. Accra: Centre for Migration Studies, University of Ghana, Migration Studies Technical Paper Series.

Baarda, D., M. de Goede & A. van der Meer-Middelburg (1996), *Basisboek open interviewen*. Groningen: Wolters-Noordhoff B.V.

Barendse, J., C. Hiddink, A. Janszen & A. Stavast (2006), *The remittance corridor of the Netherlands–Morocco*. Rotterdam: ECORYS.

Basch, L., N. Glick Schiller & C. Blanc-Szanton (1994), *Nations unbound: transnational projects, postcolonial predicaments and deterritorialized nation-states*. Langhorne: Gordon and Breach Publishers.

Boampong, M. (2011), *International Migration and Development: The Role of State and Non State Actors in Co-development*. Uppsala: Uppsala University, Department of Government.

Bracking, S. (2003), Sending Money Home: are remittances always beneficial to those who stay behind? In: *Journal of International Development*, Vol. 15, pp. 633-644.

Bruyn, T. de & J. Wets (2006a), *Remittances in the Great Lakes Region*. Leuven: International Organization for Migration, Migration Research Series, No. 25.

Bruyn, T. de & J. Wets (2006b), *Remittances en ontwikkeling: achtergrondartikel*. Geraadpleegd op 25 februari 2012 via http://www.migrationdevelopment.org/fileadmin/data/conference/background_papers/nl_session5b_01.pdf

Carlier, W. (2007), *Analyse van het cofinancieringsmechanisme van NGO's werkzaam in de ontwikkelingssamenwerking*. Gent: Universiteit Gent, Faculteit Economie en Bedrijfskunde.

- Carling, J. (2008), The determinants of migrants remittances. In: Oxford Review of Economic Policy, Vol. 24, No. 3, pp. 582-599.
- Chambers, R. (1983), Rural development: putting the last first. Longman: Londen.
- Coe, C. (2011) What is the impact of transnational migration on family life: women's comparison of internal and international migration in a small town in Ghana. Rutgers University: American Ethnologist, Vol. 38, No. 1, pp. 148-163.
- CONCORD Europe (2005), Insights into the objectives, structures, funding and capacities of CONCORD's wide membership. Brussel: CONCORD.
- Daniëls, A. (2005), Sun, Sea, Sand & Survival: toerisme als duurzame bestaansstrategie in Utila, Honduras. Utrecht: Universiteit Utrecht, Latijns-Amerika Studies.
- Dietz, T., V. Mazzucato, M. Kabki & L. Smith (2011), Ghanaians in Amsterdam: their 'good work back home' and the importance of reciprocity. Kennesaw: Journal of Global Initiatives, Vol. 1, pp. 132-143.
- Dijck, D. van (2005), Het asielbeleid van de Europese Unie: een veiligheidskwesitie? Antwerpen: Universiteit Antwerpen, Departement Politieke Wetenschappen.
- Doomernik, J. (2011) Migratietheorieën in vogelvlucht. Geraadpleegd op 12 april 2012 via www.nvdemografie.nl/sites/default/files/Doomernik.pdf
- Duyvenbode, S. van (2010), Ook wij zijn bezig met seksualiteit: praktijkonderzoek naar de rol van seksualiteit binnen de islamitische gemeenschap in Bolgatanga. Bolgatanga: Youth Harvest Foundation Ghana.
- Duijvenbooden, L. van (2009), Over grenzen heen: transnationale activiteiten van Angolese migranten in Nederland. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen, Development Studies.
- Ellerman, D. (2005), Labour migration: a developmental path or a low-level trap? In: Development in Practice, vol. 15, pp. 617-630.
- Ellerman, D. (2011), The migration and development redux. Geraadpleegd op 24 maart 2012 via <http://www.blog.ellerman.org/2011/10/the-migration-and-development-debate-redux/>.
- Gakunzi, D. (2006), Social Remittances of the African Diaspora in Europe. Lisbon: North-South Centre of the Council of Europe.
- Geest, van der K. (2011), The Dagara farmer at home and away: migration, environment and development in Ghana. Leiden: African Studies Centre, African Studies Collection, Vol. 33.
- Ghana News Authority (2012), Draft policy on migration to be ready soon. Geraadpleegd op 26 oktober 2012 Via <http://www.ghananewsagency.org/details/Economics/Draft-policy-on-migration-to-be-ready-soon/?ci=3&ai=47705>.

- Golini, A. (1996), International population movements: imbalances and integration. In: B. Colombo, P. Demeny & M. Perutz, resources and population: natural, institutional and demographic dimensions of development. Oxford: Oxford University Press, pp. 287-301
- Glick Schiller, N., L. Basch, & C. Blanc-Szanton (1992), Towards a transnational perspective on migration: race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered. New York: The New York Academy of Science.
- Guarnizo, L. (2003), The economics of transnational living. In: International Migration Review, Vol. 37, No. 3, pp. 666–699.
- Haas, H. de (2004), Migratie en ontwikkeling: mythen, nuances en nieuwe inzichten. In: Internationale Spectator, Vol. 18, No. 5.
- Haas, H. de (2007), Remittances, Migration and Social Development: A Conceptual Review of the Literature. Genève: United Nations Research Institute for Social Development, Social Policy and Development Programme Paper, No. 34.
- Haas, H. de (2010), Migration and development a theoretical perspective. Oxford: University of Oxford, International Migration Institute, International Migration Review, Vol. 44, No. 1.
- Hettne, B (1990), Development Theory and the Three Worlds. Londen: Longman.
- Jansen, J. (2010), Marokkaanse Nederlanders en hun geefgedrag aan het land van herkomst: verschillen in gender en generatie. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen, Sociale Geografie.
- Kabki, M., V. Mazzucato & E. Appiah (2004), 'Wo benane a eye bebree': the economic impact of remittances of Netherlands-based Ghanaian migrants on rural Ashanti. In: Population, Space and Place, Vol. 10, 85-97.
- Kapur, D. (2003) Remittances: the new development mantra? Cambridge: Harvard University, Center for Global Development.
- Keely, C. & B. Tran (1989), Remittances from labor migration: evaluations, performance and implications. In: International Migration Review, vol. 23, nr. 3 (p. 500-525)
- Keulemans, S. (2009), Migratie, conflict en ontwikkeling: identiteit & transnationale activiteiten. Nijmegen: Radboud Universiteit, Departement Sociale wetenschappen.
- Lee, E. (1966), A theory of migration. In: Demography, Vol. 3, No. 1, pp. 47-57.
- Legrain, P. (2007), Immigrants: Your country needs them. New York: Princeton University Press.
- Levitt, P. (2001), The Transnational Villagers. California: University of California Press.
- Maimbo, S. & D. Ratha (2005), Remittances: development impact and future prospects. Washington DC: Wereldbank.

- Martin, P. (2002), *Economic Integration and Migration: the Mexico-US Case*. Helsinki: Paper for the WIDER conference, Helsinki, 27-28 september 2002.
- Mazzucato, V., M. Kabki & L. Smith (2006), *Transnational Migration and the economy of funerals: changing practices in Ghana*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Mazzucato, V. (2010), *Reverse Remittances in the migration-development nexus: two-way flows between Ghana and the Netherlands*. *Population, Space and Place* No. 17, pp. 454–468.
- Mensah, P. (2010), *Ghana's migration policy in the offing*. Accra: The Ghanaian Times. Geraadpleegd op 26 oktober 2012 via <http://newtimes.com.gh/story/ghana-s-migration-policy-in-the-offing>.
- Mohaprata, S. & D. Ratha (2011), *Remittances markets in Africa*. Washington DC: Wereldbank.
- Myrdal, G. (1957), *Rich lands and poor*. New York: Harper and Row.
- Nabila, J. & C. Fayorsey (1996). *Adolescent fertility and reproductive health in Ghana: a case study of Accra and Kumasi*. Accra: University of Ghana, FADEP Technical Series, No. 7.
- National Development Planning Commission (2010), *Ghana: Poverty Reduction Strategy Paper: Volume II*. Washington DC: International Monetary Fund.
- Neumann, R. (2008) *Making Political Ecology*. Oxford: Oxford University Press.
- Orozco, M. & M. Mohogu (2007), *Ghanaian Remitters in the Netherlands: a preliminary overview*. Den Haag: Oxfam-Novib.
- Portes, A., L. Guarnizo & P. Landolt (1999), *The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field*. In: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22, No. 2, pp. 217-237.
- Power, M. (2000) *Rethinking Development Geographies*. London: Routledge.
- Quartey, P. (2009) *Migration in Ghana: a country profile 2009*. Genève: International Organization for Migration.
- Quartey, P. (2011) *Ghana*. In: *Remittances markets in Africa*, Washington DC: Wereldbank.
- Reichert, J. (1981) *The migrant syndrome: seasonal U.S. labor migration and rural development in central Mexico*. In: *Human Organization*, Vol. 40, pp. 56-66.
- Skeldon, R. (2002), *Migration and poverty*. In: *Asia-Pacific Population Journal*, Vol. 17, No. 4, pp. 67–82.
- Snel, E, G. Engbersen & A. Leerkes (2004) *Voorbij landsgrenzen: transnationale betrokkenheid als belemmering voor integratie*. In: *Sociologische gids*, Vol. 51, No. 2, pp. 75-100.
- Spaan, E. (1999), *Labour circulation and socioeconomic transformation: the case of East Java, Indonesia*. Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.

- Stark, O. (1978), Economic-demographic interactions in agricultural development: the case of rural-to-urban migration. Rome: FAO.
- Suksomboon, P. (2007), Remittances and social remittances: Their impact on cross-cultural marriage and social transformation. Leiden: International Institute for Asia Studies, newsletter No. 45.
- Taylor, J., J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, D. Massey & A. Pellegrino (1996), International migration and community development. In: Population Index, Vol. 62, No. 5, pp. 397-418.
- Taylor, J. (1999), The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process. In: International Migration, Vol. 37, No. 1, pp. 64-88.
- Vandepitte, M., F. Merckx, P. de Vos & D. van Duppen (1994), NGO's: missionarissen van de nieuwe kolonisatie? Berchem: EPO.
- Wereldbank (2010), World Development Report 2011. Washington DC: Wereldbank.
- Wereldbank (2011), Migration and remittances factbook 2011. Washington DC: Wereldbank.
- Todaro, M. (1969), A model of labor migration and urban unemployment in less-developed countries. In: American Economic Review, No. 59, pp. 138-148.
- Wijk, J. van (2007), Luanda-Hollanda: irreguliere (asiel)migratie van Angola naar Nederland. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Witte, M. de (2001), Money and death: funeral business in Asante, Ghana. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Yaro, J., A. Codjoe, S. Agyei-Mensah, A. Darkwah & S. Kwankye (2011). Migration and population dynamics: changing community formations in Ghana. Accra: Centre for Migration Studies, University of Ghana, Migration Studies Technical Paper Series.
- Yeboah, S. (2010), Is migration a blessing or curse? Geraadpleegd op 10 april 2012 via <http://www.modernghana.com/sports/264268/2/is-migration-a-blessing-or-curse.html>.

Bijlage A: Interviewverslagen

De interviewverslagen zijn vanwege de privacy van de respondenten niet aan dit document toegevoegd. Raadpleeg de papieren versie van deze masterthesis voor de interviewverslagen of neem contact op met de auteur.

Bijlage B: Toelichting analyse Ghanese media

In deze bijlage wordt verslag gegeven van de bronnen die zijn gebruikt voor de analyse van de Ghanese media.

Tijdens het empirische onderzoek in Ghana zijn de eerste week een aantal kranten geanalyseerd, namelijk de Ghanaian Chronicle, Accra Times en Ghanaian Times. In deze kranten werd geen enkel artikel gevonden dat een relatie had met het migratie- en ontwikkelingsdebat. Vanwege deze resultaten werd besloten om in plaats van kranten te gaan focussen op Ghanese nieuwswebsites. Uiteindelijk zijn de volgende websites geanalyseerd:

- Daily Guide (www.dailyguide.com)
- Ghanaian Chronicle (www.ghanaian-chronicle.com)
- GhanaWeb (www.ghanaweb.com)
- ModernGhana (www.modernghana.com)
- VibeGhana (www.vibeghana.com)

Daarnaast is ook het discussieforum Say It Loud (sil.ghanaweb.com) van de website GhanaWeb geanalyseerd.

Verslag van verzamelde gegevens

In deze bijlage worden de verzamelde gegevens weergegeven. Het gaat om korte samenvatting van artikelen die relevant zijn voor het onderzoek. De artikelen zijn geordend per website en naast de samenvatting worden ook de publicatiedatum en de auteur vermeld. Een aantal artikelen zijn door websites overgenomen van de Ghana News Agency, een nieuwsbureau dat eigendom is van de Ghanese overheid.

Daily Guide

Daily Guide is een Ghanese online nieuwswebsite die veel artikelen verzameld van andere Ghanese websites. Daarnaast worden op deze website ook een aantal zelfgeschreven artikelen gepubliceerd.

- Artikel 23-09-2011 (redactie): Ghanesezen staan bekend om hun gastvrijheid. Naast de politieke stabiliteit en de economische vooruitgang is dat voor vluchtelingen een reden om naar Ghana te migreren. Volgens de auteur is daar op zich niets mis mee, behalve dat sommige vluchtelingen, met name de Ivoriaanse, denken dat er geen regels in dit land zijn en dat ze alles kunnen maken. De nationale veiligheid van Ghana staat op het spel nu steeds meer economische migranten betrokken zijn bij (gewapende) overvallen.
- Artikel 18-08-2011 (redactie): Artikel over gewapende overvallen in Ghana. Aantal overvallen is stijgende en de Ghanese security lukt het niet om dat te verhelpen, ondanks verhoogde inzet langs de snelwegen. Als probleem worden de slecht bewaakte grenzen van Ghana genoemd. Vele economische migranten komen via deze grenzen Ghana binnen. De vraag wordt gesteld of de Ghanese grenzen wel zo goed bewaakt zijn en of Ghanese hun geroemde gastvrijheid misschien overboord moeten gooien. Dat zou beter kunnen zijn voor de nationale veiligheid.
- Artikel 27-06-2011 (redactie): Geldtransacties als remittances vinden in Ghana vooral plaats via de banken, die vaak alleen in de grote steden zitten. Instellingen die zich focussen op microfinances kunnen de remittances-markt een boost geven, aangezien zij wel het rurale publiek kunnen bereiken. Non-profit organisatie Sinabi Aba Trust is één van de grote spelers in die markt. Ghana heeft een slecht systeem van straatnamen en adressen en daarom gebruikt het bedrijf de kennis van lokale chiefs om het geld bij de juiste mensen te bezorgen.

Ghanaian Chronicle

De Ghanaian Chronicle, in de volksmond ook wel The Chronicle genoemd, is een Ghanese private krant. The Chronicle is één van de meest gelezen kranten in Ghana en de nieuwswebsite bevat veel artikelen die ook in de krant worden gepubliceerd.

- 09-03-2012 (Dakurah): Migratie-officieren aan de Ghanese grens hebben diverse vervalste identiteitsbewijzen in beslag genomen. Buitenlanders uit Togo, Niger en Burkina Faso probeerden Ghana illegaal binnen te komen, vermoedelijk om gebruik te maken van de Ghanese gezondheidszorg en/of op zoek te gaan naar een beter leven.
- 01-03-2012 (Kotey): Ghana heeft goede samenwerkingsverbanden met Turkije en China. Veel Ghanezen wonen in deze landen of gaan daar binnenkort heen (in het kader van de samenwerkingsverbanden). Zowel Turkije als China investeren op hun beurt weer veel geld in Ghanese economie.
- 20-12-2011 (Odoi-Larbi): De Ghanese grensposten worden versterkt met mankracht en kennis om onder andere illegale migratie en handel in verboden middelen tegen te gaan.
- 21-11-2011 (Ankiilu Kunateh): Om de kosten van remittances te verlagen en het voor de mensen transparanter te maken hebben de Wereldbank en de Afrikaanse Unie samen een online database gemaakt waar gemakkelijk remittances-service kosten kunnen worden vergeleken. Volgens de Wereldbank ontvangen 120 miljoen Afrikanen jaarlijks remittances van ongeveer 30 miljoenen Afrikaanse migranten in diaspora. In totaal zou het gaan om \$ 40 miljard per jaar. Afrika is het duurste werelddeel om remittances naartoe te sturen, de kosten bedragen gemiddeld 12% per som geld (wereldwijd is dat 9%). Remittances zijn belangrijk voor de arme huishoudens, dus een kostenbesparing bij het versturen van het geld zorgt ervoor dat meer geld bij de arme huishoudens terecht komt.
- 01-11-2011 (Osabutey): Afrika heeft minder debat nodig, maar meer actie. Er wordt teveel gepraat en politieke figuren denken teveel aan hun eigen (partij)belangen. “Infrastructuur is belangrijk om te ontwikkelen”, aldus de voorzitter van Anglogold Ashanti, mr. Tito Mboweni.
- 08-09-2011 (Alhassan): Door nieuw Brits migratie beleid komen vele Ghanese studenten die in het Verenigd Koninkrijk willen studeren misschien niet meer in aanmerking voor hun studenten-visa. De studenten die veel hebben geïnvesteerd om in het VK te studeren zien nu hun investeringen op niets uitdraaien en vragen de Ghanese minister van Buitenlandse Zaken om hulp.
- 01-09-2011 (anoniem opiniestuk): Armoede in de rurale gebieden in Ghana heeft geleid tot een massale migratie naar de steden.
- 05-07-2011 (Rufai Saminu): Volgens een belangrijke chieft uit de Western Region moet de politiek niet alleen maar blijven investeren in de Greater Accra en Ashanti provincies. Ook de overige provincies moeten niet vergeten worden. Als dat niet gebeurt dan zal de massale migratie van het platteland naar de stad door blijven gaan.
- 23-06-2011 (Ankiilu Kunateh): Het contrast qua ontwikkeling tussen het noorden en zuiden blijft alleen maar groeien. Het zuiden wordt rijker, terwijl het noorden steeds armer wordt. De noord-zuid migratie komt vooral voort uit wanhoop en is vaak onsuccesvol. Het zuiden heeft te weinig capaciteit om de migranten uit het noorden te huisvesten en werk te geven, daardoor leven de migranten uit het noorden vaak onder slechte omstandigheden. De auteur vraagt zich af of de Ghanese politiek zich wel bekommerd om de arme migranten uit het noorden.
- 10-11-2010 (Nonor): De verwachte hoeveelheid remittances naar Ghana zal in 2010 \$ 119 miljoen bedragen. Dat is \$ 5 miljoen meer dan in 2009. De stijging is minder dan in voorgaande jaren en dat is de eerste daling in de procentuele stijging sinds 1995. Verwacht wordt dat de remittances de komende jaren weer sneller zullen stijgen. Waarbij wordt verwacht dat er in 2012 circa \$ 24 miljard naar Afrika zal worden gezonden (tegen \$ 21,5 miljard in 2010). Driekwart van de wereldwijde remittances gaat naar ontwikkelingslanden en de Wereldbank verwacht dat de geldstromen naar ontwikkelingslanden de komende twee jaar zullen toenemen. Volgens Ratha, manager van de remittances en migratie unit bij de Wereldbank, zijn remittances belangrijk voor het leven van families en hele gemeenschappen in Afrika. Het feit dat de remittances met zulke grote hoeveelheden komen en dat ze direct naar de huishoudens gaan, zorgt ervoor dat de geldtransfers een belangrijke bijdrage leveren aan armoedebestrijding, het bouwen van huizen, scholing, zakelijke investeringen en essentiële levensbehoeften. Het moet volgens de Wereldbank makkelijker en goedkoper worden om remittances naar Afrika te verzenden. Nigeria is de absolute ‘top-ontvanger’ van remittances in Afrika, Ghana valt net buiten de top 10. Bijna 825.000 Ghanezen leven buiten Ghana in 2010 volgens het Migrations and Remittances Factbook 2011 van de Wereldbank. Van de hogeropgeleide Ghanezen leeft 47 procent buiten Ghana en meer dan 37 procent van de artsen die opgeleid zijn in Ghana leeft in het buitenland. De landen waar de meeste Ghanezen naartoe zijn gemigreerd zijn Nigeria, Ivoorkust, Verenigde Staten, Burkina Faso, Italië, Duitsland, Canada en Liberia. Verder leven er bijna 2 miljoen niet-Ghanezen in Ghana, waarvan 42 procent vrouwen zijn.

GhanaWeb

GhanaWeb is net als Daily Guide en ModernGhana een Ghanese nieuwswebsite dat veel artikelen van andere websites verzameld. Toch heeft ook GhanaWeb een aantal auteurs in dienst die zorgen voor zelfgeschreven artikelen.

- 14-07-2011 (redactie): IOM heeft een strategisch vier-jaren plan gepresenteerd die haar missie voor de komende vier jaar weergeeft. Migratie wordt belangrijk geacht en het IOM wordt geprezen voor haar rol in de jaren '80 en '90. Toen kwamen veel geschoolde gemigreerde Ghanesezen terug naar Ghana en volgens het artikel het IOM daar een belangrijke rol in. Ook wordt het IOM geprezen voor haar betrokkenheid en hulp bij de mensenhandel-problematiek in Ghana. Migratie van Ghanesezen naar het buitenland wordt positief gezien, want de migranten hebben makkelijker toegang tot hogere niveaus van (menselijke) ontwikkeling, hoger inkomen, betere educatie en gezondheid voor hunzelf en voor familieleden die in Ghana achterblijven. Volgens Mrs Sandhu-Rojon (van de VN in Ghana) is het migratiedebat teveel gefocust op negatieve aspecten als brain-drain, mensenhandel en de slechte levensomstandigheden van migranten. De remittances die migranten zenden zijn een belangrijke bron van inkomsten geworden voor achterblijvers en vormen daarmee een sociaal vangnet.

ModernGhana

ModernGhana is net als Daily Guide en GhanaWeb een Ghanese nieuwswebsite die veel artikelen van andere websites verzameld. Daarnaast publiceren ze ook eigen opiniestukken en enkele artikelen.

- 20-09-2011 (GNA): De Ghana Immigration Service (GIS) heeft een strategisch plan gepresenteerd voor de komende vier jaar. De focus ligt op het voorkomen van illegale migratie bij de grenzen en het creëren van betere grensposten en routes. Er wordt samengewerkt met buurlanden om piraterij, mensenhandel en de handel in drugs tegen te gaan. Volgens Minister van Binnenlandse Zaken, mr. Acheampong, wil GIS de maximale migratie-opbrengst halen. Internationale migratie is volgens hem een gevestigd patroon in het hedendaagse sociale en economische leven. En de migratie heeft positieve en negatieve kanten. Ook het Centre for Migration Studies (CMS) is blij met de nieuwe plannen.
- 17-06-2011 (Titus): Oxfam Novib gaat samenwerken met INAF (international Network of Financial Institutions) in een project om het aantal remittances naar Afrika te verhogen. Het project heeft als doel microfinanciële instellingen in contact te brengen met migrantenorganisaties en wil daarmee de kennis over remittances verhogen, zodat het voor migranten makkelijker en goedkoper wordt om de remittances naar Afrika te sturen.
- 10-06-2011 (GNA): Het Center for Migration Studies (CMS) heeft in samenwerking met de British High Commission een tweedaagse oriëntatie-workshop voor returnees georganiseerd in de Brong Ahafo Region. Deze regio heeft volgens de statistieken te maken met de hoogste illegale migratie in het land en huisvest het merendeel van de returnees vanuit Libië. Het hoofd van CMS, Awumbila, moedigt de terugkomers aan om te blijven en hun gemeenschap te helpen. "Als we allemaal het land verlaten op zoek naar betere levens, dan wordt Ghana nooit een betere plaats". Ook wijst hij jongeren erop dat ze niet moeten zoeken naar niet-bestaande banen in het buitenland.
- 26-05-2011 (Nixon Yeboah): Private remittances vanuit het buitenland zijn in het eerste kwartaal van 2011 gestegen naar GHC 673,8 miljoen. In 2010 was dat nog GHC 449,9 miljoen. Remittances zorgen voor economische groei en verhoogde levensstandaard, aangezien veel Ghanesezen afhankelijk zijn van hun buitenlandse relaties.
- 18-05-2011 (GNA): Mrs. Awumbila van CMS zegt dat het gebrek aan arbeidsmogelijkheden en familiedruk de hoofdredenen zijn voor de illegale migratie van de Ghanese jongeren in het noorden van Ghana. Ze adviseert de Ghanese overheid om voor een oplossing te zorgen, zodat de jongeren kunnen bijdragen aan de nationale ontwikkeling. Veel jongeren uit deze regio steken de Sahara over om werk te zoeken in Libië. Deze trip brengt veel risico's en gevaren met zich mee. Vanwege de recente politieke ontwikkelingen in Libië keren veel migranten terug en de lokale mensen doen hun best om ze te re-integreren in de samenleving.
- 24-03-2011 (GNA): Een rapport, gefinancierd door het UK Department voor International Development (DFID), over remittances van de UK naar Ghana heeft aangetoond dat ondanks de toename van betalingen, het systeem van het verzenden van geld verre van perfect is. De prijzen zijn wel competitief, maar moderne technieken als mobiel geld verzenden zijn nog niet beschikbaar. De meeste betalingen gaan via banken en aangezien veel Ghanesezen geen bankrekening hebben, vormt dat vaak een probleem. Financiële instellingen moeten gestimuleerd worden om te investeren in de nieuwe technieken zodat het makkelijker en goedkoper wordt om de remittances naar Ghana te zenden. Ook wordt aangegeven dat remittances erg belangrijk zijn voor veel Ghanese gezinnen.
- 29-10-2010 (GNA): Een chieft uit de Upper West Region kaart het probleem van onderontwikkeling in het noorden aan. Volgens hem is de migratie van jongeren naar het zuiden het probleem van deze jongeren. Voor jongeren zijn er weinig mogelijkheden en dus migreren ze allemaal naar het zuiden. Hoeveel financiën men het noorden ook

geeft, als de jongeren wegtrekken dan hebben ze er niet heel veel aan. De ouderen en de kinderen kunnen niet alleen zorgen voor de ontwikkeling van de noordelijke provincies. De chieft roept jongeren op om terug te komen naar hun provincies en weer aan de slag te gaan op het land.

- 14-02-2010 (Yeboah): Opiniestuk over migratie, is het een blessing or a curse? Aan de ene kant levert migratie Ghana steeds meer geld op door remittances, maar aan de andere kant is er een enorme brain drain gaande en verliest Ghana veel van zijn hoogopgeleiden. De auteur komt er niet uit, maar heeft wel kritiek op de politiek. Migratie blijft volgens hem een hoofdpijnprobleem, wanneer de politiek geen duidelijke wil heeft of richting kiest. Strategieën moeten worden geformuleerd, zodat het land economisch attractiever kan worden voor jongeren en hoogopgeleide arbeidskrachten. De massale exodus van hoogopgeleiden is zeker te weten een curse en de kennis van Ghanese professionals en jongeren zijn nodig om het Ghana van morgen beter te maken.

VibeGhana

VibeGhana is een Ghanese online nieuws website die zich focust op een brede doelgroep. Naast gossips en sportberichten, doen ze ook verslag over politieke en internationale gebeurtenissen.

- 08-03-2012 (redactie): De Ghanese overheid moedigt de 11.000 Liberische vluchtelingen die in Ghana leven aan om gebruik te maken van een vrijwillige regeling die ze terugbrengt naar Liberia. De vluchtelingen lopen echter nog niet warm voor deze regeling.
- 08-03-2012 (redactie): Ongeveer een zelfde bericht over de inbeslagname van identiteitsbewijzen aan de grenzen (zie Ghanaian Chronicle van 09-03-2012).
- 23-01-2012 (A. McGovern): In Afrikaanse landen zoals Ghana zijn er meer mensen die in het bezit zijn van een mobiele telefoon dan van een bankrekening. Dat is één van de redenen dat 'crossborder telephone remittances' aan het groeien is in Afrika. Naast kleine betalingen worden ook remittances van buiten Afrika via mobieltjes naar Afrika gestuurd. Deze mobiele geldtransacties maakt het voor banken mogelijk om mensen in rurale gebieden te bereiken, een doelgroep die ze voorheen veel lastiger konden bereiken.
- 04-01-2012 (redactie): Ghanese Immigratie Service (GIS) heeft twaalf Nigerianen onderschept die vanuit Nigeria via Togo naar Accra probeerden te komen. Vanwege de slechte economische omstandigheden in Nigeria proberen regelmatig Nigerianen naar Ghana te migreren.
- 26-12-2011 (redactie): Studenten gewaarschuwd tegen illegale migratie. Veel Ghanese die in het buitenland willen studeren hebben vaak problemen met papieren die niet in orde zijn. Vaak verkrijgen ze die papieren via dubieuze bureaus. Mr. Mbinglo Nsodu (RECFAM) roept toekomstige Ghanese studenten op om hun papieren te regelen bij overheidsinstanties als RECFAM/Scholars In Transit, zodat de studenten in het buitenland niet voor onaangename verrassingen komen te staan.
- 16-12-2011 (redactie): Het IOM heeft achttien Ghanese migrantwerkers, die tijdelijk in Italië gaan werken, ondersteunt met equipment die ze daar kunnen gebruiken. Ook in dit stuk worden migranten opgeroepen om niet via dubieuze tussenpersonen naar het buitenland te gaan, maar de officiële instanties te raadplegen.
- 23-11-2011 (redactie): Bijna 4.000 gevallen van fraude (illegale migratie) zijn door de GIS geconstateerd in de periode tussen 2008 en 2010.
- 31-03-2011 (redactie): Zelfde soort bericht over remittances naar Afrika (zie Ghanaian Chronicle, 21-11-2011). Zonder remittances had Afrika een stuk armer geweest. Elke migrant helpt circa 10 tot 100 andere Afrikanen wanneer hij remittances naar zijn herkomstland stuurt. Door de Wereldbank worden 'mobile money remittances' aangemoedigd.

Say It Loud

Say It Loud is een discussie forum op de Ghanese nieuwswebsite GhanaWeb. Geregistreerde gebruikers kunnen daar hun mening geven over diverse onderwerpen en kunnen zelf artikel posten, waar andere gebruikers vervolgens op kunnen reageren.

- 23-03-2012 (Ogyatanaa): Opiniestuk van een Ghanese migrant uit de westerse wereld. Hij is erg kritisch over de houding van Ghanese ten opzichte van de diaspora-migranten. Hij vindt dat de Ghanese te veel van hun verwachten en dat ze daar eigenlijk niets voor terug krijgen. Migranten uit het westen betalen de dure begrafenissen, betalen de campagnes voor politici en hun remittances zorgen voor veel werkgelegenheid in Ghana. Wanneer deze diaspora-migranten er niet zouden zijn, dan zou Ghana er volgens hem veel slechter voor staan. Door gebrek aan geld en werkgelegenheid zou er veel meer sociale onzekerheid zijn, waardoor criminaliteit zou toenemen. Hij pleit in zijn stuk voor meer waardering en respect richting de diaspora-migranten.

- 23-03-2012 (KK-K): De politie en GIS moeten meer tijd besteden aan het opsporen van criminele Nigerianen. Deze vormen een steeds groter probleem met al hun criminele activiteiten. Waarom moeten ze een mes dragen? Dat hoort niet bij de Ghanese cultuur.
- 14-07-2011 (anoniem): Ghana moet stoppen met het binnenlaten van ongeschoolde immigranten, want die voegen niets toe aan Ghana. Ghana moet meer een kenniseconomie worden, maar met de economische migranten uit landen als Mali, Burkina Faso, Niger en Sri Lanka blijft Ghana een simpel koop- en verkoopland, waar kennis niet nodig is.

Samenvatting resultaten

In totaal zijn er 33 artikelen samengevat en in onderstaande tabel is geturfd hoe vaak een onderwerp in een artikel naar voren komt. De onderwerpen zijn gerangschikt naar de zes hoofdonderwerpen. Deze hoofdonderwerpen zijn in de onderstaande tabel (Tabel 18) verdeeld in sub-onderwerpen.

Tabel 18: Turflijst onderwerpen media-analyse

Onderwerpen	Aantal keren genoemd (n=33)
<i>Economische migranten naar Ghana</i>	
▪ Migreren om economische redenen en gastvrijheid	4
▪ Migranten zorgen voor criminaliteit en onveiligheid	6
▪ Slecht bewaakte grensovergangen	5
▪ Migranten worden teruggestuurd naar herkomstland	1
<i>Remittances</i>	
▪ Inwoners rurale gebieden hebben slechtere toegang tot remittances	3
▪ Remittances versturen lastig/gebrek aan nieuwe technieken	7
▪ Remittances belangrijk voor Ghanese gezinnen	7
<i>Migratie naar westerse wereld</i>	
▪ Voordelen voor Ghanese economie en inwoners	5
▪ Braindrain	2
▪ Visa-problemen	3
▪ Gebrek aan waardering diaspora migranten	1
<i>Binnenlandse migratie</i>	
▪ Ruraal naar urbaan	2
▪ Noord naar zuid	3
▪ Jongeren moeten in herkomstregio blijven	1
<i>Migratie naar Libië</i>	
▪ Terugkomers	2
▪ Ghanezen moeten in eigen land blijven	2
▪ Gebrek aan werkgelegenheid	1
▪ Familiedruk	1
<i>Politieke debat</i>	
▪ Gebrek aan daadkracht/actie	2

Bijlage C: Summary

In this appendix a brief summary of this master's thesis.

Summary

This research will discuss the Ghanaian migration and development debate. The main question is: "To what extent is there a migration development debate in Ghana, which actors are active in the debate and in what way do they try to influence the debate?"

It can be concluded that Ghana has almost no migration pessimists, almost every Ghanaian is convinced that migration contributes to the development of the country. For that reason, it can be said that there is hardly any migration and development debate. However, the empirical part of the research will show that the chance of a large-scale migration and development debate will probably increase in the near future. This expectation has been confirmed by most of the respondents. Finally, the first Ghanaian national migration policy will probably be presented by the government this year. In addition, institutes as CMS and CeCIS will provide an increasing knowledge on the subject of migration and development in Ghana. Both factors will contribute to a possible debate and the respondents expect that the focus on migration and development will increase rapidly. Time will tell whether or not an increase of Ghanaian migration pessimists will arise and a large-scale debate will come up.